

PARTIZANŲ KOVOS ŠIAULIŲ KRAŠTĖ

Dėkojame:

Šiaulių miesto savivaldybės kultūros skyriui

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Šiaulių skyriui

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Šiaulių skyriui

Šiaulių "Aušros" muziejui

Šiaulių rajono savivaldybės kultūros skyriui

PARTIZANŲ
KOVOS
ŠIAULIŲ
KRAŠTE

1996

Sudarytoja Aurelija Malinauskaitė
Redaktorius Bronius Maskaliūnas
Dailininkė Gražina Šimoliūnienė

UDK $\frac{947.45.08}{Pa - 295}$

ISBN - 9986 - 458 - 42 - 0

©-Šiaulių miesto savivaldybės kultūros skyrius, 1996

© -Aurelija Malinauskaitė, 1996

PRATARMĖ

Respublikoje jau formuojasi tradicija leisti regionuose knygas apie ginkluotą pasipriešinimą 1944-1953 metais. Tokius leidinius turi Kėdainių, Kaišiadorių kraštai, šiaurės Rytų Lietuva bei suvalkiečiai. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Šiaulių skyriaus aktyvistams kilo idėja tokį leidinį išleisti ir Šiauliuose. Idėją parėmė Šiaulių krašto kultūros fondas, „Aušros“ muziejus. Knygos leidimo būtinybę lėmė ir tai, kad šis laikotarpis sovietų okupacijos metais buvo kruopščiausiai velkamas į ideologinį rūbą, dauguma to meto faktų iškraipomi, įvairiai interpretuojami. Pagaliau buvo iškreipta visa partizaninio judėjimo 1944-1953 metais esmė ir reikšmė. O juk šis laikotarpis vienas iš herojiškiausių ir tragiškiausių XX amžiaus Lietuvos istorijoje.

Knygos straipsniai bei publikuojama autentiška partizaninio judėjimo medžiaga nepretenduoja į gilesnius apibendrinimus. Pirmiausia pateikiami istoriniai faktai. Vienas iš svarbiausių šio leidinio tikslų padėti suvokti laikotarpio sudėtingumą ir tragizmą. Mes negalime likti abejingi istorinei atminčiai, be kurios nėra šiandienos ir rytdienos.

Knygoje pateikiama medžiaga remiasi pagrindiniais šaltiniais, kuriuos būtų galima suskirstyti šitaip: represinių struktūrų dokumentai, saugomi buvusiame KGB archyve (dabar Lietuvos ypatingasis archyvas); išlikę partizanų dokumentai bei spaudiniai, dabar esantys minėtame archyve ar muziejuose; dalyvių bei liudininkų prisiminimai. Panašiu principu sudarytas ir šis leidinys. Pirmoje dalyje pateikiami straipsniai, parašyti remiantis archyvų dokumentais. Antroji dalis supažindina su autentiška partizanų spauda bei dokumentais, trečioji - ginkluoto pasipriešinimo dalyvių ir liudininkų prisiminimai.

Kai kurie neaiškumai knygoje žymimi žvaigždute, o jų paaiškinimai pateikiami puslapio apačioje. Publikuojamų dokumentų ar spaudinių pabaigoje nurodoma metrika. Leidinyje remiamasi pokario metų Lietuvos administraciniu suskirstymu.

Dėkoju visiems, prisidėjusiems prie šios knygos rengimo bei leidybos, taip pat buvusiai partizanų ryšininkei Kleopai Džiugytei, išsaugojusiai nemažai spaudos, dokumentų bei fotografijų.

Sudarytoja

KALBA ARCHYVAI

Nijolė Gaškaitė PARTIZANŲ GARBĖ

“Kelsis Lietuva, mūsų jau nebebus. Joje vėl užvirs gyvenimas, - mūsų niekas neatmins, banditų vardais vadins, - mums bus skaudu”, - rašė 1947 m. savo dienoraštyje partizanų kapelionas Justinas Lelešius¹. Ir nors tuo metu partizanus rėmė visas lietuviškas kaimas, kunigas J. Lelešius nujautė, kad okupacijai užsitęsęs, sovietinė propaganda ne tik ištrins atmintį apie partizanus, bet ir sunaikins tą didvyriškumo aureolę, kuri nuo seno Lietuvoje gaubė laisvės kovotojo vardą.

Nuo pat okupacijos pradžios sovietinė valdžia kryptingai skleidė savo ideologiją, pagal kurią kiekvienas, pasipriešinęs totalitariniam režimui, buvo priešas ir banditas. Pirmajame pokario dešimtmetyje kartais būdavo surengiami vieši teismo procesai, kuriuose sovietiniai aktyvistai ir specialiai parinkti liudytojai juodindavo partizanus.

1959 m. balandžio mėn. Lietuvos KP CK biuro nutarimu buvo sukurta speciali redakcija, į kurią įėjo trys KGB operatyviniai darbuotojai. Jų pareiga buvo atrinkti ir paruošti medžiagą apie “buržuazinių nacionalistų” nusikaltimus. Veikiai į šį darbą įsijungė daugelis centrinio aparato ir periferinių KGB organų darbuotojų. Jiems talkino LKP CK Partijos istorijos institutas. Ši medžiaga, “tarpininkaujant patikimiems asmenims iš literatūrinių darbuotojų tarpo, buvo perduodama į Lietuvos KP CK arba tiesiai į respublikinių laikraščių redakcijas, kur buvo publikuojama mūsų patikimų asmenų vardu”².

Šių publikacijų tikslas buvo formuoti visuomenės nuomonę apie partizanus kaip apie banditus ir nekaltų žmonių žudikus.

1959-1960 m. vien respublikiniuose laikraščiuose buvo atspausdinti 452 straipsniai ir dokumentinės apybraižos, organizuota 30 radijo laidų (6 iš jų -

užsieniui), sukurtos dvi kino apybraižos ir 5 kino žurnalai (viename iš jų Tauro apygardos ir Lietuvos išlaisvinimo komiteto įkūrėjas kunigas A. Ylius pavaizduotas kapojantis žmonėms galvas*). Pradėtos leisti knygos apie "buržuazinius nacionalistus", prie LTSR Mokslų Akademijos sukurta redakcija išleido seriją knygų "Faktai kaltina" ir kt.

Ir kunigas J. Lelešius, partizanų kapelionas Grafas, šiose publikacijose buvo kaltinamas deginęs ant aukų kaktų penkiakampes. Nors nebuvo rasta nei tokių nukentėjusiųjų, nei inkvizicijos įrankių, tačiau įrodymams pakako vienintelio pasidavusio sribams buvusio partizano B. Budrio liudijimo. Po daugelio metų šmeižikas parašys: "Ateidavo (kunigas Lelešius), kad laikytų mišias, pasakytų pamokslėlį. Apie kokius nors žiaurumus ar niekšybes iš jo pusės negali būti jokios kalbos... Išvis tie parodymai 1949 m. neverti nei sutrūnijusio grašio. Tai rezultatas badu marinamo vienutėje ir nardinamo po vandeniu surištomis rankomis ir kojomis. Apie tai gerai turėtų papasakoti kapitonas Sasnicki, tuometinis tardytojas..."³

Daugelio partizanų "nusikaltimų" įrodymai buvo panašiai išgaunami. Suimtas, tardomas ir kankinamas, partizanas dažnai pripažindavo būtus ir nebūtus dalykus. Tardytojo kankinamas, pasirašydavo protokolą, kad jo būrio partizanai (dažniausiai - jau žuvę ar dar nesugauti) yra nušovę vieną ar kitą tose apylinkėse nužudytą asmenį. Taip čekistai įvykdydavo savo planus - atskleisdavo neišaiškintą nusikaltimą ir kartu parodydavo partizanus dar didesniais galvažudžiais, kartais taip pridengdami savo sėbrų nusikaltimus. O kartais palūžęs, išdaviku tapęs suimtas, norėdamas išiteikti naujiems šeiminkams, šlykščiai meluodavo ir šmeiždavo buvusius kovos draugus.

Partizano-bandito įvaizdžio visuomenėje formavimas nesiliovė per visą okupaciją. 1985 m. KGB spaudos grupė (vad. H. Vaigauskas) parengė 9 knygas, 100 straipsnių, 8 radijo laidas užsieniui ir 6 vietiniam transliavimui, 3 televizijos laidas, porą dokumentinių filmų, kuriuose "kontrpropagandos" tikslais skleidė šmeižtą apie pokario laisvės kovas. Net 1987 m. KGB nesiliovė skleidęs dezinformacijos: pagal jų pateiktą medžiagą išspausdinta keliasdešimt straipsnių, parengtos 8 radijo ir televizijos laidos, 16 KGB vadovų davė interviu žurnalistams⁴. 1990 m. šiek tiek prasivėrus archyvų slaptumo skraistei, kaip kontrapriemonė Lietuvos MA Istorijos instituto mokslininkų ketinimams tirti KGB archyvinę medžiagą, TSRS KGB ryšių su visuomene centru, "Z" valdybai ir LTSR KGB buvo nurodyta paruošti "alternatyvų leidinį apie nacionalistinį pagrindį su atitinkamais komentarais"⁵.

* Savo prisiminimuose (publikuoti "Laisvės kovų archyve" 1 tome, psl. 48-64) kunigas A. Ylius rašė: "Buvau apkaltintas tokiais nusikaltimais, apie kuriuos niekada ir nesvajojau, kurių niekad nepadariau ir niekad nemaniau padaryti. (...) Ašėjau ne kaip ginkluotas banditas, o kaip kunigas, norėdamas visiems gero, niekam nieko pikto nemanydamas padaryti."

Šie ilgą laiką vieninteliai, o Atgimimo laikais - alternatyvūs leidiniai, penkiasdešimt metų kartodami savaip traktuojamus ir interpretuojamus, o kartais - klastojamus faktus, kalte įkalė į galvas, kad šturpiausius pokario nusikaltimus padarė ne baudėjai iš okupacinių represinių struktūrų, o partizanai. Dažnas inteligentas, pripažindamas partizanų beviltišką heroizmą, linkęs ir šiandien atsiprašinėti už "nekaltai pralieta kraują".

Serijas tokių šmeižikiškų straipsnių spausdino ir Šiaulių m. LKP organas "Raudonoji vėliava". Visuose šiuose straipsniuose mirga stereotipai, kartojasi tos pačios pavardės ir charakteristikos: buožės, vokiečių talkininkai, nekaltų žmonių žudikai. Daugiausia kaltinimų pateikta Šiaulių, Joniškio, Pakruojo valsčiuose veikusiam "Audros" partizanų būriui. Vienoje iš publikacijų šiam būriui priskiriamas kraupus nusikaltimas - 1947 m. spalio 10 d. Šiaulių apskrityje Meškučių valsčiuje žvėriškai išžudyta Breivų šeima (nužudyti 9 asmenys, iš jų - 6 vaikai). Nors žudikai buvo žinomi (už šį nusikaltimą sovietiniai aktyvistai broliai Leonas ir Viktoras Tukišai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn), tačiau spaudoje KGB užsakymu šis nusikaltimas buvo priskirtas partizanams⁶.

Partizanai apkaltinti ir Šiaulių valsčiaus Bridų kaimo ūkininkės Justinos Jokubaitienės bei Alekso Jokubaičio nužudymu 1946 m. liepos 21 d. Iš tikrųjų Jokubaitienės vyras Feliksas už poros savaičių po žudynių valsčiaus pastate susidūrė su žudiku - tai buvo partizanų apsimitęs okupacinės valdžios pareigūnas⁷.

Pokaryje daug žudymų ir plėšikavimų buvo vykdoma partizanų vardu. Tokį atvejį mini ir šiaulietė J. Kemeklienė⁸. 1947 m. Vaigalių kaime Lygumų sribai apiplėšimo tikslais nužudė Šimkų, jo žmoną, brolių, motiną. Tik nelietė kūdikio lopšyje, tardami: "Mes juk veikiame banditų vardu, o anie vaikų neliečia".

Partizanams būdavo priskiriami ir siautėjančių raudonarmiečių nusikaltimai. MGB ataskaitose daug įrašų apie tai, kad rusiškai kalbantys, kariška uniforma apsirengę asmenys nužudė vieną ar kitą žmogų ar visą šeimą, tačiau išvadoje visada nurodoma, kad juos nužudė "ginkluotos nacionalistinės gaujos dalyviai"⁹. Štai besiteiraujančiam apie P. Valutkevičiaus nužudymą jo sūnui KGB nurodė, kad tėvas 1944 m. Lazdijų apskrityje buvo nužudytas "buržuazinių nacionalistų". O du apklausti liudininkai nurodė, kad jį išsivedė iš namų ir nužudė Raudonosios armijos pasieniečių uniforma apsirengę rusiškai kalbantys asmenys¹⁰. Artimiesiems, ypač vaikams, MGB visada norėjo įteigti, kad jų tėvus nužudė "banditai".

Daug gyventojų išžudė partizanais persirengę MGB provokatoriai - specialiųjų grupių smogikai. MGB vadovybės nurodymuose smogikams buvo rašoma, kad jie privalo "pradėti dirbti mažomis teroristinėmis grupėmis po tris-penkis asmenis (...) užmegzti ryšį su legaliai gyvenančiais ryšininkais ir jų rėmėjais, išsikovoti jų pasitikėjimą. Dėl to būtina atlikti keletą banditinių pasireiškimų.

pvz., specialiai paruoštą apiplėšimą ar susišaudymą su mūsų darbuotojais. (...) Vietovėse, kur mūsų duomenimis slepiasi banditų štabai, įvykdyti aštresnės kombinacijos”.¹¹

1947-1948 m. čekistų Senino ir Mazjanovo vadovaujamos specialios grupės nariai Mažeikių apskrityje “patys tiesiogiai dalyvavo kriminaliniuose nusikaltimuose. (...) 1948 m. rugsėjo 10 d. (...) nužudė apylinkės pirmininką Jasmontą (...) Buvo atvejų, kai agentai-smogikai likvidavo jų pačių užverbuotus asmenis”¹². O juk visos šios žudynės vyko partizanų vardu!

Smogikai, apsimetę partizanais ir iškvietę į susitikimą tikruosius partizanus, kad neliktų provokacijos liudininkų, šaudydavo visus atsitiktinius žmones. Be to, MGB smogikai išsivesdavo tardyti kaimo gyventojus, kaltindavo juos kolaboravimu su sovietine valdžia, žiauriai kankindavo ir reikalaudavo įrodyti “ištikimybę” Lietuvai. Dažnai tardomuosius nužudydavo. 1946 m. birželio 29 d. taip nužudytas septyniolikmetis tauragniškis Stasys Ivonis. 1950 m. pakruojiškis septyniolikmetis Vacys Dveilys (KGB ataskaitose nurodyta, kad jį nužudė “banditai”) ir kt.¹³ Partizanais apsimetę smogikai dažnai

Pas piletis Červinskka gyven
kaime kaime prie valdiško miš.
ko kur buvo apšaudyti Marceivi
gauta kad netoli jo gyvenimo
miške yra banditų slėptuvė
ir jo paties vaikas yra pabėgęs
13. armijos. Praneša valdiš
partizanas Švambaris
kaime gyvena nuo 3 kilometrų
atstumuje

1. Šnipo pranešimas, kad Radviliškio valsčiuje, Žarnių kaime, netoli Červinsko sodybos yra partizanų slėptuvė ir kad Červinsko sūnus slapstosi nuo mobilizacijos

Šeime me
Radviliū kaime pas Kulnį
atvirkšta banditai Markimū
ir pas povilaiti
Tame kaime ir pabėgę
siri išbanditus
1. Tamo šeiminis deona burvez po dien
Kulnei 3 miškie viens Kulne ir kas
kitas Kulnės antanas, ju susuci
Kulne antana 2 vaikai, miškiei
ir beuotas viens vados kaime Smeigū
kaupis Vladimir kaime
Valuštis antanas
Kaime, Lupa
- 11.6.

2. Šnipo pranešimas, kad Šiaulių valsčiuje, Radvilių kaime, pas Kulnį ir Povilaitį užaina partizanai; išvardijami Radvilių, Smeigū, Gailiūnų ir Luponių kaimų vyrai, išėję į mišką

terorizuodavo legalizavusiuosius asmenis - mušdavo, kaltindavo šnipinėjimu, norėdavo sužinoti, ar jie nepalaiko ryšių su partizanais.

Dar viena čekistų provokacija, nusinešusi nekaltų žmonių gyvybes, - tai okupacinei valdžiai neįtikusių žmonių kompromitavimas. Vykdydami miškų "šukavimus" ir kaimų siautimus, čekistai tyčiomis "pamesdavo" dokumentus, kuriuose būdavo rašoma, kad vienas ar kitas žmogus yra MGB agentas. Radę tokius dokumentus, žmonės juos perduodavo partizanams, o šie, patikėję, kad tai tiesa, kompromituojamajam asmeniui paskelbdavo mirties nuosprendį. Taip mirties nuosprendis buvo įvykdytas ukmergiškiui S. Pakalniškiui, Dzūkijos partizanui P. Tankūnui, alytiškiui B. Jankauskui ir kt.¹⁴

Partizaniniame kare buvo neišvengiama kova su šnipais ir išdavikais. Juk kiekvienas šnipas nešė pražūtį kitiems. Šnipų liudijimo pakakdavo, kad į Sibirą būtų ištremta bet kuri šeima. Šnipo nubaudimas pačių partizanų liudijimu ilgam sustabdydavo skundus ir išdavystes. Tačiau partizaninio karo sąlygomis ne taip paprasta būdavo surinkti tikrus duomenis apie šnipą. Kad būtų išvengta nekaltų aukų, keršto ir bereikalingų susidorojimų, nuo pat partizaninio karo pradžios buvo stengiamasi reglamentuoti šią veiklos sritį. Partizanų vadovybė leido baudžiamuosius statusus, įsakymus kovotojams ir gyventojams, stengėsi, kad neliktų pavienių, neorganizuotų kovotojų ar partizanų būrių, kurie būtų galėję vykdyti "teisingumą" savo nuožiūra. Buvo griežtai baudžiami prie partizanų prisišlieję žemos moralės, plėšikaujantys asmenys, nusikaltėliai.

- R A M Y S

UA
48. VIII
Isakau P. B. vadams
visus gyventojus, kurie nema-
guoja s atsisaukimus dėl kol-
chozių - "DĖMESIO" ir "ISPE-
JIMAS" ir stoja į kolchozus sava-
noriskai arba veda propagandą
ir ragina stoti kitus nedelsiant
bausti kaip tautos priešus, pagal
nuostatus ir įsakymus tautkarių
priemonėmis.

VA. V. VASOPSKV

3. Priskėlimo apygardos vado įsakymas perspėti ir bausti gyventojus, kurie savanoriškai stoja į kolūkius arba agituoja už juos. 1948 08 06

veikę partizanų vardu. Beveik kiekvienoje partizanų apygardoje buvo Karo lauko teismo nuosprendžiu likviduotų asmenų, terorizavusių gyventojus. Partizanai atstovavo tikrąją Lietuvos valdžią, todėl "įsakymai, direktyvos, nuostatai (...) yra privalomi ne tik kovotojams, bet ir visiems Lietuvos gyventojams", - buvo rašoma 1947 m. partizanų įsakyme¹⁵.

Buvo išleista nemažai įsakymų civiliams gyventojams, reglamentuojančių gyvenimą okupacijos sąlygomis. Pavyzdžiui, buvo uždrausta imti iš valdžios ginklus; plėšikauti ir vogti visuomeninį ar asmeninį turta; vaišinti laisvės kovotojus alkoholiu; ruošti ir dalyvauti viešuose vakarėliuose; naktimis laikyti nepririštus šunis ir t. t. Partizanų aukščiausia vadovybė konstatavo, kad Lietuvoje nuo pat 1940 m. birželio 15 d. yra karo stovis, todėl ir bausmės už įsakymų nevykdymą karo meto sąlygomis yra griežtos.

Už nepaklusnumą partizanų reikalavimams buvo numatyta bauda, o už nusikaltimus prieš tautą ir Lietuvos Valstybę - išpėjimas ir mirties bausmė (su daliniu ar visišku turto konfiskavimu).

1949 m. sukūrus vieningą vyriausiąją partizanų valdybą - Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybą, buvo priimtas visiems partizanų junginiams privalomas vieningas Baudžiamasis statutas, kuriame aukščiausia mirties bausmė buvo numatyta už šiuos nusikaltimus: šnipinėjimą ir žinių teikimą okupacinės

Kuorošas 60 11
7

05. LLKS - KLT

1951

Sprendimas

Karo Lauko Teismos sėmė 1951 m.
birželio mėn. 5 d. posėdyje svarste
kaltinamo Antano gvy. Šiaulių apskr.,
Kruopių val. Girgždučių km.
Kruopių kaimo Karo Lauko Kuosta ten
LLKS bendriamuoju statutu.

Karo Lauko teismos apsvairstė kalti-
namąjį aktą Nr. 7 ir rado kaltu.
Kaltinamo leivis Kovo Sėjūdrū
KLT pripažino Galminę
kaltu pagal KLT nuostatus
Kaltinamą nusprendė viešai pakarti

Pas. KLT pir. l. e. SDVP. Papartis
norai; Eglimis
Roimys

Kuorošas atstovka originalų.

1951.06.29.

Papartis
JW

4. Juozapavičiaus tėvūnijos Karo lauko teismo posėdžio sprendimas pagal kaltinamąjį aktą Nr. 7 viešai pakarti Šiaulių apskrities Kruopių valsčiaus Girgždučių kaimo gyventoją Antaną Galminą, 1950 05 05. Pasirašo KLT pirmininkas Papartis

valdžios organams; apiplėšimus, įvykdytus pavieniui ar gaujomis; žiaurų okupacinės valdžios priemonių vykdymą esant valdžios pareigūnų; įskundimus, dėl kurių nemažiau kaip du gyventojai buvo įkalinti ar ištremti; sąmoningą tautinės sąmonės naikinimą naudojantis savo padėtimi¹⁶.

Kiekvienam piliečiui, kaltinamam šiais nusikaltimais, būdavo sudaroma byla, kurioje turėjo būti nemažiau kaip trijų liudytojų parodymai, įrodantys kaltę, taip pat teisiamojo apklausos protokolas. Nesudarius bylos ir nubaudus pilietį, partizanai patys būdavo traukiami baudžiamojon atsakomybėn: išimtinė teisė spręsti bylas ir bausti nusikaltėlius buvo suteikta tik partizanų teismams, kad, kaip rašė partizanai, “nepasidarytume patys skandalų, nusikaltimų ir nesusikompromituotume”¹⁷.

Baudžiamajame statute buvo numatytos išimtys tiems, kas šiuos nusikaltimus padarė nesąmoningai: jiems taikomas išpėjimas, o jei nusikaltimas padarytas prieš metus, pilietis nebaudžiamas iki Lietuvos nepriklausomybės atstatymo.

Pagal partizanų instrukcijas buvo griežtai draudžiama likviduoti mažamečius vaikus ir senukus¹⁸. Nubaudus mirties bausme suaugusius šeimos narius, buvo nurodyta vaikus pristatyti “kaimynams ar giminėms ir įpareigoti juos rūpintis mažųjų likimu”. Daliai vaikų turėjo būti paliktas ir nužudytųjų turtas, nors šiaip jau mirties nuosprendis už šnipinėjimą dažniausiai buvo vykdomas su turto konfiskavimu.

Partizanai neslėpė nuo visuomenės mirties nuosprendžių: būdavo nurodoma apylinkėse išplatinti atsišaukimus, informuojančius, už kokius nusikaltimus įvykdytas vienas ar kitas nuosprendis. Pogrindžio sąlygomis ne visada būdavo įmanoma objektyviai ištirti bylą, todėl kiekvienam nusikaltusiam iš pradžių būdavo siunčiamas perspėjimas. Jei partizanų teisinėms normoms nusikaltęs asmuo tęsdavo savo nusikalstamą veiklą, jam būdavo skelbiamas nuosprendis. Apie perspėjamuosius raštelius liudija patys okupantai. Štai Utenos apskrities vykdomojo komiteto pirmininkas J. Pašys 1949 m. rašė LTSR AT pirmininkui J. Paleckiui: “(...) atšaukus savo įgulas iš valsčių, banditai pradėjo grupuotis ir drąsiai veikti net dienos metu, ateina grupėmis į kaimus po 10-30 ginkluotų vyrų į aktyvesnių valstiečių butus, pas apylinkės pirmininkus, duoda griežtus perspėjimus, nurodydami terminą, per kiek dienų turi išsikraustyti, ir tuos perspėjimus daugelyje vietų įgyvendino. Būtent, 1949 m. spalio 5 d. buvo perspėtas Kuktiškės valsčiaus Noliškio dvaro naujakurys Aniūkštis - jei noris gyventi, tegu neima žemės, o jei ims - bus nužudytas”¹⁹.

Daugiausia mirties nuosprendžių buvo įvykdyta už šnipinėjimą ir ginklų ėmimą iš okupantų.

Jau nuo pat 1944 metų okupacinė valdžia stengėsi apginkluoti kolaborantus ir sovietinės valdžios aktyvistus. Jie terorizuodavo gyventojus, būdavo pasitelkiami baudžiamosioms akcijoms. A. Sniečkaus nurodymu buvo

apginkluotas visas valsčių ir apylinkių sovietinis partinis aktyvas²⁰. Komjaunimo CK biuro nutarime buvo nurodyta apginkluoti visus komjaunuolius: "Ginkluotuose būriuose būtina dalyvauti visiems komjaunuoliams, galintiems nešioti ginklą"²¹. Ginklai buvo išduoti visiems kompartijos ir komjaunimo sekretoriams, jų pavaduotojams, instruktoriams, apylinkių pirmininkams, visų lygių deputatams, kolchozų, sovchozų pirmininkams, brigadininkams, net eiliniams prosovietišškai nusiteikusiems kolūkiečiams. 1953 m. buvo sumažintas skaičius asmenų, kuriems skiriamas ginklas, tačiau net 1957 m. ginklus dar turėjo daugelis sovietinės valdžios atstovų (tarp jų - ir rajoninių laikraščių redaktoriai).

Ginkluoti buvo ir daugelis MGB agentų. Štai kokie nurodymai 1952 m. buvo duoti Kelmės MGB agentams: "Feliksas ir Oriol sutiko paimti iš mūsų ginklus, kuriuos panaudos atėjus pas juos banditams. (...) Agentas Oriol tarnavo sovietinėje armijoje, todėl kaip ir Feliksas gerai valdo ginklą. (...) numatyta agentus Oriol ir Feliksą apginkluoti koviniais šaunamaisiais ginklais, gerai painstrukuoti, kaip su tais ginklais elgtis ir kaip juos panaudoti atėjus banditams."²²

Dažnai būdavo užverbuojami ir apginkluojami keli vienos šeimos nariai. Taip 1952 m. Alytaus rajone agentui Ažuolui ir jo broliui Vytui buvo išduotas automatą ir šautuvą, su kuriais jie turėjo nušauti Margio tėvūnijos partizanus Sakalą ir Nendrę. Matyt, partizanų žvalgyba apie tai sužinojo, nes 1952 m. liepos 5 d. atėję į agentų namus, partizanai nušovė abu šiuos agentus bei jų tėvą ir seserį²³.

Tokiais atvejais negalima šių žuvusiųjų priskirti civilių žmonių aukoms: jie buvo ginkluoti ir partizaniniame kare kariavo okupanto pusėje. Tačiau nemažiau pavojingi buvo ir neginkluoti agentai. Štai agentas Mona 1950 m. rugsėjo 23 d. Pandėlio rajono MGB skyriui pranešė, kad "eidamas pro Putelių kaimo Kalninio Alberto sodybą, pamačiau kieme stovintį vieną ginkluotą žmogų."²⁴ Remdamasi tokiu agento pranešimu, MGB konstatavo, kad šis ūkininkas yra "aktyvus banditų rėmėjas". Ūkininko šeima buvo ištremta. Turint mintyje tai, kad per abi sovietines okupacijas buvo ištremta 132 tūkst. žmonių ir 28 tūkst. iš jų mirė (tarp ištremtųjų buvo 39 tūkst. vaikų, iš jų mirė 5 tūkst.)²⁵, tokį agentą galima laikyti tiesioginiu Lietuvos gyventojų genocido vykdytoju. Todėl tokius veiksmus ir vertindavo partizanų Karo lauko teismas - okupacijos sąlygomis ji buvo vienintelė teisingumą vykdanči teisėta Lietuvos institucija.

Vis dėlto per tokį ilgą ir sunkų partizaninį karą buvo įvykdyta nedaug mirties nuosprendžių. Tikslių duomenų apie jų skaičių nėra nei partizanų, nei KGB archyvuose. Partizanų archyvai išliko ne visi, o okupacinė valdžia nuolat klastojo duomenis, todėl tikslesnį žuvusiųjų abiejose kariavusiose pusėse skaičių bus galima nustatyti tik parengus aukų vardynus. Tačiau ir juose liks nemažai neišaiškintų žūties aplinkybių. Štai Pandėlio valsčiuje buvęs apylinkės

pirmininku ir naktimis plėšikavęs Bukantas buvo NKVD kareivių nušautas ir paguldytas miestelio aikštėje. Dieną žmonėms atpažinus, kad tai ne “banditas”, o apylinkės pirmininkas, jis buvo palaidotas jau kaip “buržuazinių nacionalistų” auka. Arba Prienų apskrities apylinkės pirmininkas Maksimavičius, kurį užmušė per langą į jo namus lindęs kirviu ginkluotas plėšikas, irgi pripažintas žuvusiu nuo “buržuazinių nacionalistų” rankos - vien dėl to, kad dirbo apylinkės pirmininku. Po pusės amžiaus vargu ar beįmanoma tiksliai nustatyti tikruosius kaltininkus.

Daug žuvusiųjų statistikos netikslumų ir dėl to, jog visus nusikaltimus (tarp jų ir kriminalinius) po karo registravo ta pati okupacinė žinyba - NKVD. 1953 m. besibaigiant partizaniniam karui, pagal tokias netikslias ataskaitas KGB priskaičiavo, jog partizanai per visą pokarį iš viso nukovė 12,9 tūkst. asmenų²⁶. Į šį skaičių įėjo tiek NKVD kariuomenė, tiek stribai, tiek ginkluoti “aktyvistai”, tiek ir civiliai. Šis skaičius taip pat nėra tikslus, nes detalesnėse 1945 m. ir 1946 m. ataskaitose nurodyti kiti skaičiai. Ant kai kurių dokumentų, kur nurodomas žuvusių kariškių ir stribų skaičius, buvo užrašytos rezolucijos: “per dideli nuostoliai”. Todėl atrodo, kad ataskaitos būdavo koreguojamos, o žuvę NKVD kariškiai pavadinami “nekaltomis civilių gyventojų aukomis”. Tačiau 1953 m. nurodytasis partizanų nužudytų asmenų skaičius buvo ir toliau koreguojamas. Taip 1957 m. ataskaitoje jau nurodyta, kad per partizaninį karą “banditai” nužudė 15 tūkstančių kaimo partinių aktyvistų ir kolūkiečių²⁷. O Atgimimo pradžioje KGB pirmininkas Baltinas jau skelbė visuomenei, kad “buržuaziniai nacionalistai” Lietuvoje nužudė 25 tūkstančius taikių gyventojų! Tokiomis klastotėmis buvo įteisinamas dar vienas mitas: partizanai pavadinti “banditais”, iš keršto žudžiusiais savo “klasinius priešus”, o visą dešimtmetį daug gausesnių okupacinių ginkluotųjų pajėgų vykdytas Lietuvos gyventojų genocidas - pilietiniu karu. Todėl tad vis siūloma susitaikyti taip, kaip pilietinį karą patyrusioje Ispanijoje. O juk Lietuvoje vyko ne tarpusavio grumtynės, o partizaninis karas su svetima okupacine kariuomene - net šio karo pabaigoje, 1952 m., vieną partizaną persekiojo 15 MVD kareivių!

Šiame žiauriame kare partizanai kiek galėdami laikėsi teisinių principų. “Visiems Lietuvos piliečiams, turintiems Lietuvos pilietybę pagal nepriklausomos Lietuvos įstatymus arba teisę tai pilietybei įgyti, nežiūrint jų tautybės, tikybos ir išitikinimų, savo veiksmais nenusikaltusiems prieš lietuvių tautos teises ir siekimus, užtikrinamas gyvybės, saugumo ir turto neliečiamumas iš sąjūdžio laisvės kovotojų pusės. Toks pat neliečiamumas užtikrinamas ir visiems svetimų valstybių piliečiams, kurie į Lietuvos teritoriją atvyko tautai nepriešiškais tikslais ir nepažeidžia lietuvių tautos teisių ir siekimų”, - buvo rašoma partizanų dokumentuose²⁸.

Paasaulyje nėra tautos, kuri negintų savo laisvės, nekovotų su kolaborantais, kurioje šnipo ir išdaviko vardas nebūtų niekšo sinonimas. Gaila, kad dar ir dabar nepriklausomoje Lietuvoje, kurios Konstitucijoje įrašyta, jog “valstybės

gynimas nuo užsienio ginkluoto užpuolimo - kiekvieno piliečio teisė ir pareiga", yra valdininkų, laisvės kovotojus pavadinančių "banditais". Tokie žodžiai jų nepasiekia - Amžinybėje kiti kriterijai. Tačiau mes, gyvieji, turime ginti jų garbę. Ne dėl jų - dėl savęs ir dėl tų, kurie ateis po mūsų - kad ir vėl atgimtų tai, kas kilnu ir garbinga.

Šaltiniai ir literatūra:

1. Lelešius-Grafas J., Lionginas Baliukevičius-Dzūkai. Dienoraščiai. Kaunas 1994. P. 114.
2. Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau - LYA). F.3.B. 77/2. L.291-310.
3. Lelešius V. Prisiminimai apie kunigą Justina/J. Lelešius-Grafas, Lionginas Baliukevičius-Dzūkai... P. 16.
4. KGB I skyr. 1987 m. apžvalga//LYA.
5. SSRS KGB 10 skyr. 1990 12 20 raštas Nr. 10/-299//LYA.
6. Juras A. Krūvini lakštai//Raudonoji vėliava Nr. 32. 1981 02 14; Malakauskienė L. Kraujas šaukiasi tiesos//Aušros alėja. Nr. 82-84. 1994 10.
7. A. Bekasovienės-Jokubaitytės liudijimas 1994 05 17//Autorės asmeninis archyvas.
8. Kemeikienė J., Šiauriniai vėjai//Ešelonų sesės. V. 1994. P. 144-145.
9. LYA. F. 3.B. 6/8.L.103, 104, 107, 110; B.6/15. L.244-251; B.6/12. L.94, 102, 115a; F.16. B.155/44. L.46.
10. Ten pat. F.3. B.6/15. L. 249-250.
11. Ten pat. F.3. B.22/4. L. 175-176.
12. Ten pat. F.10.B.9/5. L. 107.
13. Gaškaitė N. Žmonės be Dievo: NKVD agentai smogikai//Laisvės kovų archyvas. Nr. 11. K. 1994. P.130.
14. Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. Lietuvos partizanai. 1944-1953 m. K. 1996. P. 395-397.
15. Tauro apyg. įsakymas Nr. 38 1947 12 09//LYA. Oper. b.f. B. 5194. T.5. L.58.
16. LLKS Baudžiamasis statusas//LYA. Baudž. b.f. B.33960/3. T.12. L.73.
17. LLKS Tarybos nutarimas "Dėl laisvės kovotojų ir gyventojų santykiavimo tvarkos". 1949 02 12 // LYA. Baudž. b. f. B.33960/3. T. 10. L.205.
18. Tauro apyg. instrukcija Nr. 3. 1947 09//LYA. Oper. b. f. B.5194. T.4. L.299.
19. Utenos apskr. VK pirmininko J. Palšio pranešimas LSSR AT pirmininkui: J. Paleckiu/ LYA. F. 3. B. 6/3. L.61.
20. LYA. F.3. B. 30/1. L.61.
21. VLKJS CK biuro 1947 12 16 protokolas Nr. 64/LYA. F.3. B.30/1. L.99.
22. LYA. Oper. b.f. B. 1983. T. 1.L.80.
23. Ten pat. F.16. B. 155/21. L.239.
24. Alberto Kalninio tremties byla//VRM archyvas. L. 16.
25. Anušauskas A. Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940-1958 m. V. 1996. P. 403.
26. KGB 4-tos v-bos viršininko P. Raslano pažyma//LYA. F.3. B. 56/43. T. 3. L.3.
27. KGB pirmininko K. Liaudžio ir 4-toš valdybos viršininko Obukauskos pažyma apie buržuazinio nacionalistinio pogrindžio ir jo ginkluotųjų gaujų susidarymą ir veiksmus.// LYA. F.3. B.68/53. T. 2. L. 8-20.
28. LLKS Tarybos nutarimas "Dėl laisvės kovotojų ir gyventojų santykiavimo tvarkos". 1949 02 12 //LYA. Baudž. b. f. B.33960/3. T.10. L.207.

Aurelija Malinauskaitė

ŠIAULIŲ KRAŠTE VEIKUSIŲ RINKTINIŲ APŽVALGA

Lietuvos Žalioji rinktinė

Rinktinė susikūrė 1945 m. pavasarį, ji veikė Baisogalos, Radviliškio, Pakruojo, Smilgių, Šeduvos apylinkėse¹. Rinktinės organizatorius ir vadas buvo Lietuvos kariuomenės kapitonas Izidorius Pucevičius-Radvila. Jis žuvo pakeliui į Pušaloto miškus 1945 m. rugpjūčio 25 dieną². Rinktinė suskilo į kuopas. Tais pačiais metais rugsėjo mėnesį vadovauti rinktinei ir atkurti joje pakrikusią tvarką ėmėsi leitenantas Petraitis³. Po Vlado Juozoko Petraičio žūties 1946 m. vasario mėn. kuopos veikė atskirai, vienos vadovybės rinktinėje nebebuvo. 1946 m. pabaigoje - 1947 m. pradžioje Margio kuopos vadas Vilkas per Vytauto Didžiojo rinktinės vadą J. Belaglovą-Žydrūną palaikė ryšius su Jungtinės Kęstučio apygardos vadovybe, kurios iniciatyva buvo vienijamas partizaninis judėjimas Žemaitijoje ir Vidurio Lietuvoje. 1947 m. balandžio mėn. Vilkas rašė Jungtinės Kęstučio apygardos vadovybei, kad iki mėnesio pabaigos galbūt pavyks suformuoti rinktinę⁴. 1948 m. pradžioje Margio kuopa prisijungė prie Jungtinės Kęstučio apygardos, o Valo kuopa, veikusi Panevėžio apskrityje, kiek anksčiau, 1947 m. liepos mėn., buvo prijungta prie Algimanto apygardos. Šios kuopos, įėjusios į apygardų sudėtį, veikė rinktinių teisėmis, ir abiem buvo paliktas tas pats pavadinimas - Žalioji⁵.

1948 m. pavasarį nuo Kęstučio apygardos (tuo metu apygarda užėmė didžiulį plotą, o tai trukdė palaikyti ryšius, platinti spaudą, perduoti dokumentus iš apygardos štabo) buvo atskirtos Voverės, Atžalyno bei Lietuvos Žalioji rinktinės ir sudarytas naujas junginys. Tais pačiais metais balandžio pirmą dieną išleidžiamas įsakymas, kuriame teigiama, jog sudarytoji apygarda pavadinama Prisikėlimo apygarda⁶.

Kurį laiką Lietuvos Žaliajai rinktinei vadovavo Juozas Skačkauskas-Strausas, kuris žuvo 1948 m. Šeduvos valsčiuje, Birutės kaime. 1948 m. balandžio mėnesį vadu buvo išrinktas Petras Masilaitis-Virpša. Jis žuvo 1949 m. kovo mėn. Šeduvos valsčiuje, Padaugyvinės vienkiemyje. 1948-aisiais reorganizuotą rinktinę sudarė Trispalvės, Alkos, Saulės rajonai⁷.

Rinktinei mirtiną smūgį sudavė agento smogiko R. Rudžionio-Čemberleno išdavystės. Po to rinktinėje dar veikė keli būriai Šeduvos ir Rozalimo, Radviliškio bei Tyrulių, Pakruojo ir Lygumų apylinkėse. Paskutiniai rinktinės platuose veikė Vėtros būrio partizanai buvo sunaikinti 1952-1953 metais

Pakruojo rajone⁸.

Iš kitų Šiaurės bei Vidurio Lietuvoje veikusių rinktinių Žalioji rinktinė išsiskyrė savo dydžiu. Bendras karinis junginys buvo pavadintas Lietuvos Žaliaja rinktinė. Šis pavadinimas prigijo ir buvo vartojamas mūsų krašte.

1949 m. vasario mėn. 2-22 dienomis rinktinės teritorijoje įvyko Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas; čia veikė Priskėlimo apygardos štabas, kuriame virė intensyvus leidybinių darbas.

Vytauto Didžiojo rinktinė

Vytauto Didžiojo rinktinė buvo įkurta 1945 m. (pagal ryšininkų E. Rimkaus-Fredo ir P. Tamošaičio-Reginos pasakojimą - A. M.). Jai vadovavo pakapiškis Jonas Belaglovas-Algis, Žydrūnas. Rinktinė veikė Šiaulių, Padubysio

5. Vytauto Didžiojo rinktinės vadas Jonas Belaglovas-Algis, Žydrūnas. Fotografuota 4-ame dešimt.

valsčiuose, rytinėje Radviliškio, šiaurinėje Šiaulėnų bei Tytuvėnų valsčių dalyse. Jos centras buvo Dukto miškas Šiaulių apskrityje.

Pirmuosius smūgius rinktinė patyrė 1945 m. rugsėjo mėn. bei 1946 m. sausio mėn., kada buvo likviduoti S. Levicko-Zigmo ir A. Arbuzo-Eivos vadovaujami būriai.

1946 m. rugsėjo mėn. rinktinė įėjo į sukurtos Jungtinės Kęstučio apygardos sudėtį⁹. Be VDR (Vytauto Didžiojo rinktinė - A.M.), minėtai apygardai priklausė Lydžio, Žalčio, Šerno rinktinės, veikusios Tauragės ir Raseinių apskrityse.

1947-iais VDR sudarė Diemedžio,

4018-25

ĮSAKYMAS AT

Nr.5.

1947 met.rugsėjo mėn.8 dnd

§1.

Rugsėjo mėn.8-sios dienos /tautos šventės diena/ proga sveikinu virus P ir OS ir linkiu ištvermingai, ryštingai ir seksingai tęsti pradėtąją kovą ir visiems sulaukti kovos galo-l a i s v ė s ir N e p r i k l a u s o m y b ė s.

Te gyvenoja Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdiel

§2.

Pasižymėjusius gerbingoje ir teisingėje kovoje del Lietuvos Laisvės ir Nepriklausomybės apdovanoju P A S I Ž Y M Ė J I M O L A P U :

- 1/ L i e p a -Nem P-vang., 2/ A Ė u o l a -Nem P-vang. Abu už drąsą, sumanumą ir pasižymėjimą drausmingumu laike kautynių./Abu žuvę 1946 met.rugsėjo mėn.24 dn.kautynėse su NKVD/
- 3/ K a z o k a - Pa-OS rė.už nuoširdu atsidavimą mūsų kovos sąjūdžiui ir paslapties išlaikymą.Nubausta už veiklą 8 met.kalėjimu.
- 4/ K i r v i -Pa-OS rė.už pasišventimą organizacijai ir sumanų pareigų ėjimą.
- 5/.Jazminą-Ra-P-vang.už drąsą, ir sumenam ir drausmingumą.

§3.

Pasižymėjusiems gerbingoje ir teisingoje kovoje del Lietuvos Laisvės ir Nepriklausomybės r e i š k i u P A D Ė K A 1/ B i r u t e i- OS rė, 2/ L a i m u t e i-OS rė, 3/ P R E D U I-RTSV, 4/ V a r g u o l e i-OS rė, 5/ R ū k u i -VOSVP 6/ B A L N A I-VOSV, 7/ A d o m u i-3OSV, 8/P l i e n u i-OS, 9/vin c u i-AOSV, 10/ V ė j u i-AOSV, 11/ U O S I U I-Dv-vang, 12/A l y v a i-OS rė, 13/G a r s u i-OS rė, 14/T y r o l i u i -BrV-Au, 15/G i b a n e k u i-Au-P-vang.Visiems už garą pareigų ėjimą ir jų žinojimą.

ATV

Kardo ir D. Kraujelio-Nemuno būriai¹⁰. Tais pačiais metais jos OS (organizaciniam sektoriui) priklausė 22 nariai, o VS (operatyvinei daliai) - 50 narių¹¹. Rinktinės organizacija, ryšiai buvo geriau sutvarkyti negu Žaliojoje ar Genio rinktinėse.

1947 m. vasario 16 d. kautynių Dukto miške metu buvo sunaikintas VDR branduolys: žuvo rinktinės vadas J. Belaglovas-Algis, visi štabo nariai. Tada žuvo 7 partizanai, o rinktinės štabo narys S. Steponavičius-Daktaras ir partizanas S. Sebastijonas-Bedalis buvo paimti gyvi¹². Po šio smūgio iš likusių VDR būrių buvo sudaryta nauja Atžalyno rinktinė, kuriai vadovavo iš Voverės rinktinės atkeltas S. Raziulis-Mažylis, Naras; buvo sudarytas ir naujas štabas.

1948 m. pavasarį, įkūrus Prisikėlimo apygardą, Atžalyno rinktinės veikimo plentuose Dukto miške buvo dislokuotas šios apygardos štabas. Prisikėlimo apygardai vadovavo P. Bartkus-Rimgaila, Mažrimas, vėliau į šias pareigas buvo paskirtas buvęs Atžalyno rinktinės štabo narys L. Grigonis-Žvainys, Krivis. Naujai įkurta apygarda buvo svarbi partizanų ryšiams. Čia, Šiaulių apylinkėse, bazavosi vyriausioji partizaninio judėjimo vadovybė. 1948 m. liepos mėn. į Dukto mišką tęsti pradėto centralizacijos darbo ir ruošti vadų suvažiavimui atvyko VLKSO (Vieningos Laisvės Kovos Sąjūdžio Organizacijos - A. M.) vadas J. Žemaitis-Vytautas¹³.

Esant tokioms sąlygoms, turėjo keistis ir situacija rinktinėje. 1948 m. rugsėjo mėn. J. Žemaitis-Vytautas susitiko su Šiaulių (Atžalyno - A. M.) rinktinės vadu S. Raziuliu-Mažyliu ir keliais jo pavaldiniais. Susitikimo metu buvo nutarta išformuoti rinktinę ir Raziulį pasiųsti į Jūros srities štabą¹⁴. Likę būriai įėjo į Lietuvos Žaliosios rinktinės sudėtį.

Genio (Voverės, Kunigaikščio Žvelgaičio) rinktinė

Genio rinktinė, matyt, buvo įkurta 1945 m. (minėtas junginys šitaip jau vadinamas partizanų kautynių aprašymuose)¹⁵. Jai vadovavo Lietuvos kariuomenės leitenantas joniškietis Martynas Kliausius. Rinktinė veikė Joniškio, Skaistgirio, Žagarės valsčiuose. 1945-iais joje buvo Ažuolo, Klevo, Birutės būriai¹⁶. Būrius sudarė nemažas skaičius partizanų-vanagų. Pavyzdžiui: Ažuolo būriui tuo metu priklausė 56 partizanai. Skaičius pateikiamas pagal partizanų dokumentus, NKVD paimtus 1945 m. lapkričio mėn. šukuojant Kruopių, Gruzdžių, Skaistgirio, Žagarės valsčių miškus¹⁷. Rinktinės partizanai pereinavo į Latvijos teritoriją ir bazuodavosi jos miškuose. 1946 m. vasario mėn. 19 d. vizitacijos metu Latvijos miške, esančiame netoli Milvydžių kaimo Joniškio valsčiaus, žuvo Genio vanagų rinktinės vadas Tautvydas¹⁸ (Martynas Kliausius - A. M.). Po jo žūties rinktinėi vadovavo Aleksas Valančius-Oksas, Tauras.

Pradiniu ginkluoto pasipriešinimo laikotarpiu rinktinė priklausė LLA

7. Prisikėlimo apygardos vado Leono Grigonio-Užpalio vizitacija Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinėje 1948 m. 2-oje eilėje stovi iš kairės: trečias - Ažuolo būrio vadas Juozas Kumpis-Cvirka, penktas - Leonas Grigonis-Užpalis, šeštas - rinktinės vadas Pranas Muningis-Žvelgaitis. Kiti neatpažinti

Šiaulių apygardai, 1945 m. pavasarį įkurtam Žemaičių Legionui. Ši priklausomybė, matyt, buvo formali ir tęsė LLA apygardų suskirstymo tradicijas. O Legiono rinktinės bei kuopos, dar neįėjusios į rinktinių sudėtį ir veikusios Joniškio bei Šiaulių apskrityse, išsiskyrė didesniu savarankiškumu. Tokia buvo ir Genio rinktinė. 1946-iais jos veiklos ribos buvo tokios: Kriukai - Pašvitinys - Lygumai - Stačiūnai - Šiaurinė Šiaulių dalis - Kuršėnai - iki Ventos upės - Akmenė - Klykoliai - Vegeriai - Latvijos siena¹⁹.

Stiprėjant Jungtinės Kęstučio apygardos įtakai, per Vytauto Didžiojo rinktinės vadą J. Belaglovą-Žydrūną vyko susirašinėjimas su Genio rinktinės vadovybe. 1946 m. spalio 16 d. laiške A. Valančius-Tauras rašė Žydrūnui: "Informuokite kam reikia, kad mano padalinys dabar vadinasi Voverė"²⁰. Tai gi rinktinė pakeitė pavadinimą ir vėliau įėjo į Jungtinės Kęstučio apygardos sudėtį. 1947 m. rugpjūčio 11 d. Kruopių valsčiuje, Šiauliukų kaime, žuvo Voverės rinktinės vadas A. Valančius-Tauras.

Įkūrus Prisikėlimo apygardą, rinktinė priklausė minėtam junginiui. Nuo 1948 m. gegužės mėn. Voverės rinktinė gavo Kunigaikščio Žvelgaičio pavadinimą²¹. Tuo metu jai vadovavo žagarietis Pranas Muningis-Žvelgaitis. Rinktinę sudarė kelios tėvūnijos: Juozapavičiaus (veikė Žagarės, Skaistgirio,

Gruzdžių valsčiuose), Simono Daukanto (veikė Kruopių, Gruzdžių valsčiuose) ir Tautvydo (veikė Joniškio valsčiuje). Pastaroji ypač nukentėjo nuo MGB vidaus agentų išdavysčių.

1949 m. rugpjūčio mėn. 27 d. Jurdaičių miške, netoli Žeimių kaimo, kautynių metu buvo sužeistas Pranas Muningis-Žvelgaitis. Išneštas iš apsupties, jis nusišovė. Po to rinktinėje keitėsi vadovybė: Petrą Ulčiną-Uošvį pakeitė Kazys Mikėnas-Balandis, Gegužis. Jų žūtis - tai sėkmingas MGB veiklos rezultatas.

1950 m. rudenį buvo reorganizuotas Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabas. Rinktinėi vadovauti ėmė buvęs Lietuvos Žaliosios rinktinės štabo narys²², Kovos tėvūnijos vadas Boleslovas Kriščiūnas-Klajūnas, Puntukas²³. Minėtas rajonas, priklausęs jau nusilpusiai Lietuvos Žaliajai rinktinėi, buvo prijungtas prie Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės. Naujasis štabas gyvavo neilgai. 1952 m. kovo mėn. 19 d. apsupties metu Šiaulių rajone, Gulbino miške, buvo nukautas rinktinės vadas Klajūnas ir keli štabo nariai²⁴. Tai vėl MGB agento išdavystės pasekmė. Rinktinės štabas daugiau nebeatsigavo.

Paskutiniaisiais ginkluoto pasipriešinimo metais sustiprėjo Juozapavičiaus tėvūnija, jai nuo 1950 m. vadovavo S. Erstikis-Patašonas, Papartis. Tėvūnija 1952 m. pradėjo leisti periodinę spaudą. 1956-1957 m. Žagarės rajone bei Latvijoje, Duobelės rajone, dar buvo spausdinamas vėliausias periodinis Lietuvos partizanų laikraštėlis "Partizanų šūvių aidas".

Paskutinieji Juozapavičiaus tėvūnijos partizanai S. Erstikis-Patašonas ir K. Liuberskis-Žvainys 1958 m. dar slapstėsi, vėliau dingo be žinios.

Vytenio rinktinė

Vakarinė Šiaulių krašto dalis priklausė Žemaičių apygardai. Čia ginkluotas pasipriešinimas 1944-1945 metais buvo įtakojamas Lietuvos Laisvės Armijos (toliau - LLA). Dar nacių okupacijos metais Lietuva buvo padalinta į keturias LLA apygardas: Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio. Slenkant antrajai sovietų okupacijai, LLA buvo padalinta į du sektorius: OS (organizacinį) ir VS (veikiantį - vanagai partizanai). Ši organizacija turėjo savo politinę ir karinę programą, numatytą pritaikyti naujosios okupacijos sąlygomis.

1945 m. pavasarį buvo įkurtas Žemaičių Legionas - junginys ilgiausiai išlaikęs LLA išorinę struktūrą. Žemaičių Legionui priklausė Vytenio rinktinė, susiformavusi 1945 m. pabaigoje. Rinktinėi vadovau buvęs Kuršėnų mokytojas Jarmala-Briedis, Barzda²⁵. 1946 m. Žemaičių Legiono vado majoro Liepos įsakymu buvo organizuotas naujas rinktinės štabas. Jam vadovavo Stasys Jarmala²⁶. Štabui priklausė buvęs Kuršėnų policijos viršininkas Jurgis Keras, Lietuvos kariuomenės kapitonas Chaleckas, du broliai desantininkai Henrikas ir Vytautas Chaleckai, Klemanskis ir kt.²⁷ Štabo veiklos plotas apėmė Šiaulių

apskritis Kuršėnų, Papilės, Tryškių, Užvenčio, Gruzdžių valsčiaus bei Telšių apskritis Luokės valsčių. Šiuose valsčiuose veikė kuopos, vadovaujamos LLA narių Vytauto Chalecko, Jurgio Kero, Juozo Einingio ir kt.

1946 m. balandžio mėn. areštavus Žemaičių Legiono vadus, buvo suformuotas naujas štabas, o minėta struktūra ėmė veikti kaip LLA Žemaičių apygarda.

Vytenio rinktinėje, jau priklausiusioje naujajai apygardai, dėl kai kurių partizaninės kovos formų kilo nesutarimų tarp rinktinės vado S. Jarmalos-Barzdos ir štabo narių. 1946 m. spalio mėn. S. Jarmala buvo pakeistas, jis įsigijo dokumentus ir pasitraukė iš Kuršėnų krašto. Rinktinės vadu buvo patvirtintas Jurgis Keras-Bijūnas²⁸. Šiam junginiui priklausė Kuršėnų, Tryškių, Šaukėnų, Užvenčio, Gruzdžių, Papilės bei Kruopių valsčiai. Pastarieji trys valsčiai buvo Vytenio ir Voverės rinktinių įtakos zonoje. 1947 m. pavasarį Bijūnas susitiko su minėtuose valsčiuose veikusių būrių vadais ir informavo, kad jie priklauso Vytenio rinktinei²⁹. Rinktinėje buvo keli rajonai, štabas bazavosi Raudėnų valsčiuje, Pamockėje. 1947 metais Žemaičių apygardos štabe įvyko skilimas. Šia situacija tuoj pasinaudojo saugumas. Vytenio rinktinei šie metai irgi buvo sunkūs ir lydimi nesėkmėmis.

1947 m. gegužės 3 d. Kuršėnų valsčiaus Ožkėnų kaime organizuotos čekistų karinės operacijos metu žuvo rinktinės štabo narys Petras Baranauskas-Šešupė ir kuopos vadas Jonas Klimaitis-Izidorius³⁰. 1947 m. spalio 27 d. Šaukėnų valsčiuje, netoli Pugsudžių kaimo, susišaudymo metu buvo nukautas rinktinės štabo viršininkas Kazys Baltrušaitis ir keli partizanai. Taigi Vytenio rinktinei, veikusiai Šiaulių apskrityje, 1947 m. MGB sudavė stiprų smūgį. Buvo likviduoti: 2 štabo nariai, 2 rajono vadai, 3 kuopos vadai, 5 eiliniai partizanai ir areštuota apie 30 ryšininkų bei rėmėjų³¹.

1947 m. žiemą ir 1948 m. gegužės mėn. prasidėjo masiniai partizanų artimųjų bei rėmėjų šeimų trėmimai. Tuo metu aktyvėjo ir MGB spaudimas, plėtėsi jos agentūros tinklas.

1948 m. gegužės mėn. su Šiaulių apskrities MGB bei Kuršėnų apskrities MGB skyrių agentų pagalba buvo organizuota čekistų operacija netoli Akmenaičių kaimo. Gegužės 26 d. susišaudymo metu penki partizanai pasitraukė, du buvo nukauti. Kuršėnuose buvo atpažinti rinktinės vadas Jurgis Keras-Bijūnas ir štabo viršininkas Juozas Matijošaitis-Meška³².

1948 m. rugpjūčio 7-8 dienomis buvo planuojamas naujojo rinktinės vado, rajonų vadų bei štabo narių susitikimas su Žemaičių apygardos vadu V. Montvydu-Žemaitiu³³. Pasinaudojusii vidaus agento pranešimu, rugpjūčio 7 dieną MGB organizavo operaciją Užvenčio miške. Jos metu buvo nukautas Vytenio rinktinės vadas Dailidė. Laimė, į susitikimą nespėjo atvykti Vladas Montvydas-Žemaitis. Kitą dieną krečiant mišką, po susišaudymo buvo paimtas gyvas rajono vadas Antanas Navickas-Vanagas³⁴. Po šių smūgių buvo sudarytas naujas štabas, pakeistas rinktinės pavadinimas. Rinktinės vadu patvirtintas

8. Vytenio rinktinės štabo viršininkas Juozas Matijošaitis-Meška (dešinėje). Fotografuota 1939 m.

buvęs štabo viršininkas Vytautas Chaleckas-Rimgaudas. Apie šiuos pasikeitimus junginyje Henrikas Chaleckas-Tadas rašė laiške ryšininkei, Papilės gimnazijos mokytojai Anelei Alejūnienei. Areštavus ryšininę, laiškas buvo paimtas kratos metu³⁵.

“Paskutinį kartą matėmės, kada buvome su Bijūnu eglyne. Po to įvyko daug pasikeitimų - daug sunkių pergyvenimų ir taip pat reikėjo daug kartų išsisukti. Žuvo nemažai draugų. Po Bijūno žūties buvo paskirtas naujas (rinktinės vadas - A. M.) ir Vyta (Vytautą Chalecką - A. M.) įtraukė į štabo darbą.

Aš birželio mėn. buvau paskirtas štabo viršininku Telšių (Šatrijos - A. M.) rinktinėje, bet nuo spalio mėn. užėmiau tas pačias pareigas Šiaulių (Vytenio - A. M.) rinktinėje.

Rugpjūčio 7 d. papuoliau į apsuptį, bet su Vytu pavyko pasprukti, žuvo naujas vadas, tada Vyta perėmė jo pareigas ir apygarda jį patvirtino.

Pradėjome vėl iš naujo dirbti, kadangi viskas pražuvo. Darbo daug. Po to mes nuvykome į Raseinių (Kęstučio - A. M.) apygardą. Grįžęs su įsakymais, aš pasakau Šiaulių pusėn...”

Išanalizavusi paimtus partizanų dokumentus bei agentūrinius pranešimus, MGB nustatė, jog rinktinę sudarė trys rajonai, į jų sudėtį įėjo po tris kuopas. Ventos rajonui priklausė Kuršėnų apskrities Kuršėnų, Raudėnų, Tryškių ir Papilės valsčiai, veikė 1-oji, 2-oji, 3-oji kuopos. Kitas rajonas apėmė Kelmės apskrities Šaukėnų, Užvenčio, Vaiguvos valsčius. Čia veikė 4-oji, 5-oji ir 6-oji kuopos. Dubysos rajonui priklausė Šiaulių apskrities Padubysio, Šiaulių,

9. Žemaičių apygardos partizanai. Sėdi iš kairės: Vytautas Vasiliauskas, Vytautas Chaleckas-Aitvaras, Vladas Montvydas-Žemaitis, Kostas Jarumbauskas-Žaibas. Stovi iš kairės: Blažys Vasiliauskas-Blinda, Kostas Mačiulis-Smauglys, Vladas Praspaliauskas, neišaiškintas, Antanas Vasiliauskas, Jonas Jarumbauskas, Liudas Rekašius-Vėtra, Henrikas Chaleckas-Tadas, Adolfas Mikalauskas. Fotografuota 1947-1948 m.

Gruzdžių valsčiai, veikė 7-oji, 8-oji ir 9-oji kuopos³⁶.

Pasinaudojusi agento Igno pranešimu, 1949 m. rugpjūčio 27 d. MGB organizuoja operaciją Kuršėnų valsčiuje, Urkuvėnų kaime, kur buvo apsistoję rinktinės vadas ir kiti partizanai. MVD kareiviai apsupo juos, bet partizanams pavyko prasiveržti ir pasitraukti į Pavėkius. Susirėmimo metu buvo nukauti 8 partizanai. Iš viso operacijos metu žuvo 10 partizanų, iš jų dalis štabo narių³⁷. Tada buvo sudaužytas rinktinės branduolys. Tais pačiais metais Kelmės apskrities MGB skyrius organizavo operaciją Šaukėnų valsčiuje, netoli Lieplaukės kaimo. Jos metu žuvo Ventos rajono vadas S. Vilbasas-Voveraitė ir kuopos vadas A. Valčiukas-Machajadnas.

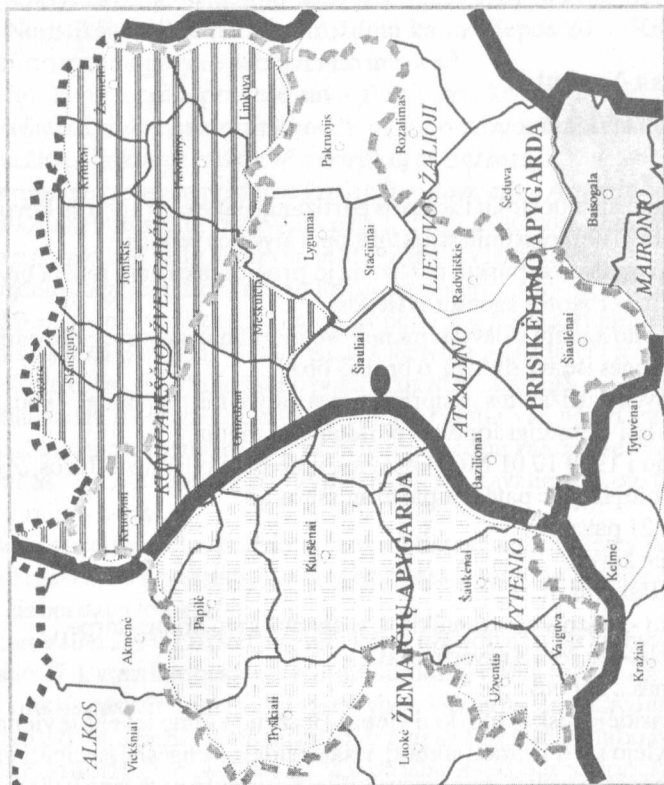
1950 metais rinktinės faktiškai jau nebebuvo: sausio mėn. žuvo Dubysos rajono vadas Kajetonas Matijošaitis-Vitalis, taip ir nesulaukęs pastiprinimo iš apygardos. Vėliau Ventos rajono likučiai bei Užvenčio rajone veikę partizanai priklausė Šatrijos rinktinės Dubysos tėvūnijai.

1952 m. pradžioje paskutiniuosius partizanus naikino agentų-smogikų grupė. Tarp jų buvęs rinktinės partizanas Petras Bielskis-Aras ir partizanas Zigmąs Sadauskas-Beržas. Po išdavysčių serijos P. Bielskis pasidavė partizanams ir Karo lauko teismo nuosprendžiu buvo sušaudytas.

Šaltiniai ir literatūra

1. Kuodytė D. Lietuvos Žalioji rinktinė. Laisvės kovų archyvas (toliau - LKA). Nr. 8. K. 1993. P.4.
2. Ten pat. P.5.
3. Visvaldas. LKKA Žaliosios rinktinės istorija 1944-1951 (toliau - Visvaldas...). LKA. Nr. 8. K. 1993. P.32.
4. Kuodytė D. Lietuvos... P.6.
5. Visvaldas... LKA. Nr. 8.K. 1993. P.33.
6. Dokumentas Nr 4. LKA. Ten pat. P.12.
7. Dokumentas Nr. 7. Ten pat. P. 19-20.
8. Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau - LYA). Baudžiamųjų bylų fondas (toliau - Baudž. b. f.). B. P-16306- Li.T.5. L.242.
9. Rinktinių atstovų, svarsčiusių apygardos veiklos ir vadovybės problemas, susirinkimo, įvykusio 1946 m. rugsėjo 12 d., protokolas. LKA. Nr. 12.K. 1994. P. 28-30.
10. LYA. Baudž. b. f. B. 41180/3. T.4.L. 160, 164.
11. Informacinis Jungtinės Kęstučio apygardos vado pranešimas apie apygardos sukūrimą. 1947 01 18. LKA. Nr. 12. K. 1994. P. 64.
12. LYA. F. 3. B. 20/154. T.4. L. 34.
13. Kuodytė D. Lietuvos rezistencijos centralizacijos klausimu. LKA. Nr. 3-4. K. 1992. P.52.
14. Lietuvos visuomenės organizacijų archyvas. F. 3377. Ap. 55. B.204. L.70.
15. Šiaulių "Aušros" muziejus (toliau - ŠAM). Partizanų sūviams aidint (toliau - PŠA). 1952. Nr. 2. L. 9-16.
16. Ten pat. Nr. 3. L.9-16.
17. LYA. F. 3. B. 7/86. T. 2. L. 128.
18. ŠAM. PŠA. 1952. Nr. 2. L. 9-16.
19. LYA. F. 3. B. 20/155. T. 3. L. 51.
20. Ten pat. L. 52.
21. Ten pat. Baudž. b. f. B. 47416/3. T. 2. L. 89.
22. Ten pat. F. 16. B. 224/11. T. 2. L.8.
23. Ten pat. Baudž. b. f. B. P-16306-Li. T. 1. L. 151-7, 151-8.
24. Ten pat. F. 16. B. 224/11. T. 2. L. 55-57.
25. Ten pat. F. 3. B. 20/155, T.3. L. 156.
26. Ten pat. B. 12/10, T. 1. L. 274-275.
27. Ten pat. B.20/154. T. 2. L. 123, 128-129.
28. Ten pat. B. 20/155. T. 2. L. 266-267.
29. Ten pat. T. 3. L. 161-162.
30. Ten pat. T.1. L. 132.
31. Ten pat. T. 3. L. 172, 157.
32. Ten pat. B. 20/13. L. 290-291.
33. Ten pat. Baudž. b. f. B. 43094/3. T. 1. L. 141.
34. Ten pat. F. 3. B.20/156. T. 1. L. 114-115.
35. Ten pat. B. 40/4. T. 1. L. 70-71.
36. Ten pat. L. 27.
37. Ten pat. L. 184-185.

PARTIZANŲ RINKTINĖS 1948 - 1949m.

Administracinės ribos 1945m..

- - apskrčių
- - valsčių
- - rinktinų
- - apygardų

1948 04 01 įkurta Priskėlimo apygarda
1948 m. rudenį išformuota Atžalyno
rinktinė

Simonas Norbutas IŠDAVIMAS

Daugiausia nuostolių Lietuvos partizanai patyrė ne atviroje kovoje vyras prieš vyrą, o dėl čekistinių struktūrų operatyvinės veiklos.

Atėjo metas, kai paskui partizaną jo praeitu taku kaip rasota brydė ėmė driektis užverbuotos agentūros šleifas.

Daugelio agentų išdavystėms nebuvo moralinių užtvarų: gelbėdamas savo kailį, draugas išdavė draugą, o brolis - brolių...

Lietuvos partizaninis pasipriešinimas patyrė mirtiną smūgį... į nugarą.

1949-ieji - lemtingi Jonišchio partizanams metai.

Žiūriu į 1949 10 01 MGB pažymą apie Stasio Bungos-Jūros, Zviedrio, Margio būrį ir į joje pateiktą partizanų sąrašą.¹

Jame 21 pavardė.

Visi jie žuvę...

Visi. Išskyrus du.

Tie du - "agentų vnutrenniki", t. y. agentai savo draugų tarpe.

Jorgėla - jau MGB užverbuotas.

Katinas... dar bus.

O prasidėjo viskas tuo, kad vienas Beržėnų kaimo tėvelis ir viena mama labai mylėjo savo 19-metį sūnaitį, visais būdais stengėsi jį išgelbėti nuo rusų kariuomenės, o vėliau - nuo vėjavaikiškai pasirinkto partizano kelio ir atidavė jaunuolį į paslaugiai ištiestas MGB rankas.

Sumelavęs būrio draugams, kad veš sūnelį pas gimines apsirūpinti šiltais drabužiais žiemai, karštą birželio dieną tėvas Šakmanas nudangino sūnų Kazį į nuošalų Žeimelio miestelį sutartam susitikimui su MGB darbuotojais.

"Rimtai apmaštes reikalą, - rašoma MGB pranešime, - jis sąmoningai sutiko užsiverbuoti ir prizadėjo sąžiningai dirbti MGB organų labui".²

Taip partizanas Patronas tapo agentu Jorgėla.

Kad galėtų vykdyti išdavikišką darbą neišsiduodamas, ryšininku Jorgėla pasirinko savo jaunylį broliuką.

Kuisis - tokį slapyvardį pasirinko broliukas Juozas - buvo Jonišchio gimnazijos mokinys, vaikščiojo į mokyklą ir bet kada galėjo susitikti su kuo reikia sutartoje vietoje.

Agentų tėvai ir patys agentai partizanų akyse buvo absoliučiai patikimi

žmonės. Partizanai dažnai lankydavosi jų sodyboje. Kuisis buvo fotomėgėjas. Partizanai jį aprūpino fotoaparatu, fotodarbiui būtinomis priemonėmis, o jis fotografavo partizanus, laisvai lankydavosi jų stovyklose.

Pirmoji išdavystės auka - dvidešimtmetis vaikinukas Stasys Jokubaitis-Jaras. Nušovė jį Nemeikšių miške netoli Girdžiūnų kaimo liepos 20 d. Kitiems Guščiaus būrio vyrams pavyko pabėgti nuo mirties.³

Rugpjūčio 23 d. Jorgėla pranešė savo globėjams, kad po dviejų dienų numatyta sušaukti rinktinės susirinkimą žiemojimo sąlygoms aptarti. Gaila, jis tiksliai nežinaš, kokiam miške: Mantoriškių ar Beržėnų.

Voverės rinktinė tuo metu priklausė Prisikėlimo apygardai. Apygardos vado įsakymu buvo pakeistas rinktinės pavadinimas, ir dabar ji vadinosi Kunigaikščio Žvelgaičio rinktine. Jos vadu liko Pranas Muningis-Žvelgaitis.

Gavus agento Jorgėlos pranešimą, skubiai buvo paruoštas Jonišio ir Šiaulių apskričių MGB garnizonų bendros karinės operacijos planas: rugpjūčio 25-27 dienomis iškirsti Beržėnų, Mantoriškių, Obelynės ir Jurdaičių miškus.

Rugpjūčio 26 d. vakare 25-ojo šaulių pulko kareiviai Obelynės miške aptiko ir po atkaklaus pasipriešinimo nukovė partizanus Adolfą Valančių-Tarzaną ir Joną Lukšą-Namoną. (Valančius - Meškuičių ir Gruzdžių valsčiuose veikusio skyriaus vadas. Lukšas - savanoris, Vyties Kryžiaus kavalierius, partizanų Aniceto ir Janinos tėvas).

Kruopščiai apžiūrėjus stovyklavietę, buvo aptiktas šviežiai į žemę įkastas bidonas su Prisikėlimo apygardos, Voverės rinktinės ir Jonišio Vytauto būrio dokumentais bei daug fotografijų.

Partizanai Valančius ir Lukšas⁴, matyt, turėjo užduotį užkasti archyvą.

Rugpjūčio 27 d. visas karines jėgas metus į Jurdaičių mišką (pasak Jorgėlos, ten turėjo rinktis pasitarti partizanų vadovybė), laikinoje stovyklavietėje iš netyčių buvo užklupti penki Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo nariai. Jie negalėjo prasiveržti pro apsupties žiedą ir po labai atkaklaus pasipriešinimo žuvo.

Tarp žuvusiųjų - rinktinės štabo viršininkas Kostas Adeikis-Lokys ir Prisikėlimo apygardos vado pavaduotojas, kurio nei pavardės, nei slapyvardžio čekistai neišaiškino.

Vieną sunkiai sužeistą savo draugą (šeštą!) vis dėlto kažkas išnešė iš apsupimo žiedo. Tik po mėnesio MGB sužinojo buvus tai patį vadą Žvelgaitį.⁵

“...sužeistą mano ranką gangrenavo, - rašė jis po 3-jų dienų priešmirtiniame savo laiške, - vaistai nebeпадės, todėl nutariau pats nutraukti savo gyvenimą. Kovotojams linkiu sėkmingos tolesnės kovos.

Tegul bus prakeikta amerikoniškoji demokratija, padedanti naikinti taikingas tautas...”

Taip baigė savo gyvenimą taurus patriotas Pranas Muningis, legendinis vadas Žvelgaitis.

To meto Jonišchio apskr. MGB skyriaus dokumentuose pilna Jorgėlos ir Kuisio pranešimų. Tais vardais mirga visos operatyvinės MGB ataskaitos, spec. pranešimai. Dabar MGB žinojo kiekvieną partizanų sumanymą, menkiausią krustelėjimą. Jų takus visada pasitikdavo pasalos. Ir tik vienas kelias buvo saugus - tai kelias, kuriuo ėjo pats agentas.

O MGB vis ragino: greičiau, greičiau...

Kaip sužadinti ratilai agentų išdavystės nubanguodavo nuvilnydavo į visas puses, įtraukdamos į mirties šokį vis naujas ir naujas aukas: suėmimai, žūtys... Ne vienas nelaimingasis gelbėdamasis pats, į MGB užmestą tinklą stūmė kitus.

Prasiblaivę po pirmojo šoko, partizanai ėmė analizuoti visų savo nesėkmių priežastis.

Ir štai eilinio susitikimo metu Kuisis guodžiasi MGB, kad pas juos į namus atėjęs banditas Kazys Našliūnas-Senis sakęs, kad kuopos vadas Bunga-Jūra įtaria savo partizaną Patroną, t. y. agentą Jorgėlą, esant MGB šnipą ir yra nutaręs pirmai progai pasitaikius (mat, partizanai tuo metu jau slapstėsi atskirai) sušaudyti jį kaip išdaviką.

MGB ne juokais sunerimo: kokios gi aplinkybės galėjo sukelti įtarimą?

Iš pokalbio su pačiu Jorgėla paaiškėjo, kad Senis yra artimas jo vaikystės draugas, labai Jorgėla pasitikįs ir jį gerbiąs. Būtent dėl to ir dalinęsis su Jorgėla šita nerimastimi.

“Savo būryje Senis jau nebėra aktyvus, - samprotavo MGB, - o be to, paskutiniu metu piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais. Abipusiu Senio ir Jorgėlos draugiškumu irgi neverta abejoti”. Buvo nutarta panaudojus specialią degtinę sučiupti Senį ir užverbuoti jį, kad drauge su Jorgėla Bungos-Jūros būryje jie sudarytų MGB agentūrą. Be to, užverbavus Senį, kuriuo visi tiki, atsirastų galimybė išsklaidyti įtarimus apie Jorgėlos ryšius su MGB.⁶

Beliko laukti palankios progos.

Ir štai Kuisis pranešė, kad gruodžio 6 d. vakare Senis pažadėjęs ateiti pas jo tėvus į svečius ir prašęs ta proga parnešti iš miesto degtinės ir papirosų. Kuisis, Jorgėla ir jų tėvai (kurie taip pat jau buvo visiškai susidėję su MGB) buvo primokyti, kaip turi elgtis. MGB įdavė Kuisiui litrą specialios degtinės ir sutarė susitikti netoli sodybos apie 24 val.

Penkių karininkų ir dviejų patikrintų kareivių grupuotei vadovavo pats MGB viršininko pavaduotojas majoras Gorskijs.

23.45 val. jie atvyko į sutartą vietą.

Apie pusę trijų Kuisis pranešė, kad Senis, nors tądien ir nedaug gėręs (gal degtinė buvo neskani), bet jau miega.

Pateikiau ištraukos iš Jonišchio apskr. MGB skyriaus pranešimo MGB ministrui Kapralovui vertimą: “Speciali grupė, laikydama visiškos tylos, prisiartino prie vienkiemio ir užėjo į kambarį, kuriame miegojo banditas Senis ir mūsų agentas Jorgėla. Abu miegantys vienu metu buvo suimti, nuginkluoti

ir uždaryti į atskirus kambarius tardyti, kaip ir buvo numatyta pagal planą.

Po neilgo pokalbio suimtas banditas Senis, įsitikinęs, kad jam gali būti išsaugota gyvybė, ėmė duoti parodymus apie savo nusikalstamą veiklą, asmeninę gaujos sudėtį ir rėmėjų bazę. Norėdamas pasirodyti esąs atviras ir įtikinti tuos, Senis nusakė vietą krūmeliuose tarp Jonišio valsčiaus Kulpių ir Mitkūnų kaimų, kur slepiasi Guščiaus vadovaujama penkių banditų grupė⁷.

Gavęs tokius duomenis, majoras Gorskij tuoj pat įsakė į tą vietą skubiai pasiųsti rezervinę kareivių grupę ir sribus, o pats pasiliko tęsti Senio tardymą.

Senio nurodytoje vietoje menkuose krūmokšniuose buvo aptiktas bunkeris. Jame buvę partizanai aktyviai pasipriešino, bet drąsių kareivių ir liaudies gynėjų veiksmų dėka buvo visiškai likviduoti.

Žuvo Vytauto kuopos vado pavaduotojas Vladas Guščius-Medikuitis, gim. 1920 m., iš Medikūčių kaimo ir eiliniai partizanai: Marcijonas Jagris-Karpis, gim. 1918 m., iš Mitkūnų kaimo, Stasys Balčiūnas, gim. 1932 m., iš Girdžiūnų kaimo, Romualdas Vaitiekūnas-Žemaitis, gim. 1928 m., iš Mitkūnų kaimo, Genovaitė Petraitytė, gim. 1930 m., iš Milvydžių kaimo.

Sužinojęs, kad partizanų bunkeris sunaikintas, majoras Gorskij perėjo prie Senio verbavimo. Senis savo ranka parašė pasižadėjimą bendradarbiauti ir pasirinko Katino slapyvardį. Katinas pažadėjo, “kad garbingai padės MGB organams kovoje su banditizmu”.

Siekiant užšifruoti agentą Jorgėlą, Katinui buvo pasiūlyta “palenkti” Patroną ir įkalbėti jį bendradarbiauti su MGB organais. Suruoštoje akistatoje Katinas “protino” Jorgėlą sutikti, o tas “užsispyrusiai” atsikalbinėjo. Pagaliau po ilgų Katino pastangų Jorgėla... “nusileido”.

Ryšiams su MGB abu sutartinai pasirinko jaunesnįjį Jorgėlos brolių, t. y. Kuisį.

Po to pereita prie instruktažo. Pagrindinė užduotis agentų trijulei buvo tokia: surasti Vytauto kuopos vado Stasio Bungos-Jūros slėptuvę, nustatyti ryšių su rinktinės štabu kanalus, išaiškinti partizanų rezervą. Suradus Bungos-Jūros slėptuvę, tuoj pat pranešti “organams”, o negalint to padaryti - patiems jį likviduoti.⁸

Vykdydami gautą užduotį, agentai lakstė po visas jiems žinomas sodybas, uostinėjo, bandė ką nors išpešti iš žmonių. Katinas buvo sutikęs ir patį Bungalūrą, bet tas apie savo žiemojimo vietą neprasitarė ir netgi Katinui draugiškai patarė niekam nesakyti, kur jis pats žiemoja.

Likviduoti vado Katinas negalėjęs: kartu su juo buvę ir kiti “banditai”.

Kad neatrodytų, jog veltui vaikščiota, susitikime su MGB agentai pranešė; kad jų žiniomis, Skaistgirio valsčiaus Daujočių kaimo ūkininko Spockaus tvarte įrengtame bunkeryje slepiasi broliai Dantos. Nurodė ir kitas galimas partizanų žiemojimo vietas.

Gruodžio 20 d. kareivių ir sribų apsuptame bunkeryje buvo nušautas Petras

Danta-Palubys, Mindaugas, o jo brolis Jonas-Medvėgalis suimtas. Vėliau jis irgi buvo sušaudytas, bet jau po teismo 1951 m. vasarą.⁹

Sausio 1 d. Ziniūnų valsčiaus Kalnelio kaime iš bunkerio buvo ištraukta ilgametė partizanų rėmėja, o vėliau ir partizanė Ona Rimkutė.¹⁰

Apsvaigę nuo išduotų draugų kraujo kvapo, agentai naujiems viršininkams stengėsi tarnauti uoliai ir su įkvėpimu.

1950 m. sausio 23 d. Agentas Kuisis. Agentūrinis pranešimas. “(...) 1950 m. sausio 19 d. Katinas pamiršo pasakyti, kad Jonišchio valsčiaus Žadvainių kaime gyvena Briedienė (...) turi būti bunkeris ir Žadvainių kaime, Savickienės sodyboje, kur (...) Jūra ir jo brolis - banditas Genys dažnai lankydavosi ir slėpdavosi”.¹¹

1950 m. vasario 4 d., apžiūrint Jonišchio valsčiaus Svirplių kaimo gyventoją Antano Stasiukėno “gyvenamąjį namą, kurio vienas kambarys buvo tamsus, ten esantys du banditai pistoleto šūviu nukovė seržantą Kostin ir bandė pabėgti atsisaukdami, bet persekiojančių kareivių buvo nukauti”.

Žuvo Aleksas Vilimas-Gračas, gim. 1923 m., iš Milvydžių kaimo ir Jonas Petniūnas-Dainora, kilęs iš Utenos apskrities.¹²

1950 m. vasario 18 d. Agentai Katinas, Jorgėla. Agentūrinis pranešimas. “Vykdami jūsų užduotį, agentai siekė nustatyti gaujos vadeivos Jūros ir jo brolio Genio buvimo vietą ir šiuo tikslu aplankė daug rėmėjų sodybų (...). Agentas pranešė, kad anksčiau jis tarp kitų banditų rėmėjų užmiršo pasakyti (...) Dar vasaros pabaigoje gaujos vadeiva Jūra perspėjo banditus į tą ūkį neiti, nes ten nėra kas veikti (...) Kadangi jis taip kalbėjo apie tą ūkį, tai, matyt, pats ten ruošėsi žiemoti (...)”.

Nurodytoji sodyba buvo Kupeliškių kaime, apie 3 km nuo Jonišchio, ir priklausė Virginijai Firantienei.

1950 m. vasario 21 d. auštant kareivių būrys apsupo šią sodybą. Kruopščiai patikrinus, buvo aptiktas bunkeris.

Partizanai užsidarė bunkerio dangtį iš vidaus ir atsisakė pasiduoti.

“Buvo panaudotos granatos, - rašoma einančio Jonišchio MGB apskrities viršininko pareigas majoro Gorskij specialiaame pranešime MGB ministrui Kapralovui, - kad, išsprogdinus žemę prie slenkščio, būtų galima padaryti skylę iš viršaus į šoninę įėjimo dalį, nes atidaryti dangtį nebuvo jokių galimybių, kadangi jis buvo uždarytas iš vidaus.

Susidarius tokiai situacijai, į apskrities MGB skyrių buvo pasiūstas ryšininkas, kuris pranešė apie padėtį.

Gavęs pranešimą, aš (majoras Gorskij - S. N.) paėmiau iš MGB skyriaus tam tikrą kiekį tolo ir su trim operatyviniais darbuotojais išvykau į operacijos vietą.

Granatų sprogdinimas nedavė norimo efekto, tad buvo panaudotas tolas, ir su juo pavyko bunkeryje pramušti šiokią tokią angą, kad būtų galima granatomis

pulti ten esančius banditus.

Tris valandas trukusio mūšio metu banditai priešinosi, atsišaudydami iš automatų ir SVT, betgi savo ugnimi nepadarė jokios žalos karinei grupei.

Tiktai ketvirtą valandą, įmetus granatą, buvo užmuštas vienas banditas, ir šaudymas iš bunkerio nutilo. Prie bunkerio skylės buvo nusiūsta sodybos savininkė, kad pasiūlytų banditams, jei iš jų dar liko kas gyvas, išeiti iš bunkerio ir pasiduoti. Buvo nustatyta, kad vienas iš banditų dar gyvas, ir su juo buvo deramasi, bet mūsų pasiūlymą pasiduoti jis atmetė. Mes iš savo pusės sudarėme galimybę banditui išeiti iš bunkerio, bet šis atsisakė ir taip pat buvo nukautas”.¹³

Žuvo: Stasys Bunga-Jūra, Margis, Zviedris, gim. 1914 m., iš Padirvonių kaimo, Partizano Tautvydo tėvūnijos vadas; Vytautas Bunga-Genys, Jurginas, gim. 1929 m., eilinis partizanas, vado brolis.

Per du agentų trijulės (Katinas, Jorgėla, Kuisis) veiklos mėnesius sunaikinta 11 partizanų.

MGB duomenimis, tėvūnijoje liko dar apie 15.

Visos agentų pastangos pirmiausia buvo nukreiptos išaiškinti Jono Kilčiausko-Merkuro, Dėdės, slapstymosi vietą. Jis buvo Bungos-Jūros pavaduotojas ir dabar, Bungai žuvus, tapo Partizano Tautvydo tėvūnijos vadu.

Tam, kad užšifruotų agentus ir nukreipus nuo jų įtarimą, “galimose” agentų slapstymosi vietose 1950 m. sausio 21 d., o ir vėliau, MGB suruošė stambias “gaudynes”.

Tačiau žuvus vadui, gyvi likę jo tėvūnijos partizanai kovo mėnesį jokio aktyvumo nerodė, tad “vidaus agentai, - teisinosi MGB, - nežiūrint didelių jų pastangų susitikti su savo gaujos dalyviais, to niekaip negalėjo padaryti”.

Atėjo pavasaris. Agentams pagaliau pavyko susitikti su buvusiais savo draugais, partizanais Anicetu Lukšu-Polka ir Jonu Leškausku-Merkiu.

Ilgos naktinės sargybos metu, Merkiui ir Jorgėlai miegant, Polka Katinui kaip paslaptį pašnibždėjo, kad yra nutarta Patroną (agentą Jorgėlą) kaip partizano elgesio normų pažeidėją (girtuokliavimas, nedrausmingumas) ir išdaviką sušaudyti artimiausiu metu. Laukiama tik vado Merkuro sutikimo. Kartu jis Katinui draugiškai patarė neužstoti Patrono, kad nesusikompromituotų pats.¹⁴ Išsigandusi MGB nutarė agentus išskirti. Katinui į pagalbą užverbavo jo sugyventinę Reginą (agentė Genė), o Jorgėlą drabužių ir avalynės įsigijimo pretekstu kelioms savaitėms (kol paaiškės situacija) išsiuntė pas jo gimines į Kriukų valsčių.

Kitą dieną (gegužės 10 d.) Jorgėla pasigėrė ir, nuėjęs į kaimą, iš pistoleto šaudė į langus, vaikė žmones, kad Kriukų stribai turėjo suimti “įsisiautėjusį banditą”.

Jorgėla kaip vidaus agentas galutinai susikompromitavo. Nuo šiol aprenktas kareivio uniforma jis vedžiojo po miškus įvairias žvalgybos paieškos grupės (RPG) ir, tik reikalui esant, atlikdavo partizano vaidmenį.

Liepos 1 d. Katinas pranešė MGB, kad jam pagaliau pavyko susitikti Bertaučių kaime su partizanais Komaru ir Briedžiu. Komaras - Bonis Leveika - jo draugas iš gimnazijos laikų, o dabar jis rinktinės štabo viršininkas. Briedis, Edmundas Trinkas, su kuriuo nesimatė nuo 1949 m. rudens, dabar eina Juozapavičiaus tėvūnijos organizacinio skyriaus viršininko pareigas.

Praeis mėnuo, ir Katinas koja paspirs nušauto Komaro galvą, taip pristatydamas jį savo viršininkams.

Draugai pasipasakojo, kaip kas praleido žiemą. Komaras pasiguodė, kad prieš porą savaitių jį buvo sužeidę į koją. Jiedu su Briedžiu inspekcinės kelionės metu lydėję naujai paskirtą Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadą Uošvį ir Obelynės miške užėję ant pasalos. Uošvis, Petras Ulčinas, žuvo, o jiems pavykę pasitraukti. Visą dieną pratūnoję Tausėnų kaimo rugiuose, o naktį atėję į Daunoravos mišką. Katinas apie šį įvykį puikiai žinojo: tai jis, gavęs "per ryšį" Komaro laišką, pranešė MGB apie naujojo vado kelionę; tai Jorgėla paprotino MGB kareivius surengti pasalas ant partizanų perėjimams įprasto tako.

...Buvo graži birželio 16-osios naktis. Apie 2 val. viena pasala pastebėjo nuo Bilžių kaimo ateinančius tris žmones. Pasalos vyresnysis skubiai išskirstė kareiviams po "šešėlį" ir liepė laukti komandos.

Kai iki pasalos liko 80-95 m, vienas iš partizanų peršoko kanalą ir, pasukęs į dešinę, susiliejo su krūmu, jungiančių kanalą ir mišką, fonu.

Bijodamas išleisti iš akių savo taikinį, kulkosvaidininkas patraukė rankeną.

Kiti du partizanai akimirksniu atidengė į užpuolikus ugnį ir, naudodamiesi tamsa, pasislėpė.

Bandė bėgti į kitą pusę ir sužeistasis, bet kareivių buvo nukautas.

Nukautasis - rinktinės vadas Uošvis, Lietuvos kariuomenės artilerijos kapitonas. Į štabą jį atvedė Partizano Tautvydo tėvūnijos partizanai. Kas jis toks ir iš kur, MGB nežinojo. Vėliau tik Katinas pranešė, kad tarnybinis jo slapyvardis - Gintaras.¹⁵

Vėliau pokalbyje su Katinu Komaras pasakė, kad jis, kaip rinktinės štabo viršininkas, yra nutaręs siųsti Katiną ir Briedį pas Partizano Tautvydo tėvūnijos vadą Kilčiauską-Merkurą, kad šis su visu savo būriu po savaitės nuvyktų į Jurdaičių mišką ir dalyvautų partizanų pasitarime.

Pats Komaras sakėsi dėl sužeidimo šiame pasitarime nedalyvavusiąs.

MGB skubiai buvo nutarta: Kilčiausko-Merkuro būrio žygiavimo kelyje surengti labai stiprią pasalą ir visą būrį sunaikinti.

Būrio žygio maršrutą MGB kruopščiai aptarė su Katinu.

Naktį pasala užėmė pozicijas. Laukė 5 paras.

Kaip vėliau paaiškėjo, Kilčiauskas į pasitarimą eiti atsisakė. Pasitarimas neįvyko.

Liepos 23 d. Katinas pranešė, kad Komaras nusprendė rugpjūčio 10 d. Daunoravos miške sukviesti jungtinį Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo

ir visų tėvūnių vadų susirinkimą.

Rugpjūčio 9 d. įvykusiame organizaciniame pasitarime, kuriame dalyvavo ir Katinas, naujai paskirtas Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadas Kazys Mikėnas-Gegužis, Balandis, motyvuodamas tuo, kad į Prisikėlimo apygardos štabą pasiūstas ryšininkas nesuspės laiku grįžti, pasiūlė vadų susirinkimą sušaukti rugpjūčio 18-19 dienomis.

Katinui ir Partizano Tautvydo tėvūnijos vadui Merkurui buvo pavesta Daunoravos miške parinkti susirinkimui tinkamą vietą.

Baimindamasis, kad Mercuras gali neatvykti, rinktinės vadas Gegužis per Katiną perdavė Merkurui laišką, kuris pateko į saugumo rankas.

MGB buvo skubiai pakoreguotas operacijos planas:

1. Kadangi Gegužis savo laiške abejoja, ar į susirinkimą atvyks laiku, Katinas turi patikslinti datą ir per Kuisį pranešti operatyviniams darbuotojams.

2. Susirinkimo vietą Katinas parinko šiaurinėje miško dalyje, tad reikia atsižvelgti į jo rekomendaciją ir apsupti tik tą dalį. Blokavus ją vieškeliu Daunorava-Pročiūnai, apsuptieji nebeprasiskverbs į pietinį miško masyvą, apaugusį tankiais krūmais ir balų nendrėmis.

3. Kariuomenė į operacijos rajoną turi būti permesta staigiai ir vienu metu iš vakarų, pietų ir šiaurės. Šiose apylinkėse nėra partizanų ryšininkų, tad nebus kam jų perspėti.

4. Kadangi rytiniame Daunoravos miško pakraštyje gyvena "banditų" ryšininkas Petravičius-Liepa, tai reikia jį izoliuoti blokuojant vienkiemį.

Ypatingas dėmesys buvo skirtas agentui išsaugoti. Buvo sudaryta speciali grupė, vadovaujama rajono MGB skyriaus viršininko pavaduotojo Kostenkos. Agentui buvo nurodyta: operacijos metu brautis pro dešinią šukuojančios grandinės flangą, kur kartu su būrių vadais bus ir jo pažįstami operatyviniai darbuotojai. Pasitinkant kareivius, automatą laikyti už pečių.¹⁶

Rugpjūčio 18 d. 6 val. Joniškio raj. MGB 2-ojo N skyriaus viršininko pavaduotojas Volkov su grupe kareivių ir racija visiškai slapta atvyko į sutartą vietą. Kuisis pranešė, kad vadai į susirinkimą jau atvyko.

Per raciją skubiai buvo informuotas MGB pulko štabas Šiauliuose.

Apie 20 val. kariuomenė tankiu žiedu apsupo šiaurinę miško dalį.

Pamiškės gyventojas Petravičius, pastebėjęs, kad miškas supamas kariuomenės, dar spėjo apie pavojų pranešti partizanų vadams. Šie sutarė: jei miškas bus krečiamas, veržtis iš apsuptimo visiems kartu. Katinas, teisindamasis stipriu nerviniu sukrėtimu, iš apsupties siūlė išeiti po vieną. Partizanai su tokia taktika nesutiko. Tada Katinas atsiplėšė nuo jų (pabėgo) ir patraukė sutartu keliu į miško pakraštį. Čia jo jau laukė viršininko pavaduotojas Kostenko ir apgaubęs jį nuo svetimų akių palaidine, išvedė iš apsuptosios miško dalies.

Katinas čekistams pranešė, kad apsupti yra 5 partizanų vadai, kad jie

“nagrinėja padėti” ir yra nutarę veržtis vienoje vietoje.

Buvo imtasi visų priemonių sustiprinti apsiausties žiedą.

Naktį apsauga buvo labai sustiprinta. Apsuptieji kelis kartus bandė prasiveržti, bet stipria kulkosvaizdžių ir automatų ugnimi, šviečiant raketoms, būdavo sulaikomi.

Rugpjūčio 19 d. rytą apsuptoji miško dalis buvo krečiama du kartus.

Kaip paaiškėjo, nakties susišaudymo metu buvo nukautas partizanas Mėnulis.

Trys partizanai - Gegužis, Komaras ir Polka - žuvo rytą, pirmojo miško krėtimo metu.

Merkurui vis dėlto pavyko prasiveržti pro supančių kareivių grandinę ir pasiekti miško pakraštį.

Jam surasti ir nušauti buvo mestos visos pajėgos.

Pagaliau Mercuras buvo užtiktas pasislėpęs kviečių lauke...

Žuvo: Kazys Mikėnas-Balandis, Gegužis, gim. 1920 m., iš Šiaulių, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadas; Bonifacas Leveika-Naglis, Komaras iš Lankaičių kaimo, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo viršininkas; Jonas Kilčiauskas-Merkuras, Dėdė, Šalna, gim. 1919 m., iš Melnių kaimo, Partizano Tautvydo tėvūnijos vadas; Mėnulis, pavardė nežinoma, gim. 1905 m., iš Linkuvos valsčiaus, Partizano Tautvydo tėvūnijos štabo viršininkas; Anicetas Lukšas-Polka, Nevėžis, gim. 1921 m., iš Tausėnų kaimo, Partizano Tautvydo tėvūnijos bendrojo skyriaus viršininkas.¹⁷

Ar suprato jie, kad yra išduoti? Be abejo. Todėl ir turėjo visi mirti, kad MGB išsaugotų savo vertingą agentą Katiną.

Kadangi Katinas gerai pažinojo užmuštuosius ir kiekvieno jų lavoną pristatė savo viršininkams, tai rodyti juos visuomenei nebuvo reikalo.

Tą pačią dieną Katinas čekistams pranešė, kad prieš savaitę Kilčiauskas-Merkuras buvo pasiuntęs tris savo vyrus - Maironį, Narsutaitį ir Polką - pakviesti į susirinkimą partizanus Merkį ir Normą. Šie Merkio ir Normos nerado, tad grįžo atgal. Nakvojant vienoje sodyboje, Narsutaitis užlipo ant vinies ir labai susižeidė koją. Maironis liko su Narsutaičiu...

Katinas nurodė, kad jie gali slėptis Kuisiuose, Sargūnuose ar Bertaičiuose.

Rugpjūčio 22 d. trisdešimt stribų, pasiskirstę į tris grupes, vadovaujami MGB darbuotojų, krėtė įtariamias tų kaimų sodybas.

Kuisių kaimo gyventojos Gelažienės jaujoje buvo aptikti ir, bandant pabėgti, nukauti: Albinas Šliažas-Maironis, gim. 1918 m., iš Aleknaičių kaimo, Partizano Tautvydo tėvūnijos organizacinio skyriaus viršininkas; Juozas Gasparavičius-Narsutaitis, gim. 1931 m., iš Anapolio kaimo, partizanas.

Žuvus Partizano Tautvydo tėvūnijos vadams, ji, kaip organizacinis partizanų junginys, nustojo gyvavusi, užvesta agentūrinė byla “Liesnyje” buvo atiduota į archyvą.

10. Nužudytas partizanas Albinas Šliažas-Maironis

Pagal MGB duomenis iš visų tėvūnijos partizanų beliko keli: du besislapstantys Tausėnų kaimo apylinkėse ir šeši - rytinėje Joniškio rajono dalyje.

Įsitikinę, kad Katinas kaip agentas neišsišifravo (suprantama, juk visi jo išduotieji žuvo), MGB pasiuntė jį išaiškinti partizanų Normos ir Merkio slapstymosi vietas Tausėnų apylinkėse.

Agentui buvo priskirta operatyvinė grupė.

Tausėnuose Katinas užėjo pas ryšininką Paugą ir šio paprašė partizanams Normai ir Merkiui perduoti raštelį, kuriame siūlė susitikti. Susitikimą jis paskyrė (matyt, tam turėjo teisę kaip rinktinės štabo narys) rugsėjo 10 d. vakare.

Įsitikinęs, kad raštelis perduotas, ir partizanai ateis, Katinas įsikūrė Paugos daržinėje.

Sutemus operatyvinė grupė Paugos sodybos prieigose surengė pasalas.

Pirmoji pasala, pamačiusi, kad nuo kaimyno Vainausko pusės ateina partizanai, jį praleido.

Tai buvo Norma. Sužinojęs, kad Katinas laukia daržinėje, Norma nuėjo link jos ir tuoj pat buvo nukautas. (Kazys Grėbliauskas-Norma, Noras, gim. 1918 m., iš Tausėnų kaimo).

Norėdama šeiminių akyse užšifruoti Katiną, MGB inscenizavo jo

11. Partizano Tautvydo tėvūnijos partizanai. 1-oje eilėje sėdi iš kairės antras - Jonas Leškauskas-Merkys. 2-oje eilėje stovi iš kairės dešimtas - Kazys Grėbliauskas-Norma. Kiti neatpažinti

persekiojimą. O tam, kad niekas nežinotų, kuris iš partizanų nukautas, Normos kūną išvežė ir slapta užkasė.

Tą patį vakarą ūkininko Vainausko sodyboje buvo suimtas Jonas Leškauskas-Merkys, Kernius, gim. 1914 m., gyvenęs Tausėnuose, paskutiniu metu rinktinės štabo organizacinio skyriaus viršininkas. Po teismo sušaudytas 1951 m.

Iš didelės Joniškio kuopos beliko 6 partizanai. Jiems vadovauti ėmėsi buvęs Višeikių pradinės mokyklos mokytojas Andrius Žemaitis-Radvila. Būrys veikė Joniškio rajono pietrytinės dalies ir Linkuvos rajono sandūroje.

Būriui sunaikinti buvo sudaryta MGB 25-ojo šaulių pulko 2-ojo bataliono čekistų karinė grupė (ČVG), į kurios sudėtį partizano vaidmeniui atlikti buvo pasiūstas tas apylinkes gerai pažįstantis agentas Jorgėla.

Belandžiojant po žmones, jam pagaliau pavyko aptikti dviejų besislapstančių partizanų pėdsakus. Kalėdų antrąją dieną įtariamoji sodyba buvo staigiai apsupta. Namuose tebuvo sena šeimininkų Vilkų motina. Rastos dvi lėkštės ant stalo sukėlė įtarimą.

Išbadę virbais šieną ir avižų nampusę, čekistai pagaliau aptiko slėptuvę. Po labai atkaklaus pasipriešinimo buvo nukauti: Vladas Kazlauskas-Šlėga, gim. 1926 m., iš Tūbinės kaimo, Radvilos būrio vado pavaduotojas; Jonas Mačėnas-

Viesulas, gim. 1919 m., iš Linkuvos rajono Sukurių kaimo, būrio žvalgybos skyriaus viršininkas. Nušautuosius atpažino Jorgėla.

12. Partizanas Jonas Mačėnas-Viesulas.
Fotografuota 1948 m.

Likę gyvi keturi partizanai pasiskirstė po du: Radvila ir Borisas išėjo į Linkuvos kraštus, o Gegužis su Kukučiu įsikūrė Joniškio rajono šiaurės-rytų dalyje.

MGB-istams ypač gadino nervus du neatskiriami draugai, jauni vaikinukai linkuvis Kukutis ir joniškietis Gegužis.

1951 m. kovo mėn. į jų slaptystosi apylinkes buvo pasiųsta čekistų grupė (ČVG) su dviem „partizanais“ - Jorgėla ir Vilku.

“Geguži, - žuvusio Polkos vardu prisidengęs viliojo agentas Jorgėla, - Geguži, atsidūrėme keblioje padėtyje, nes čia neturime pažįstamų. Gal galite judu ateiti pasimatyti ir pasikalbėti. Mes norime čia pagyventi. Aš esu su Briedžiu. Polka”.

Agentus į susitikimą vedęs jaunutis partizanas įtarė kažką negero ir nuo atvykėlių laikėsi atokiai. Tamsoje iš paskos sėlino čekistai. Pamatęs daržinės tarpduryje “svečius”, Kukutis suprato klastą, bet buvo vėlu: automato serija į jį trenkė Jorgėla, o Vilkas nukovė vedlį. Bet..., apsupę daržinę, čekistai joje nieko nerado, - vien šunys uostė Kukučio pėdas.

Guodėsi nušovę Gegužį. Nepasitvirtino. Žuvo Gegužio ir Kukučio draugas Juozas Žiurlys, gim. 1931 m., iš Karklynės kaimo, Šiaulių muzikos mokyklos mokinys. Jis vos prieš kelias dienas buvo prisijungęs prie savo bičiulių dvejeta.¹⁸

Sulaukę pavasario, keturi draugai susitiko Linkuvos rajone. Ankstų gegužės 15 dienos rytą, išvarę po nakties žygio, partizanai pasiprašė pailsėti pas Margių kaimo gyventoją A. Rudį. Partizanams sumigus, šeimininkas atbėgo į Žeimelį ir viską pranešė MGB.

Stribai apsupo vienkiemį ir pareikalavo, kad partizanai pasiduotų, bet šie

atsakė ugnimi. Susišaudymo metu žuvo Borisas (Teodoras Veinoras, gim. 1914 m., iš Jonišio rajono Barysių kaimo), o būrio vadas Radvila (Andrius Žemaitis, gim. 1929 m., iš Linkuvos valsčiaus Aukštadvario kaimo, buvo sunkiai sužeistas (kulka pataikė į dešinę skruostą žemiau akies ir išėjo prie kairiojo smilkinio). Jis kartu su kitais Prisikėlimo apygardos partizanais Jonu Rimaičiu ir Pranu Razgaičiu 1951 m. spalio 26 d. Radviliškyje buvo nuteistas pakarti. Nuosprendis visiems trimis įvykdytas Šiauliuose tą pačią dieną). Gegužis ir Kukutis, nors ir sužeisti, laimingai pasiekė mišką.¹⁹

Мессадимс А. У 1929

13. Partizanas Andrius Žemaitis Radviliškyje nuteistas pakarti. 1951m.

Tačiau patikimų draugų vis mažėjo, o agentų ratas plėtėsi. Ypač aktyviai veikė buvę draugai, o dabar MGB agentai Benukas, Juzauskas, Paukštis...

Artėjo lemtingoji spalio 1-oji. Užsigydę žaizdas, Gegužis ir Kukutis nusprendė žiemai eiti į tolimesnius miškus, bet išvykstant reikėjo užsukti į savo ištikimo draugo, Pošupių kaimo ūkininko Rimkevičiaus sodybą.

Rimkevičius šiltai sutiko svečius. Davė dvejus avies kailinius ir maisto.

Pas Rimkevičių dirbęs agento Jausausko brolis, šeimininko paprašytas, spalio 1-osios rytą į mišką, kur apsistojo partizanai, nunešė pusryčius. Sužinojęs iš Gegužio ir Kukučio, kad šie dar ruošiasi vieną naktį miškelyje nakvoti, darbininkas nuskubėjo pas savo brolių (agentą Jausauską).

Gavęs neeilinį agento Jazausko pranešimą, MGB skyrius nutarė tuoj pat suruošti gaudynes.

16.40 val. apie 30-ies sribų ir milicininkų grupė, vadovaujama MGB 2-ojo N skyriaus viršininko pavaduotojo Zankino, mobilizuota mašina išlėkė į Kepalių kaimą. Tik čia grupei buvo pranešta užduotis: blokuoti Rimkevičiaus sodybą ir iškirsti nedidelį Byvainių miškelį.

Apie 17 val. sribai užtiko partizanus, kurie, bandydami prasiveržti, atidengė į juos ugnį. Gaudytojams atsakius tuo pačiu, vienas iš draugų buvo nukautas. Įnirtingai besipriešindamas, netrukus žuvo ir kitas.

Šie paskutiniai beviltiški šūviai, nežinia kurio iš jų paleisti, buvo baigiamasis tragiškas ilgos ir sunkios partizaninės kovos akordas Jonišchio apylinkėse.

Partizano Tautvydo tėvūnija 1951 m. spalio 1 d. nustojo gyvavusi.

Pagal dokumentus, emgėbistų turėtas nuotraukas ir agento Jazausko atpažinimą nukautieji buvo: Pranas Pyragis-Gegužis, gim. 1932 m., iš Jonišchio raj. Mišeikių kaimo ir Dainotas Kudla-Kukutis, gim. 1930 m., iš Linkuvos rajono Gelčių kaimo. Vienam - devyniolika, kitam - dvidešimt vieneri.²⁰

Kova buvo pralaimėta.

Pralaimėta ne vien atvirame lauke prieš nepalyginamai stipresnį priešą.

Nusileista jo klastai, apgaulei ir smurtui.

Kilnūs siekiai, pasiaukojimas, tėvynės meilė... visa tai tapo beprasmyiais žodžiais.

Staiga praregėta: galima išduoti ir likti teisiam, vogti ir nesivadinti vagimi, žudyti ir būti išaukštintam.

Tai turėjo žlugdantį moralinį poveikį visos kartos sąmonei.

Juk nežabota laisvė engti kitus, teisė nebaudžiamai smurtauti ar pagal savo užgaidas griauti svetimus likimus atsigrėžia pagaliau į patį smurtininką.

Dauguma agentų - moraliai smukę žmonės.

Jorgėla ilgainiui protiškai pakriko ir buvo gydomas psichiatrinėse ligoninėse²¹, o Katinas kilo karjeros laiptais.

1951 m. sausį jis buvo priimtas į Šiaulių srities specialią smogikų grupę (SG).

Pakvitarimas

*Aš Katinas su naudojėsi
operatyviniams reikalavimams
sintuz (300) 49 soning*

1959-11-21

Katinas

“Dirbo gerai”.

1951 m. gruodžio mėn. Katinas jau Šiaulių srities specialios grupės vado pavaduotojas, o nuo 1952 m. birželio - vadas.²²

Likviduota Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė, Prisikėlimo apygardos štabas, Mindaugo rinktinė...

Veikė kartu su Kuisiu.

Kur jiedu praėjo, kraujo klanai liko.

Nuo 1954 m. sausio 1 d. Katinas formaliai buvo atleistas iš specialios grupės dėl etatų mažinimo, bet talkino čekistams, kol buvo nušautas paskutinis partizanas Lietuvoje.²³

Vyresni joniškiečiai, be abejo, gerai prisimena čia atpasakotus įvykius.

Ir asmenis...

Nubangavo nuvilnijo viskas į amžinybę kaip tie trumpalaikiai vandens ratilai.

Teliko vien skaudus prisiminimas.

Šaltiniai

1. Lietuvos ypatingasis archyvas. Baudž. b. f. B. P-15336. L. 242.
2. Ten pat. F3. B.40/2. T.1. L. 220-221.
3. Ten pat. L.229.
4. Ten pat. T.2. L.2-4, 40.
5. Ten pat. L. 39, 61.
6. Ten pat. L. 134-136.
7. Ten pat. L. 173-174.
8. Ten pat. L. 175-176.
9. Ten pat. L. 160-161, 170.
10. Ten pat. F 3. B. 40/1. L. 31.
11. Ten pat. L. 53.
12. Ten pat. L. 103-105.
13. Ten pat. F3. B. 137/5. L. 40-47.
14. Ten pat. F 3. B. 40/1. L. 217.
15. Ten pat. L. 232-233.
16. Ten pat. F 16. B. 210/63. T.1. L. 3-4.
17. Ten pat. L. 5.
18. Ten pat. F 16. B. 199/46. L. 74-75.
19. Ten pat. L. 96-97, 101.
20. Ten pat. L. 169-170.
21. Ten pat. F 3. B. 68/51. L. 60.
22. Ten pat. F 16. B. 210/13. L. 16, 51.
23. Ten pat. F 3. B. 68/51.

Algimantas Puodžiūnas VELYKŲ VARPAMS SKAMBANT...

Laumakiai. Kaimų su tokiu pavadinimu Lietuvoje keliolika. Bet į okupacijos tragedijų istoriją pateko tik Laumakiai, kurie buvo Gruzdžių valsčiuje. Tai kaimelis, pasislėpęs tarp Beržėnų ir Tyrelio miškų ir tik dviem miško keliukais sujungtas su aplinkiniu pasauliu. Netoliese prateka Mūša, žliugsi Tyrelio pelkės. Nepriklausomos Lietuvos metais čia būta dvylikos sodybų, gyveno per šešiasdešimt gyventojų.

Dabar Laumakiuose bando statyti sodybą pirmasis ūkininkas. O sovietmečiu čia buvo dykynė - kultūrinės ganyklos. Žmonės čia gyventi bijojo... Pokaryje Laumakių kaimas patyrė panašią tragediją, kaip ir Pirčiupiai nacių okupacijos metais.

Tai nutiko 1946 metų balandžio 22 dienos rytą, per šventas Velykas. Ūkininko Vinco Rimdžiaus sodyboje buvo sušaudyta keturiolika to kaimo žmonių.

Kas, už ką, kodėl?

Pirmą kartą tragedijos vietoje lankiausi apie šešiasdešimtuosius metus. Gyventojų kaime nebebuvo nei vieno. Beržėnuose, Vaišnoriuose, Bučiūnuose, Saveikiuose, Gruzdžiuose kalbinti žmonės apie tragediją kalbėjo labai nenoriai, į šalis pasidairydami. Vis stribus minėdami, nors pagal oficialią komunistų paskleistą versiją Laumakių kaimo žmonės nužudė partizanai.

Šia versija rėmėsi ir Bronius Kvyklys enciklopedijoje "Mūsų Lietuva", išleistoje Bostone 1966 metais. Jis rašė: "1944-1946 m. Laumakių miškuose veikė lietuviai partizanai. 1946 m. per Velykas partizanai, atėję pas ūkininką Vincą Rimdžių, rado ten besilinksminnčius 15 asmenų, kurių tarpe buvo ir keli partizanų išdavikai. Lietuvos laisvės kovotojai suruošė partizaninį teismą: šeimnininkas Rimdžius su 15 svečių buvo sušaudyti. Mat pas Rimdžių karo ir pokario metais komunistų desantininkai rasdavę prieglobstį".

Bronius Kvyklys nurodo, kad ši informacija suteikta Vytauto V. Virsnio. Spėtina, kad tai Laumakių kaime gimusio, 1944 metais į vakarus pasitraukusio žurnalisto A. Braziulio slapyvardis.

Dabar, atsiradus galimybei žvilgterėti į KGB archyvus, galim sužinoti tai, ko nežinojo enciklopedijos leidėjai.

Pirmas dokumentas - tai ataskaita "Apie rezultatus kovos su antitarybinu

pogrindžiu ir banditizmu Šiaulių apskrities teritorijoje 1946 m. balandžio mėnesį”, parašyta generolui-majorui Bartaišūnui.

“...1946 m. balandžio 22 d. Šiaulių apskrityje, Gruzdžių valsčiuje, Laumakių kaime, nežinoma šešių žmonių grupė Vinco Rimdžiaus sodyboje nužudė: Vincą Rimdžių - 1897 metų gimimo buožę, turintį 28 ha žemės, banditų rėmėją; Barborą Rimdžienę - 1914 metų gimimo, Vinco žmoną; Vacį Meirį - 1908 metų gimimo valstietį; Petrą Džiugį - 1889 metų gimimo valstietį; Roką Šapkę - 53 metų valstietį vidutinioką, vokiečių policininko tėvą; Andriuką Šapkę - 1929 metų gimimo, Roko sūnų; Bronę Šapkutę - 13 metų, Roko dukrą; Genę Žemeckaitę - 1928 metų gimimo; Bronę Vaivadaitę - 1895 metų gimimo Vinco Rimdžiaus darbininkę; Vladą Bandžą - 1900 metų gimimo; Oną Bandžienę - 50 metų; Juozą Bandžą - 7 metų; Eugenijų Simonovičių - 1916 metų gimimo Kėdainių miesto gyventoją; Jadvygą Simonovič - 20 metų.

Žudynės įvyko tokiomis aplinkybėmis: minimi asmenys yra vietiniai Laumakių gyventojai ir Velykų proga surengė balių pas buožę Rimdžių. Balandžio 21 d. vakare ten užėjo nežinomi šeši banditai ir visą naktį kartu pijokavo. 22-osios dienos rytą, apie 6 valandą, banditai sušaudė minimus asmenis ir pasislėpė. Pagal turimas žinias banditai atėjo iš Joniškio valsčiaus ir, kaip nustatyta, jie ten nužudė devynis to valsčiaus valstiečius. Visos priemonės surasti banditus rezultatų nedavė.

Tyrimu nustatyta, kad nužudytasis Vincas Rimdžius - buožė, banditų rėmėjas, jo namuose dažnai lankydavosi banditai, kuriuos Rimdžius aprūpindavo maisto produktais.

Be to, nustatyta, kad banditai atėjo į Rimdžiaus namus vakare, per naktį baliavojo, o ryte susiginčio su Rimdžiaus svečiais, t. y. su atsitiktinai ten buvusiu Eugenijum Simonovič, rusų tautybės. Ginčas įvykęs todėl, kad Simonovič banditus, kurie save vadinė “kovotojais už Lietuvos nepriklausomybę”, pavadinęs banditais. Banditų paieška tęsiama”.

Kas tas “buožė, banditų rėmėjas” Vincas Rimdžius?

Ne toks jis didelis buožė - tik 28 ha ne pačios geriausios tuose kraštuose žemės. Ir ne jis garsus buvo tuose kraštuose, o jo brolis Rapolas, apie kurį Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija rašo:

“Rapolas Rimdžius (1904.X.2 Staneliuose (Joniškio rajone) - 1944.I.4. Šiaulių apskrityje) rev. judėjimo veikėjas. VKP(b) narys (1934, iki 1940.X priklausė LKP). Nuo 1924 priklausė jaunimiečių org.-jai, “Kultūros” būreliui. Už revoliucinę veiklą 1934 suimtas ir 1935 nuteistas 4 m. kalėti. 1939-40 LKP Šiaulių aps. k-to sekretorius. 1940 išrinktas į Liaudies Seimą. 1940-41 LKP Šiaulių aps. k-to skyriaus vedėjas. 1942 pr. Raud. armijos 16 liet. divizijos karys. 1942 VIII atvyko į Lietuvą partiz. kovai. Žuvo kautynėse”.

Žinoma, kad parašytu nuleistas diversinei veiklai Lietuvoje, Vinco Rimdžiaus brolis Rapolas greitai liko vienas. Kiti diversantai arba žuvo, arba

atsiskyrė nuo grupės ir pasislėpė.

Rapolas Rimdžius, likęs vienas, slapstėsi netolimame Tyrelio miške ir buvo nušautas pirmomis keturiasdešimt ketvirtųjų metų dienomis. Maistu jį visą laiką aprūpindavo brolis Vincas, kurio pažiūros, matyt, nesiskyrė nuo Rapolo. Apie tai MGB ataskaitoje net neužsiminta. Kodėl?

Trūksta ataskaitoje informacijos ir apie Eugenijų Simonovič. Ir gruodiečiai, su kuriais teko kalbėtis apie Laumakių kaimo tragediją, ir buvęs Gruzdžių valsčiaus tuometinis pirmininkas Juozas Krasauskas prisiminė, kad tai buvęs Šapkę žentas, sovietinės armijos karo lakūnas, nešiojęs prisisegęs aukso žvaigždę... Kodėl apie tai nerašoma ataskaitoje? Gal dėl to, kad aukštesnė valdžia neverstų vietinių MGB darbuotojų išaiškinti tikrų žudynių kaltininkų ar užsakovų.

Naują versiją apie Laumakių kaimo tragediją Jonišchio rajono laikraštyje "Sidabrė" 1996 m. birželio 24 d. ir liepos 13 d. pateikė Simonas Norbutas. Jis rėmėsi buvusiu KGB archyvu.

Kovai su Lietuvos partizanais MGB majoras Sokolovas organizavo smogikų būrius iš perverbuotų partizanų. Toks būrys veikė ir Šiaurinėje Lietuvos dalyje. Jam vadovavo buvęs partizanas Adolfas Gumbilevičius-Savas.

1946 metų pavasarį jis su agentais Eduardu Motiejūnu, Kaziu Bučiu ir Aleksu Baguzu buvo nukreipti į Daunoravos miško apylinkes, bet su partizanais nesusitiko. Ten prie jų prisijungė MGB operatyvinis įgaliotinis Tūmas.

Nesugebėję įsilieti į partizanų gretas, jie paliko kruviną pėdsaką tose apylinkėse.

Balandžio 16-osios naktį Mančių kaime prie Skaistgirio nužudytas KLemas Vainauskas, jo žmona Antanina ir keturiolikmetė dukra Lionė. Po valandos nušautas senukas Kazys Povilaitis.

Po to penki ginkluoti vyrai apiplėšė Antano Naudužo sodybą, jos šeimininką nušovė.

Tą pačią naktį apiplėšiamos Jono Klimaičio ir Jono Babrausko sodybos.

Viena naktis, vienas kaimas, kelios nusiaubtos sodybos, penki lavonai.

Kita naktis siaubo pažymėta Butniūnų kaime.

Pirmiausiai jie įsiveržė į Stasio Šliažo ūkį, reikalaudami ginklo mušė šeimininką, nušovė darbininkę Antaniną Gediminskaitę.

Po to nušovė senutę Adomaitienę, sudegino jos sodybą. Padegė ir Pranių sodybą, prieš tai nušovė brolius Vincą ir Julijų.

Kaimyniniame Normančių kaime nušovė dvidešimt penkerių metų Stasį Jančiauską.

Antra naktis. Du kaimai ir vėl penki lavonai.

Po šių siaubo naktų aptilo kraštas. MGB "nusprendė", kad žudikai pasitraukė į Tyrelio mišką! Ir jie neklydo.

Balandžio 22 dienos Velykų rytą iššaudyti Laumakių kaimo gyventojai,

susirinkę Vinco Rimdžiaus sodyboje.

Iššaudyti visi be atrankos - nuo mažojo Juozuko Bandzos iki senelio Roko Šapkos.

Šaudyta taip, kad neliktų nieko - tai vienas Sokolovo smogikų "darbo" bruožų.

Tačiau Laumakiuose liko gyvų! Tai Onutė Mėlynaitė ir Kostukas Šapkus. Jie spėjo pasislėpti po lova.

Kaip sako tragediją prisimeną žmonės - Onutei buvo 7 metai, o Kostukui tik treji.

Žudikai, įvykdę egzekuciją, išėjo nežinoma kryptimi ir nebuvo surasti...

MGB dėjo daug pastangų, kad visos šios žudynės būtų priskirtos partizanams, bet aplinkinių kaimų žmonės niekad tuo nepatikėjo.

Apie šešiasdešimtuosius metus, besilankant buvusio Laumakių kaimo vietovėje, žmonės vis minėdavo sribus, bet nenurodydavo, iš kurio valsčiaus jie buvę.

Dabar, gavus informacijos apie Savo smogikų pasirodymą tose vietovėse, nebetenka abejoti, kad Laumakiuose "pasidarbavo" smogikų grupė, vadovaujama Adolfo Gumbilevičiaus.

Tuo metu, kai domėjaisi šio kaimo tragedija (1960 m.), žuvusiųjų giminės bandė ieškoti tiesos apie žudynes. Buvo apklausinėjami aplinkinių kaimų gyventojai, pareigūnai. Bet ir chruščiovinio atšilimo" laikais tiesa nebuvo pasakyta.

Be pėdsakų dingio ir gyvi tada išlikę vaikai. Onutė iki 1958 metų gyveno Grudzčiuose. Ją augino apylinkės pirmininko Jono Krasausko tėvai. Buvusi keistoka. Vėliau išėjusi į Šiaulius, gyvenusi su milicininku, nuo kurio turėjusi vaiką. Tolesnis jos likimas nežinomas.

Kostuką Šapkų augino Lietuvos TSR profsajungų pirmininkas B. Baranauskas Vilniuje. Kur jis dabar, taip pat niekas nežino.

Devyniasdešimt šeštųjų vasarą vėl lankiausi Laumakių kaime. Vidury didelio lauko ošia senas, tragediją menąs ažuolas, buvęs Vinco Rimdžiaus sodyboje.

Prie buvusio Einanto upelio, dabar melioracijos grioviu likusio, savo ūkelį kuria vienas Laumakių kaimo palikuonis.

Nėra nei paminklėlio, nei akmenėlio, kuris primintų apie čia prieš penkiasdešimt metų įvykusią tragediją. Jei sovietmečiu būtų išaiškine, kad tai partizanų darbas, tai obeliskas su raudona žvaigžde būtų buvęs pastatytas...

LIUDIJA PARTIZANŲ SPAUDA IR DOKUMENTAI

JUOZAPAVIČIAUS TĒVŪNIJOS SPAUDA

Partizanų spauda buvo pagrindinis ideologinis ginklas. Ji buvo leidžiama nuo pat ginkluoto pasipriešinimo pradžios. Vėliausias šios kovos akordas buvo paskutinis periodinis laikraštėlis Lietuvoje “Partizanų šūvių aidas”, leidžiamas ir platinamas 1956-1957 m. Žagarės rajone ir kaimyninėje Latvijoje Duobelės rajone. Šio periodinio laikraštėlio pirmtakas buvo 1952 m. liepos 1 d. išėjęs “naujas partizanų lietuviškos minties laikraštėlis - “Partizanų šūviams aidint”, Juozapavičiaus tėvūnijos organas”.¹

1952-1955 m. ėjusio laikraštėlio “Partizanų šūviams aidint” leidykla buvo įsikūrusi Jurdaičių, Tyrelio, Skaistgirio, Žagarės, Girkančių miškuose.² Laikraštėliai buvo spausdinami mašinėle. Juose būdavo apie 40-50 lapų. Tiražas siekdavo 50 ir daugiau egzempliorių. Laikraštėlius redagavo ir į juos rašydavo patys partizanai, save vadinę rašytojais. Jiems talkino ryšininkai bei rėmėjai. Šie talkininkai ne tik rašė, bet ir platinė spaudą, rūpinosi popieriumi, rašymo priemonėmis.

Palyginti su kita Šiaulių krašte platinama LLKS spauda, šiuose laikraštėliuose gausu laisvės kovų aprašymų. Jie išsiskyrė savo literatūriškumu. Laikraštėlių skyriuose “Per kovą į Laisvę” ir “Pavergtoje Tėvynėje” publikuojamos apybraižos, pasakojančios apie Šiaurės Lietuvos partizanų kautynes, gyvenimą. Čia galima patikslinti partizanų veikimo teritorijas, būrius, rinktines, susirėmimuose dalyvavusius ir žuvusius kovotojus. Šias istorijas paprastai užrašydavo partizanai rašytojai, patys dalyvavę žygiuose bei kautynėse arba išgirdę iš kitų kovotojų lūpų.

“Lietuvos partizanų kautynių vaizdai margina PŠA (Partizanų šūviams aidint” - A. M.) laikraštėlio puslapius, įamžindami herojišką mažosios Lietuvos kovą prieš raudonąją Rytų pabaisą”, - rašė 1954 m. rašytojas Linguonėlis Juozapavičiaus tėvūnijos visuomeninės dalies leidžiamo laikraščio protokole.³

Praėjus daugiau kaip keturiasdešimčiai metų, šių dienų inteligentai galėtų

priekaištauti partizanams dėl jų rašiniuose pasitaikančio naivumo, daugžodžiavimo, netgi perdėto jausmingumo. Tačiau jie rašė kaip sugebėjo sunkių jų gyvenimo metu.

Šia publikacija supažindiname su partizanų rašytojų Linguonėlio, Rinvydo, Šalčio-Šiaurio pasakojimais. Publikuojama medžiaga pateikiama autentiškai, rašinių kalba ir stilius netaisyti. Pataisyta tik tekstų rašyba ir skyryba bei tos vietos, kur labai supainiotas tekstas ir nebeaiški pastraipos ar sakinio mintis.

Linguonėlis - partizanas Steponas Erstikis, slapyvardžiu Patašonas. Jis gimė 1920 m. Kruopių valsčiuje, Padarbių kaime. S. Erstikis baigė Dabikinės žemės ūkio mokyklą. 1945 m. išėjo į mišką, kovojo Vinkšnos būryje. Nuo 1950 m. Patašonas buvo Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės Juozapavičiaus tėvūnijos vadas. 1952 m., partizaninio judėjimo pabaigoje, trūkstant laisvosios spaudos, jam pirmajam gimė mintis leisti savoje tėvūnijoje periodinį laikraštėlį. Jis ir partizanas Kostas Liuberskis - Žvainys buvo pagrindiniai "Partizanų šūviams aidint" redaktoriai bei rašytojai. 1955 m. rugsėjo mėnesį Patašonas ir Žvainys, baigę spausdinti Tyrelio miške PŠA 1955 m. Nr. 3(19), užsuko pas rėmėją Adolį Šležą Laumakių kaime, Šiaulių rajone. Jis sutartoje vietoje belaukiančius partizanus "pavaišino" specialiais preparatais užnuodytu maistu.⁴ Partizanai į KGB rankas nepakliuvo: juos išvilko iš pavojingos vietos su jais kartu buvęs partizanas Erdvilas. Sužeistas S. Erstikis iki 1959 m. slapstėsi Akmenės ir Šiaulių rajonų Rudausių, Semeniškių ir kt. kaimuose. Dingo be žinios.

Panašaus likimo ir rašytojas Rinvydas - Kostas Liuberskis. Jis gimė 1913 m., Žagarės valsčiuje, Stungių kaime. Baigė Kauno karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų skyrių. 1939 m. buvo paskirtas į Karo aviacijos 3-ąją grupę Šiauliuose. 1950 m. išėjo į mišką, priklausė Juozapavičiaus tėvūnijos Ažuolo būriui. Partizanas Žvainys - rašytojas Rinvydas redagavo ir produktyviai rašė į leidžiamą tėvūnijos spaudą. Po 1955 m. rugsėjo mėnesio apnuodijimo Rinvydas slapstėsi Žagarės, Skaistgirio, Duobelės apylinkėse, lankė dar patikimus rėmėjus. 1956-1957 m. jis leido paskutinį Lietuvoje periodinį partizanų laikraštėlį "Partizanų šūvių aidas". 1958 m. dingo iš KGB akiračio.

Rašytojas Šaltis-Šiaurys - partizanas Algis Trinkas, gimęs apie 1928 m. Gruzdžių valsčiuje, Valdomų kaime. Jis Šiauliuose baigė prekybos mokyklą, buvo LLA Šiaulių apygardos narys. 1945 m. išėjo į mišką. 1949 m. A. Trinkas buvo Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo narys. Vėliau aktyviai bendradarbiavo "Partizanų šūviams aidint" redakcijoje. Žuvo 1953 m. kovo 24 d. Žagarės rajone, Domeikių kaime. Tada kartu su juo žuvo partizanas rašytojas Jazminas. Tai Kazys Vaišnoras - Prutenis, Pocius.

Laisvojoje spaudoje dar rašė partizanas Juozas Remeika - Tautietis. Jis - rašytojas Berželis. Rašė ir Motiejus - partizanas Petras Lapinskas.

"Kiekvieno rašytojo šventa pareiga kurti kūrinis, kurie tautoje keltų tautinį susipratimą, aprašyti visas okupanto negeroves ir skriaudas toje aplinkoje, kurioje jis gyvena ir žino aiškius faktus. Tuo rašytojas daug pasitarnauja būsimai laisvos Lietuvos istorijai" - taip patys laisvės kovotojai vertino PŠA reikšmę.⁵

Aurelija Malinauskaitė

Saltiniai

1. Lietuvos genocido aukų muziejus (toliau - LGAM). Partizanų šūviams aidint (toliau - PŠA). 1952. Nr. 1. L.3.

2. Šiaulių "Aušros" muziejus (toliau - ŠAM). PŠA. 1956. Nr. 1(20). L. 2.

3. ŠAM. Juozapavičiaus tėvūnijos visuomeninės dalies leidžiamo laikraščio protokolas (toliau - Protokolas). 1954. L. 4. Kopija.

4. ŠAM. PŠA. 1956. Nr. 1(20). L. 2-3.

5. ŠAM. Protokolas. 1954. L.3. Kopija.

-2-

kovojančiesiems mūsų pasiryžimui patikrinimo, mūsų kovai sekmes. Taip, taip, tai mūsų gali būti, nei tavo kiltinijai, olik plaka mūsų greičiu

*(Lietinga išstodinėti uocazą pasidžia
uistilincui juoda lyg vama, naktis. Iš-
pamiške, koje juodoje nakties tamsioje,
sunciai paieklusi tyvuliuo brosta pa-
pionų mieta, slapydama naktį dar tamsi-
ne. Sunciai perbūnė ta obegme duelcian-
sio miglos seraište pavuokms per rūpin-
ta vūgių lauce. Rūgių peida, lyg vėnas
netaikinis polius broliai, sunglaude gu-
pase liūdini kentė lietingsji org. (Žemi
nuo daėnu lieki paleisui, mums pra-
sinant snivusėtoje it veikianis vaikas.
Mes laikas nuo laiko ppeidami taci-
mės su uvesnitioju brotiu apie tikim)*

15. Partizano rašytojo Kosto Liuberskio-Rinvydo kautynių aprašymo rankraštis, 1954 m.

LLKS
JUB
1953.10.16
Nr.342

Bifotulei Ramūnei

P a d ė k a:

Juozapavičiaus tėvūnijos lei-
džiamo spaudos organo partizanų
laikraščio "Partizanų šūviams
aidint" metinį progą, už Jūsų
dalyvavimą jame rašiniams ir ef-
lorasėtais, kurie kėlė ir galvino
vergijos prispausčių lietuvių
cautinį susiprasimą, darame par-
tizanišką "Ačiū".

(Signature)
JUV

JUV DV

16. Padėka talkininkei rašytojai V. Džiugytei-Ramūnei už bendradarbiavimą Juozapavičiaus tėvūnijos spaudoje. 1953 06 16. Pasirašė tėvūnijos vadas Papatitis ir visuomeninės dalies viršininkas Butageidis

LLKS
JUB
1953.10.25
Nr.99

Atkaklų dėymui,
ka! Brivaliai!

Lietuvos Laisvės Kovos
B a g d ž i e

Talkininkei Undinei

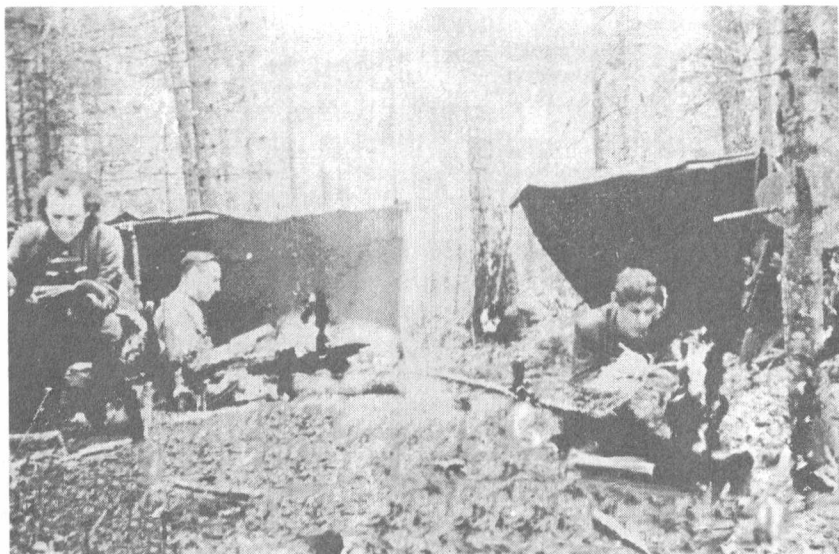
P R A N E Š I M A S

Pranešu, kad Tamsa Juozapavi-
čiaus tėvūnijos talkininke,
slapyvardis Undinė, 1953 me-
tais rugėjį mėn. 8 dienos iša-
kyau JUV Nr. 5 Parsirašė 6, už pa-
rašytą sveiką savo iniciatyvą
spaudos darbe, esate apdovanota
"L a i s vės K o v o s
K r y ž i u s" Medalionu
antros rūšies.

Pr. J. PŠK

(Signature)
JUV

17. Pranešimas talkininkei Undinei apie jos apdovanojimą Laisvės kovos kryžiaus medaliu už parodytą iniciatyvą spaudos darbe. 1953 10 25. Pasirašė tėvūnijos vadas Papatitis

18. Partizanų spaudos leidykla. Sėdi iš kairės: Kostas Liuberskis-Rinvydas, Julius Adomaitis-Erdvilas ir Steponas Erstikis-Linguonėlis. Fotografuota 1952-1955 m.

19. Partizanas rašytojas Algis Trinkas-Šaltis-Šiaurys. Fotografuota 1950-1952 m.

20. Partizanas rašytojas Juozas Remeika-Berželis (dešinėje) ir partizanas Vacys Rudnickas-Birštonas. Fotografuota 1950-1952 m.

Rinvydas

Kautynės prie Birštono * bunkerio

(ištrauka iš "Partizanų būrys Ažuolas")

1946 metų rausvos sausio 23 dienos ryto žaros nudažė rytinę dangaus skliauto dalį. Tą rytą pasižvalgyti žvalgais išėjo skyrininkas Garvežys ir prt. * Erštikis. Jie ėjo palengva apsidairydami, retkarčiais vienas kitą tylutėliai prakalbindami. Visur tylu, ramu. Antroje linijos pusėje, tankiose eglaitėse, tupėjo daugybė sulindusių baltai apsirengusių grobuonių čekistų. Ir jie, prisileidę per penkis šešis metrus šiuos nieko nejaučiančius partizanų "Ažuolo" būrio žvalgus, atidengė stiprią kulkosvaidžių ir automatų ugnį. Ir šie du jauni žuolėliai lyg netikėtai audros išstikti griuvo į taip minkštą sniego ir samanų patalą ir užnigo amžiams...

Sargybinis, stovėdamas prie linijos, išgirdo vieną seriją, antrą, trečią... Ir vėl viskas aprimo, nutilo, tik ten dar kažkur toli toli paleistų šūvių aidas kartojosi ir silpnėdamas pranyko. Kas tai galėjo būti? Susimąstęs sargybinio žvilgsnis krypo į liniją.

- Bet štai linijoje sniegas juda arba aš sapnuoju, - krapštosi akis sargybinis. - Ne, tikrai juda... Bet juk tai ne sniegas, o baltai apsirengę žmonės šliaužia per liniją į saugomąjį kvartalą.

- Rusai, rusai, - staiga lyg žaibas blykstelėjo sargybinio mintis per galvą. Ir jis, rankomis skirdamas snieguotas eglaites, bėgo į stovyklą pranešti apie pavojų. - Rusai, burliai supa stovyklą! - dar iš tolo rėkė sargybinis.

Birštone sujudo žuolėčiai lyg būtis avily - vieni dėjosį diržus, kiti griebė ginklus ir nėrė iš bunkerio laukan, kad tik greičiau, kad tik neapsuptų bunkeryje. Štai jau išsiriti iš bunkerio paskutinis žuolietis. Bet jau ir čekistų apsupimo žiedas palengva artėjo prie bunkerio. Jie ėjo atsargiai, perbėgdami nuo vieno medžio prie artimesnio, užsimaskuodami, lyg koks plėšrusis tigras ar jaguaras slinktų prie savo aukos...

- Brolūžiai, praplėšti apsupimo žiedą, paskui mane pirmyn valiooo! - pakilo šaukdamas drąsusis Tautvydas. Paskui jį pakilo ir visi žuolėčiai. Sugriaudė sutratėjo šių narsuolių ginklai. Linksmai kvatojo palei bėgančių į mūšį narsuolių krūtines kulkosvaidžių, automatų ir pusautomačių spynos, švilpdamos lėkė iš jų šovinių tūtelės, o šių ginklų alsuojančios burnos spjaudė švinu į priešą, nešdamos ten mirtį ir paniką. Tame dvidešimties metrų tarpe griuvo nukauti čekistai, griuvo iš baimės ir gyvieji. O stiprusis Ažuolas, išėlęs lyg baisioji vėtra uraganas, išsiveržė iš čekistų apsupimo žiedo, palikdamas vieną savo šakelę - prt. Robinzoną, ir nunėrė tolyn į pušelių ir eglaičių tankynes...

Bet sniegas, tas amžinas partizanų išdavikas, rodo čekistams, kur nubėgo

* Matyt, pačių partizanų sugalvotas pavadinimas

* Partizanas

ąžuoliečiai, kur pasislėpė jie. Iš paskos ąžuoliečiams, lyg šunys uostydami pėdas, vijosi jau atsikvošęje čekistai.

- Štai į šitą, į tą, - rodė ranka jauną eglynėlį Tauras. - Galima užsimaskuoti.

- Gerai, - sutiko sunkiai alsuodamas Tautvydas. - Tik įliskime eidami pėda į pėdą.

Sulindo. Sėdi, laukia.

- Bet čia vis tiek mus priseks, - aiškino auksinė Galvelė, - kaip prabėgom pėda į pėdą apie pusšimtis vyrų, tai viena pėda pasidarė rėčio didumo, juk aš paskutinis bėgau, - pridūrė įtikindamas.

Dalis partizanų nusijuokė.

- Zdies, zdies, zdies, zdies, - šnypsėtė lyg gyvatės iš paskos į eglynėlį slinkdami čekistai.

- Ugnis! - stipriai, piktai užrėkė Tautvydas. Ir ąžuoliečiai vėl rėžė į šį nekenčiamą persekiotoją. Dalis čekistų, skėteriodami rankomis, pargriuvo į sniegą, o ąžuoliečiai pakilę plėšėsi į antrą eglynėlio pusę. Išlindę iš eglynėlio, pamatė jiems už akių bėgančius kelis šimtus čekistų. Griaudė ąžuoliečiams ginklai iš užpakalio, griaudė ir iš priešakio, griaudė ir iš šono. "Sūdna diena", - suvapaliojo kažkuris iš partizanų. "Nesūdnuokis, o tik rėžk tiems bestijoms", - sudraudė kaimynas. Na ir rėžė tada ąžuoliečiai. Vieni rėžė į dešinę, kiti į kairę, o treči rėžė atsisukę atgal. Ir taip kaudamasis "Ažuolas" nuėjo trimis grupėmis. Pirmoji grupė, kurioje buvo Tautvydas, Žvelgaitis, Žentas, Lokys, Tigras, Balandis, Bronė ir kiti, pradėjo stumti dešiniąją priešų grupuotę.

- Dabar jau užteks, - tikrindamas šovinius, kalbėjo Žvelgaitis, - lįskim į kitą kvartalą, užsimaskuokim poilsui, vakaras dar toli, kad šovinių užtektume.

Sulindo į tankių pušelių kūlynus.

- Na šiandien ir spaudžia, matyt, už Žalgirį, - šaipėsi visas užkaitęs Lokys.

Pasėdėjęs šiai grupei apie pusvalandį, vėl pasigirdo tolimas gyvatės šnypsėjimas: "Zdies, zdies, zdies..." Ir vėl rėžė ąžuoliečiai, ir vėl užvirė arši kova. Burlių susigrupavusių buvo apie kelis šimtus, todėl ąžuoliečius spaudė, varė ir varė į atvirą plynių lauką.

- Vyrai, iš plynių veržkimės į Tyrelio mišką, kitaip mes pražūsime. Paskui mane valiooo! - sugriaudė Tautvydas, ir ąžuoliečiai, stipraus išėlio pagauti, metėsi atgal į Tyrelį, pakeliui palikdami prt. Pasaulinio lavoną. Bėgdami mišku, užšoko vėl ant stiprios priešų čekistų grupuotės. Šį sykį nuo šios ąžuoliečių grupės buvo toli į šoną stiprios priešų ugnies nublokštas Rn. * vadas Tautvydas. Jam pavyko nuo persekiojusių jį burliokų užsimaskuoti ir, sulaukęs vakaro, paslapčiom išslinko į kaimą.

Vėliau nuo šios grupės buvo nublokšti, atskirti partizanai Balandis ir Tigras. Balandis atsišaudydamas slankiojo pro įvairaus dydžio priešų grupuotes ir, sulaukęs tamsos, iš Tyrelio miško taip pat išslinko. Prt. Tigrą čekistai lyg sviedinį

* Rinktinės

mėtė iš rankų į rankas ir, pritrūkęs šovinių, buvo iki apalpimo nualsintas ir čekistų šautuvų buožių parblokštas ant žemės...

- Kur Tautvydas, kur Balandis su Tigru? - teiravosi dusdamas nuo įtempto sunkaus žiemos bėgimo Žvelgaitis.

- Atskyrė, nevidonai, atskyrė mūsų vadą, - gailėjosi kovotojai.

- Ir vėl, ir vėl mus veja į plynę! - šaukė suprakaitavęs Lokys.

Šį kartą iš trijų pusių apsupę čekistai tiesiog stumte stūmė qžuoliečius į atvirą plynių padangę.

- Dabar prasimušti į mišką tiesiog nebegalima, - dejavo žiūrėdamas į iš užpakalio besivejančią ištisą čekistų armiją prt. Žentas.

*- Tai nieko, - ramino sk. * Žvelgaitis, - klius mums atvirame lauke, bet klius ne mažiau ir jiems. Plėškimės iki ežero, ten yra pušelių, mes prisidingsime, o jie pasilikis atvirose plynėse, - dėstė toliau savo strategiją.*

Štai jau ir ežero pušelės. Ir Žvelgaičio grupelės qžuoliečiai sušilę, suplukę, tiesiog garuodami, sulindo į pušes.

- Ar toli atsiliko? - kažkuris užklausė.

- O, tolakai, - raminosi kiti.

- Bet kas ten, kas ten, žiūrėkite? - pakilo Žvelgaičio dešinė link Margių.

Nuo Margių link ežero bėgo mūlinėmis apsilvilkę žmonės ir atsisukdami nuolat šaudė ir šaudė į kaskart toliau atsiliekančius baltai apsirengusius persekiotojus.

- Tai mūsiškiai broliai, broliūžiai qžuoliečiai. Tai prt. Ožio grupė, - žiūronus nuleidęs pareiškė Žvelgaitis. - Dabar rėžkit, tvokit į mus persekiojusių čekistų grupuotę, kad ji neužkirstų bėgantiems kelio, kad gautume su jais susijungti, - greitai aiškino Žvelgaitis.

Suskardėjo aštrūs šaltoje plynių padangėje automatų balsai.

- Priguldėm, priplakėm tuos žmogėdras prie žemės, - džiaugėsi kovotojai, kiti mojo jau netoli bėgantiems savo mieliems qžuoliečiams, savo broliams.

- Tai žalčiai, kaip nualsino! Kaip jūs besilaikote? - dusdamas pribėgo Ožys prie Žvelgaičio.

- Nieko, ištersime, atsitursime, - ramino Žvelgaitis. - Jūs dabar truputį atsipūskit, o vėliau bendrom jėgom bandysim, perbloškę priešą, persimesti į Tyrelio mišką. Jau vakaras ir netoli - atlaikysim.

Raudonai šalčio nudažytai saulei pasiekus aukštąsias Tyrelio miško pušų viršūnes, pasigirdo aiškus, stiprus Žvelgaičio balsas:

- BroLIAI, už pergale pirmyn valiooo! - ir jau įvargusiose karžygių rankose sugaudė ginklai, užtemdydami pušes karčiais parako dūmais.

Ir vėl šie laisvės kovotojai pakilę metėsi į Tyrelio mišką, prisiskindami sau taką pro kruvinuosius čekistus, bėgo qžuoliečiai iš paskutinių jėgų, bėgo kiek tik galėdami... Bėgęs viduryje prt. Kundrotas Vytautas staiga stabtelėjo lyg kažką galvodamas, prispaudė ranką prie krūtinės ir, tyliai tyliai bqlančiomis lūpomis

* Skyrininkas

sušnabždėjęs: "Už tave, Tėvyne", - griuvo ir daugiau nekėlė... Išvargusios prabėgančių brolių kojos žarstė sniegą ant karžygio veido, kuris jau nieko nebejautė...

Išvargę, vos kvapą atgaudami, ažuoliečiai subėgo į Tyrelio mišką.

- Į šias pušeles paskui mane po vieną, - pasigirdo užkimęs nuo tankaus kvėpavimo Žvelgaičio balsas.

- Čia gal greitai ir neužuos tie žmogėdros, - sunkiai švokštė Ožys, - nes čia yra jų pačių pramintų pėdų.

Subėgę į tankias pušeles, ažuoliečiai susėdė, tiesiog smukte susmuko pervargę, sunkiai kvėpuodami, raudonais išpurtusiais veidais, per kuriuos srovėmis bėgo, varvėjo prakaitas, o jų suskilusios ir kažkokia gleive apsinešusios lūpos tylėjo... Praslinko dešimt dvidešimt minučių įtempto laukimo.

- Dar saulė nenusileido, - iš lėto patyliais pradėjo Žirgūnas, - stokime, mankštinkime raumenis, neleiskime jiems visai sustirti, o tada čia mus besėdinčius kaip pingvinus išgaudys.

Ir jis pirmas, į pušelės kamieną įsikabindamas, krypuodamas vargais negalais atsistojo.

- A, ai, ai, - trynė pervargusius raumenis.

Stojosi ir kiti kovotojai. Stojosi, rankomis atsiremdami, pirmiau atsiklaupdami ir tik paskui visokių aimanavimų bydimi, svyrnuodami, galutinai atsistodavo. Pagaliau jau visi sukilę mankštinosi, trynėsi, vaipėsi...

- Atrodo, lyg ir viskas tvarkoje, - nežymiai šyptelėjo Ožys.

- Jau eina, jau eina, - pasigirdo kovotojo nemalonią tiesą primenęs balsas.

Į pušynėlį, kuriame stovėjo kovotojai, palengva, lyg gerai dresiruoti šunys, tarytum uostydami pėdas sėlino Stalino kareiviai.

- Vyrų, saulė jau leidžiasi, - aiškino savo planą Žvelgaitis, - meskimės vis giliau ir giliau į mišką, vėliau temstant persimesim per vieškelį. Iš Tyrelio beržynės kampo naktį patrauksime į Žalgirio mišką.

- Čia planas geras, - sutiko Ožys, - bet pirmiau sudroškim tiems, - parodė ranka į slenkančius.

- Ugnis! - staiga pasigirdo užkimusi Žvelgaičio komanda.

Ir vėl ažuoliečiai žerė režė tiesiai priešui į "blakstienas" ir pro išsigandusį ir siaubo apimtą priešą metėsi gilyn į Tyrelio mišką. Bet štai sutratėjo, supoškėjo bėgantiems ažuoliečiams netikėtai iš šoninio eglynėlio.

- O, Jėzau! - suklupo ištvėmingoji Bronė, - nebegaliu, - išstenojo ji. Jos skausmo iškreiptas veidas pasidarė pilkas, o iš pakrypusio dešinio peties raudona šios laisvės kovotojos kraujo srovelė sunkėsi į baltąjį sniegą, į Tyrelio samaną, kol atbėgusio čekisto kumštis atėmė šiai narsuolei sąmonę...

O narsieji "Ažuolo" kovotojai, mušdami švinu į dešinę ir į besivejančias iš užpakalio čekistų gaujas, veržėsi, plėšėsi į vieškelį, į beržynėlio kampą, į išsigelbėjimą.

- Nebegaliu, trauk ją velniai tą mūlinę, - stenėjo iš paskos sunkiai bėgdamas

ažuolietis, ir, nusivilkęs milinę, tvojo žemėn. - Tebus užmokestis jums už uolią tarnybą, kalės vaikai, - piktai pažvelgė atgal.

- Pastipkit, prakeiktieji, - sviedė milinę ir antras kovotojas.

Pagaliau jau vieškelis.

- Stovi tanketė, - atsisuko Žvelgaitis.

- Tai nieko, - švokšdami raminosi kovotojai, - jau tamsoka, nebepataikys.

- Tai žaibu persimesti skersai! - paragino sunkiai alsuodamas Žvelgaitis.

Perbėgę laimingai vieškelį, jau suternus, alkani ir be galo išvarę kovotojai suėjo į kampinį Tyrelio beržynėlį.

- Truputį prisėskime... - buvo bepradedęs vienas kitas kovotojas.

- Ne, ne, vyručiai, - nurodinėjo Žvelgaitis, - geriau pamažėle žygiuojame, nes prisėdę kažin ar beatsikelsime.

Ir paklausę skyrininko Žvelgaičio, savo tėvų žemės gynėjai, išsekę, alpstamai nuvargę, dėjo savo geliančias kojas pėda už pėdos ir taip vargingai, be žodžių, slinko į Žalgirio mišką...

LGAM.PŠA.1952.Nr.1.L.8-14.

Partizanų slapyvardžių rodyklė

Balandis	- Kazys Mikėnas iš Šiaulių, žuvo 1950 m. rugpjūčio 18 d. Jonišio raj., Daunoravos miške.
Bronė	- nežinoma, žuvo 1946 m. sausio 23 d. Jonišio aps., Tyrelio miške.
Erstikis	- nežinomas, žuvo 1946 m. sausio 23 d. Jonišio aps., Tyrelio miške.
Garvežys	- Juozas Stonys iš Žagarės vlsč., Miknaičių k., žuvo 1946 m. sausio 23 d. Jonišio aps., Tyrelio miške.
Lokys	- Kostas Adeikis iš Žagarės vlsč., Žiūrų k., žuvo 1949 m. rugpjūčio 27 d. Jonišio aps., Jurdaičių miške.
Ožys	- Aleksas Buivydas iš Žagarės vlsč., Juodeikių k., žuvo 1951 m. sausio 19 d. Jonišio raj., Jurdaičių miške.
Pasaulinis	- nežinomas, žuvo 1946 m. sausio 23 d. Jonišio aps., Tyrelio miške.
Robinzonas	- nežinomas, žuvo 1946 m. sausio 23 d. Jonišio aps., Tyrelio miške.
Tauras	- nežinomas.
Tautvydas	- Martynas Kliausius iš Jonišio, žuvo 1946 m. vasario 19 d. Latvijos miške, netoli Milvydžių k.
Tigras	- Kazys Stonys iš Žagarės vlsč., Miknaičių k., žuvo 1946 m. sausio 23 d. Jonišio aps. Tyrelio miške.
Vytautas	- iš Gruzdžių vlsč., Gedaičių k., žuvo 1946 m. sausio 23 d. Jonišio aps., Tyrelio miške.
Kundrotas	-
Žirgūnas	- (?) Urbonas, 1947 m. susisprogdino.
Žentas	- nežinomas.
Žvelgaitis	- Pranas Muningis iš Žagarės, sužeistas 1949 m. rugpjūčio mėn. kautynėse Jonišio aps. Jurdaičių miške; nusišovė.

Saltis

Stačiūnų miestelio puolimas

Tai buvo 1946 metų vidurvasaris. Apie tris km nuo Gruzdžių miestelio, viename nedideliame miške, tankiame kvartale prie skaidraus upelio, gyveno apie 20 "Trečiojo Kaštano" būrio partizanų.

Tai buvo pirmieji mano partizanavimo žingsniai. Tai buvo laikai, kai spaudžiant rankoms automatą, galvoje džiugi, aiški ir stipri mintis žybciojo: "Kas mane nugalės? Juk aš ginkluotas, juk aš turiu automatą! Kur yra tik tie "kačiukai" iš Azijos". Tai buvo laikas, kai jaunuoliškas kraujas, stipriai tekėdamas kūne, sulig kiekvienu širdies dūžiu šaukė: "Priešą iš Tėvynės mušk, mušk, mušk!.."

Kartą stovykloje kilusiam pokalbyje partizanas Karklas-Klajūnas pasiūlė "išperti" Stačiūnų miestelio stribus. Visi pasiūlymui karštai pritarėme.

1946 metais rugpjūčio mėnesio 5 dienos vakare išvykome į žygį link Stačiūnų. 13 partizanų - būrio vadas pr. Juozas, pr. Jurgis, pr. Vynutis-Zaibas, pr. Karklas-

Klajūnas, pr. Tynulis-Narūnas, pr. Čirvinis, pr. Gybauskas-Aras, pr. Pūga-Kerpė, pr. Miškinis, pr. Osvaldas, pr. Žirnis, pr. Berželis ir aš. Žygis buvo tolimas, nes mes gyvenome apie 12 km nuo Stačiūnų.

Žygyje išbuvę dvi paras ir surinkę reikalingų žinių, 1946 metais rugpjūčio mėn. 7 dieną, saulei leidžiantis, pradėjome žygiuoti laukais link Stačiūnų miestelio. Kad nuvyktume greičiau, paėmėme porą pastočių - vieną iš valstybinio ūkio, antrą iš bolševiko, kuris buvo likviduojamas kaip šnipas. Jį taip pat kartu pasiėmėme, kad nuvestų į Stačiūnus.

Apie dvyliką valandą nakties mes jau buvome prie miestelio. Pastotes palikome 200 metrų nuo miestelio prie malūno. Pr. Tūrylį-

21. Partizanas Ignas Braziulis-Žirnis su broliuku Jonu. Fotografuota Gruzdžių valsčiuje, Strazdų kaimo miške apie 1949-1950 m.

22. Priekyje sėdi iš kairės pirmas Petras Danasas-Tyrulis, Narūnas.
Fotografuota 1947-1950 m.

Narūną paliekame saugoti pastotes ir minėtą bolševiką. Prt. Narūną palikome todėl, kad jis 1945 m. per vienas kautynes buvo sužeistas į ranką ir jam buvo sudaužytas rankos kaulas. Tuomet jis dar nebuvo visiškai pasveikęs.

Būrio vadas prt. Juozas padalino mus į du skyrius, po 6 partizanus. Vienam skyriui vadovavo jis, antram būriui vadovauti paskyrė prt. Miškinį.

Įėję į miestelį, išsidėstome taip, kad būtų galima šaudyti kryžmai. Buvo sutarta, kad vadui iššovus raketą, visiems atidengti ugnį į valsčiaus namą, kur galvojom, kad gyvena sribai.

Pirmame skyriuje buvome - prt. Juozas, aš, prt. Klajūnas, prt. Berželis, prt. Žaibas, prt. Osvaldas. Antrame skyriuje prt. Miškinis, prt. Jurgis, prt. Čirvinis, prt. Gybauskas, prt. Pūga ir prt. Žimis.

Būrio vadui iššovus raketą, nuo valsčiaus namo pradėjo šaudyti vienas sribas iš šautuvo. Antras skyrius, kuris buvo išsidėstęs priešais valsčiaus namą, atidengė stiprią ugnį iš priekio, o mes iš šono. Šaudantį greitai nutildome.

Staiga pradėjo šaudyti iš kito namo, kuris buvo priešais išsidėčiusį pirmą skyrių. Raketoms nuolat šviečiant, mes į tą namą atidengėme stiprią ugnį ir sulig vado komanda, šaudydami ir šaukdami valio, puolėme artyn prie namo, iš kurio šaudė keli sribai iš automatų ir šautuvų. Name esantieji sribai nutilo šaudę. Miestelio gatvėse palaidi lyg avys bėgiodami rėkavo sribai:

- Vyrai, nepasiduokime! Nebėkime.

Mat jie buvo spėję išsprukti iš šio namo, kurį mes puolėme. Namas, kurį

puolėme, buvo medinis ir nedidelis. Aukšti pamatai ir aukšti langai. Norint šaudyti per langus į kambarį, reikėjo gerai pasistiebti. Einame aplink namą centrinės gatvės link. Pro namo vieną langą pirmas praėjo pr. Juozas. Antras einu aš. Man einant pro minėtą langą, prie pat stiklo prikišęs šautuvą į mane šovė sribas, bet nepataikė, tik už apykaklės pribėrė lango stiklą. Aš į jo šūvį skubiai atsakiau automato serija. Paskui mane ėjęs pr. Jurgis įmetė pro langą granatą. Granatai sprogo, nuo trenksmo su visais rėmais išlėkė laukan šio namo galiniai langai. Vėl pradėjo iš vidaus tiesiog per sienas ir duris šaudyti. Mes išsidėstėme aplink namą.

Girdime, kryptimi nuo geležinkelio atbėga vienas asmuo šaukdamas: "Svaj, svaj!" Mes atsakėme, kad savi. Bet kiti mūsiškiai pradėjo rėkti: "Mušti bolševiką!" Mes nelaukė, kol jis supras, jog čia ginasi ne sribai, bet esame mes, atidengėme į jį ugnį iš automatų. Jis vaitodamas, klupdamas puolė per duris į priešais buvusį valsčiaus namą, bet ten jį sustabdo kulkosvaidžio serijomis pr. Klajūnas, jis parviręs sukniubo ant valsčiaus namo slenksčio nepasiekęs "savų". Taip buvo nukautas Stačiūnų miestelio sribų viršininkas ltn.* (rusas).

Visame Stačiūnų miestelyje partizanų šūviams aidint ir tvirtiems partizanų balsams reikalaujant pasiduoti, valsčiaus name pasigirdo išgąstingas, spiegiantis moteriškas balsas: "Pasiduodam!" Mums pradėjus artėti prie valsčiaus namo, pradėjo iš gale esančių bulvių šaudyti. Mes atidengėme stiprią ugnį ir šaudančiuosius greitai nutildėme. Vėl pradėjo šaudyti iš namo, kurį kiti paliko apsupę, o mes buvome pradėję eiti link valsčiaus. Grįžome atgal ir, vaikščiodami aplink namą, šaudėme į jį. Girdime, vaikšto kažkas tyliai ir skubiai po namą. Užklausus: "Kas?", atsakymas - šūvis. Mes vėl stipriai apšaudėme.

Girdime, į geležinkelio stotį atvažiuoja traukinys. Bet jis ten trumpai stabtelėjęs, greitai tempu iš stoties išbūdėjo. Turbūt sužinojo, jog miestelis partizanų užimtas.

Mes dar į tą namą mėtome granatas ir šaudome, bet iš vidaus dar šaudo ir jų galutinai nutildyti negalime. Šaudo iš vidaus tiesiog per sienas, duris ir langus.

Per vieną langą, sribui paleidus seriją iš automato, lengvai sužeidžia pr. Gybauską. Kiti mūsų paliko apsupę namą, o mes trys ėjome skersai gatvės į dviejų aukštų namus, nes mums įėjus į miestelį, ten girdėjosi dainuojant. Nusprendėme, kad ten baliavoja bolševikai. Mums artėjant skersai gatvės prie namo, iš antro aukšto per langus pradėjo šaudyti iš pistoleto bei šautuvų. Mes atidengėme ugnį iš automatų į antro aukšto langus. Visi langai moment išbyrėjo ir šaudantieji nutilo. Tik buvo girdėtis bildesys bėgančiųjų laiptais žemyn į kiemo pusę.

Sugrįžę atgal ir dar kiek pašaudę į namą, kurį mūsiškiai laikė apsupę ir iš kurio vis dar šaudė, susirinkę tarėmės, ką daryti. Nusprendėme vykti atgal, nes kelias buvo tolimas, o "beperiant" sribus sugaišome gerokai laiko. Sribų būstinės uždegti negalėjome, nes galėjo užsidegti bažnyčia ir kiti gretimi namai.

* Leitenantas

Grįžę prie pastočių, linksmi pasukome keliu atgal. Priešas, kuris lėkė į pagalbą Stačiūnų sribams ir užkirsti mums keliu, nepasivijo, nors vykstant mums plentū Šiauliai-Joniškis visiškai išaušo.

Per šią suruoštą Stačiūnų sribams "pirtį" buvo nukauta: leitenantas - sribų viršininkas ir keturi sribai, o du sribai sunkiai sužeisti.

R. Daumanto nuosavybė. PŠA.1953.Nr.2/6/.L.4-7.

Partizanų slapyvardžių rodyklė

Berželis	(?) Juozas Bačianskas iš Meškuičių vlsč. Gavėnaičių k., žuvo 1952 m. balandžio 3 d. Šiaulių raj. Gruzdžių miške.
Gybauskas- Aras	Pranas Kumpis iš Gruzdžių vlsč. Valdomų k., žuvo apie 1951 m.
Juozas	nežinomas.
Jurgis	Jurgis Petraitis iš Gruzdžių vlsč. Strazdų k., 1948 m. netyčia nusišovė.
Čirvinis	Kostas Danasas iš Meškuičių vlsč. Gibaičių k., žuvo 1953 m. kovo 23 d. Šiaulių raj., Smilgių k.
Karklas- Klajūnas	Boleslovas Kriščiūnas iš Meškuičių vlsč., Žačių k., žuvo 1953 m. kovo 19 d. Šiaulių raj., Gulbino miške.
Miškinis	nežinomas.
Osvaldas	Osvaldas Serafinavičius iš Gruzdžių, žuvo 1946 m. rugpjūčio 19 d. Šiaulių aps. Gubernijos miške.
Pūga- Kerpė	Ignas Kumpis iš Gruzdžių vlsč., Valdomų k., žuvo 1952 m. balandžio 30 d. Šiaulių raj., Bernotiškio miške.
Tyrulis- Narūnas	Petras Danasas iš Meškuičių vlsč., Gibaičių k., žuvo 1952 m. balandžio 3 d. Šiaulių raj., Gruzdžių miške.
Vyrutis- Žaibas	Kazimieras Trinka iš Gruzdžių vlsč., Valdomų k., žuvo 1950 m. birželio 1 d. Žagarės vlsč., Ročkių k.
Žirnis	Ignas Braziulis iš Meškuičių vlsč., Lūpaičių k., žuvo 1950 m. rugpjūčio 29 d. Šiaulių raj., Verbūnų k.

Linguonėlis

Laiku pastebėta apgaulė

Graži 1950 metų balandžio 23 dienos pavakarė. Gamta, sulaužiusi žiemos ledinę grandinę, pradėjo atgyti naujam metų gyvenimui. Girios ir laukai dvelkia kažkokiu malonumu, kuris žmogaus širdžiai duoda naujos energijos kūrybiniam darbui. Žmogus, pagautas kažkokios atgamtinės pavasario jėgos, rodos, norėtų pakilti kartu su gamta į naują gyvenimą. Bet, deja, žiaurių okupantų sukaustyta Lietuvos partizano siela liūdnei žvelgia į atgimstančios Lietuvos pavasario veidą, kuris, rodos, tau sakyte sako: "Daug tau, jaunas lietuvi, teks kovoti dar su savo Tėvynės priešais, kol tu vėl laisvai išėsi į savo tėviškės laukus, kuriuos taip numylėjai ir kuriuose išliejai daug savo jaunystės prakaito, purendamas juos ankstyvais pavasariais". Iš tavo jaunos krūtinės verždavosi tuomet gražios lietuviškos dainos: apie mylimą mergelę, apie rūtų darželį ir apie močiutę sengalvėlę, kuri tiek daug vargo padėjo, kol užaugino "lygių laukų artojėly".

Taip galvodami, ne vienas "Vinkšnos" būrio partizanas žygiavo mišku, sunkiai atsidusdami iš pat širdies gelmių. Praėjus palaukė, "Vinkšnos" būrio vadas prt. Ancius-Perkūnas, sustojęs po didele skarota egle, pasiūlė:

- Sėskime, vyrai, pailsėti!

Partizanai Vytautas, Adomas, Pocius, Patašonas ir "Ventos" dalinio partizanai Granitas ir Kovas susėdo po eglėmis. Susėdus palaukėje, kurią gražiai apšvietė raudonuoju saulė, visų partizanų akys nukrypo į tolimuosius tėviškės laukus, kuriuose pasimato vienas kitas žmogus ir dingsta jis tolumoje, ar pasislepia bakūžėlėje be gyvybės ženklų... Ir kur čia beskambės dainos, kas supras lietuvių širdgėlą, kuomet jis pergyvena šią sunkiausią savo Tėvynės okupaciją?!...

- Tai, vyrai, šį vakarą žygiuosime į kaimą prie maisto ir užeisime pas įartinąjį Galminą, - aiškino po eglę sėdėdamas būrio vadas Ancius, - nes aną vakarą prt. Montė, prt. Pocius ir aš užėję jį truputį pabarėme, kad jis liautųsi su savo išdavikiškais darbais, kiek atrodo, jis gali būti ir neblogas žmogus, - tęsė prt. Ancius.

- Bet eiti pas tokį nesusipratėlį yra pavojinga, jis gali būti MVD-tų slaptas agentas, - perspėjo Vytautas.

- Na, būsime atsargūs, užeisime trumpam laikui, - padaršino Ancius.

- Labai būtų gera, kad galėtų žmogų grąžinti į tikrąjį gyvenimo kelią, - geromis mėlynomis akimis peržvelgęs partizanus, tarytum prašė prt. Granitas.

- Taigi kad galėtų?.. - su atodūsiu išskrido prt. Patašonui.

Pailsėję visi partizanai temstant pakilo žygiui. Žygio metu eidami visi lyg jautė neaiškiai šio vakaro padėtį. Nors visi buvo išsivalę ginklus, bet eidami vis dar tikrino juos. Nuvykus pas minėtą ūkininką, radome jį kieme lyg mūsų belaukiantį.

23. Juozapavičiaus tėvūnijos partizanai. 1-oje eilėje sėdi iš kairės: Steponas Lazdauskas-Žydas, Ernestas Putnevičius-Adomas, Antanas Rudnickas-Žirnis. 2-oje eilėje iš kairės: Steponas Erstikis-Patašonas ir Antanas Verbickas-Bijūnas. 3-oje eilėje stovi iš kairės: Algis Trinka-Algis, Klemas Grikainis-Gintaras, Perkūnas, Vacys Rudnickas-Birštonas, Kazys Vaišnoras-Pocius, Edmundas Trinka-Briedis. Fotografuota apie 1950 m.

Tuoj kvietė įeiti į kambarį, bet mes į jo kvietimą šaltai reagavome ir nesiskubinome eiti į kambarį.

Prt. Ancius užklausė, ar nesimatė kaime kur rusų. Jis atsakė, kad nesimatė ir kad pas jį jau seniai bėra buvę. Bet mes, neturėdami visiško pasitikėjimo, užklausėme, ar neturi užpirkęs mums kokią diviziją čekistų? Jis mums atsakė, kad neturįs ir nieko apie tai nežinąs, o mus vis ragino greičiau eiti į kambarį.

Įeidami į kambarį, pastebėjome jog šeimininkas varo samagoną. Tuoj šeimininkas įnešė samagono ir ragino mus gerti. Prt. Ancius davė šeimininkei įsakymą tuoj uždengti langus. Šeimininkė kažko delsė ir nenorėjo uždangstyti langų, bet griežtai pareikalavus uždengė. Minėto šeimininko žentas užklausė mūsų, ką mes darytume, jeigu užpultų rusai? Prt. Ancius atsakė, kad pasitiktumėm serijomis. Toksai jo užklausimas mums sukėlė įtarimą, jog tikrai čia gali būti šeimininkų sugalvota apgaulė. Tuoj prt. Ancius įsakė prt. Pociui kieme stovėti sargyboj. Šeimininkai viduje liko neramūs; dvasiškai prislėgti. Šeimininkė kartas nuo karto išeina laukan ir vėl greitai grįžta į kambarį. Kaip vėliau papasakojo prt. Pocius, jam stovint sargyboje kieme, šeimininkė dažnai

ėjo į tvartą ir iš ten greitai grįždavo į kambarį. Prt. Pocius stovėdamas sargyboje pastebėjo, kad būrys tamsių figūrų atėjo prie sodybos ir, slėpdamasis už tvorų, sklaidėsi. Jis tuojau įsakė praeinančiai šeimnininkei pranešti kambaryje esantiems partizanams, o jis pats sekė, ką darys atvykęs būrys. Kadangi naktis buvo labai tamsi, tai sunku buvo nustatyti, kiek jų ir ar ginkluoti. Bet matydamas, kad iš kambario niekas neišeina, tuoj greitai pats įbėgęs pranešė. Šeimnininkė, įėjusi į kambarį, nieko mums nepranešė, ką prt. Pocius buvo įsakęs pasakyti. Mes, perspėti prt. Pocius, tuoj visi iš kambario išėjome ir, kito gyvenmojo namo pusėje užėmė pozicijas, sekėme, kas vyks toliau. Ir vėl prt. Pocius pastebėjo, kad iš už tvoros kaišoja galvas. Tą patį pastebėjo ir kiti partizanai. Tada būrio vadas Ancius davė įsakymą pasitraukti už pirties, nes ten buvo geresnės pozicijos. Išsidėstymo tvarka pasitraukėme į nurodytą vietą, iš kurios buvo geriau sekti, kas dedasi kieme. Esant labai tamsiai naktčiai, sunku buvo ką nors aiškesnio matyti. Tik tiek buvo matyti, kad kažkas kieme juda. Vieną kartą kažkoks žmogus nešė aukštai iškeltą šviesą per kiemą į tvartą ir buvo matyti, kad priešinga pusė nuo mūsų buvo uždengta. Po to tvarte pasigirdo didelis vištų daromas triukšmas ir jis kartojo kelis kartus. Vištos rėkė ne savo balsais. Matyti, norėjo nuduoti, kad šeimnininkė tvarte vištas tvarko, kad mes, nieko negalvoje, grįžtume į kambarį. Galėjo būti ten tvarte čekistų jau dieną, belaukiančių progos, pakol šeimnininkas mus nugirdys, tuomet lengvai tikėjosi mus paimti, nepridėję savo aukų. Taip mums besekant, kas dedasi kieme, kiti partizanai pastebėjo, kad jau mus supa lanku iš kitos pusės. Tada būrio vadas davė įsakymą trauktis toliau išsidėstymo tvarka, norėdamas sodyboje esančius čekistus išvilioti į lygų lauką. Pasitraukus toliau ir užėmus naujas pozicijas, pasigirdo nežymus keletą kartų švilptelėjimas ir įvairūs čiauškėjimai.

Tuo metu kairiajame sparne, kuriame buvo prt. Kovas, pribėgo vienas stribas visai arti ir klausė:

- Ar tu čia?

Prt. Kovas atsakė:

- Aš! - ir, nuėmęs pusautomatį, spaudė, bet nesuveikus ginklui, stribas greitai dingo iš akių, keliaklūpsčiais nubėgo atgal.

Tuomet prt. Ancius nusprendė juos išprovokuoti, paleisdamas dvi serijas į kiemo pusę. Tuo pačiu momentu praplūpo ugnis iš kulkosvaidžio ir automatų, iš kiemo ir iš šono. Mes tuo pačiu atsakėme jiems. Tada jie iššovė raketą. Raketai nusileidus, prt. Ancius davė įsakymą dar pasitraukti. Pasitraukus ir užėmus naujas pozicijas, vėl jie iššovė raketą ir dar organizuočiau apšaudė mus, bet nuo sodybos nesitraukė.

Šviečiamųjų ir sprogstamųjų kulka žvangesy trumpą žvilgsnį užmetęs, mačiau, kaip prt. Vytautas visu savo kūnu buvo pasviręs į priekį, jo automatas lyg berte bėrė dideles ir pailgas liepsnas į priešą, rodos, jis savo jaunuolišką dvasią ir kūną atiduotų už Tėvynės laisvę!

Mes juos dar apšaudę pasitraukėme, matydami, jog jie turi geras pozicijas, o iš sodybos išvilioti negalima. Mums nueinant sodyboje girdėjosi šūkavimai: "Vanka, Vanka, nepadavai!" Bet iš sodybos šie "narsuoliai" vankos nepajudėjo.

LGAM.PŠA.1953.Nr.2(6).L.8-11.

Partizanų slapyvardžių rodyklė

Adomas	Ernestas Putnevičius iš Papilės vlsč., Barvydžių k., žuvo 1951 m. rugsėjo 28 d. Žagarės raj., Ližikų k.
Ancius-Perkūnas	Antanas Jakubauskas iš Akmenės vlsč., Kanteikių k., žuvo 1950 m. spalio mėn. Akmenės raj., Sablausių k.
Granitas	Pranas Vitkauskas iš (?) Kuršėnų, žuvo Kuršėnų raj., Vosbučių k.
Kovas	nežinomas.
Montė	(?) Akučka, žuvo apie 1952 m.
Patašonas	Steponas Erstikis iš Kruopių vlsč., Padarbių k. 1958 m. dar slapstėsi Akmenės raj., Rudausių k., dingo be žinios.
Pocius	Kazys Vaišnoras iš Papilės vlsč., Dusų k., žuvo 1953 m. kovo 24 d. Žagarės raj., Domeikių k.
Vytautas	Ilmaras Ancevičius iš Papilės vlsč., Barvydžių k.

24. Stovi iš kairės: Pranas Rudnickas-Skydas, Algis Trinkas-Algis, neatpažintas partizanas, Klemas Grikainis-Gintaras, Ernestas Putnevičius-Adomas, Kazys Vaišnoras-Pocius, Steponas Erstikis-Patašonas, Antanas Verbickas-Bijūnas, Steponas Lazdauskas-Žydas, Vacys Rudnickas-Birštonas. Fotografuota 1950-1951 m.

Linguonėlis

Už laisvę požemy ir kovoj

Lietuva išsilaisvinusi iš įvairių svetimtaučių, kurie plėšė ją dvasiškai ir medžiagiškai, pradėjo gyventi laisvą gyvenimą: dygo naujos ir gražios sodybos, visur virė kūrybinis darbas, lydymas linksmų ir skambių dainų. Naujosiose ir gražiausiose sodybose po langais sviro obelių šakos, kurios puoše ir žymėjo, kad šioje žemėje gyvena lietuviai. Bet gaila, tas linksmas ir nepriklausomas gyvenimas tęsėsi neilgai. Du pasaulio "herojai" tą brangų lietuvių turtą - laisvę sutrypė geležiniais savo batais. Ir štai 1944 metais antru kartu vėl piktai aidėjo patrankų šūviai, griaudami ir degindami lietuvių sodybas ir miestus. Plėšė ir vežė iš muziejų eksponatus, naikino Lietuvos meną, kuriame taip spindėjo laisvas ir nepriklausomas lietuvių dvasinis ir kultūrinis gyvenimas. Atėjūnai, budeliai, apsikautę plienu, negailestingai kovė visus tuos lietuvius, kurie mylėjo savąjį kraštą. Sunkaus gyvenimo dienos skausmingai slėgė daugelio lietuvių širdis ir ne viena skausmų varstoma širdis plyšo ir nustojo plakus amžinai... O kiek daug jaunų lietuvių krūvių pervėrė negailestingos okupanto kulkos už tai, kad mylėjo gimtąjį kraštą. Šio didžio Lietuvos skausmo metu lietuviai organizavosi į partizanų būrius, kovojo prieš okupantą, globojo ir stiprino savo tautiečius skausmo valandomis, drąsindami ir vesdami brolius ir seses į išsilaisvinimo kovą.

* * *

Vėlyvas 1951 metų gruodžio mėnesio 6 dienos tamsus žiemos vakaras. Krūmokšniais apaugusia pieva žygiavo partizanai: Patašonas, Pocius, Pikis, Granitas, Vasaris ir Milžinas.

- Šios apylinkės klaidžios, kur tik pažvelgi, visame akiratyje vienodi krūmokšniai. Čia reikia gerai susipažinti su apylinke, kitaip paklysi, - paskui Patašoną eidamas tyliai kalbėjo Granitas.

- Tikrai, Granitai, kitos apylinkės miškeliai nakties tamsoje, rodos, vienodi lyg vieno tėvo vaikai, kaip ir mes, tik aš kiek mažesnis, - eidamas paskui Granitą, juokėsi Milžinas.

Tik staiga barkštelėjo automatas.

- Po velnių, visa žemė priklauso liaudžiai, o čia dar kažin dėl ko vielomis apvedžioti kažkokie "rubežiai", - risdamasis iš griovio, pro dantis iškošė Patašonas. Šokdamas per griovį, jis atsitrenkė į antroje griovio pusėje tampriai įtemptą vielą. Po kelių tokių kliūčių partizanų akys priekyje pamatė nedidelę talkininko Pušies sodybėlę.

- Ar į šią sodybą užsuksime? - greta Patašono eidamas paklausė Granitas.

- Taip, šį vakarą įvyks susitikimas su Klajūnu, - tyliai ir trumpai atsakė Patašonas.

Partizanai, priėję arčiau sodybos, išretėjo. Į sodybą, sulėtinęs žingsnį, atsargiai lyg katinas pirmas slinko Patašonas.

- Labas vakaras! - pasveikino kieme sutiktą talkininko Pušies žmoną jis.

- Labas, labas, - nedrąsiai atsakė namų šeimininkė ir sustojusi atidžiai žiūrėjo, nes nakties tamsa neleido jai pažinti, kieno čia siluetai.

Netrukus partizanai šeimininkę apstojo ratu ir, kietai ranką spausdami, sveikino ją.

- Dabar pažįstu, kas per vieni. Prašau į kambarį! - nusišypsojusi kvietė partizanus šeimininkė.

Ji sparčiu žingsniu priėjo prie namo durų, jas pravėrė.

- Prašau, sveteliai, į kambarį!..

Patašonas, paėmęs Granitui už peties, pastūmėjo į pravertas duris, prie kurių stovėjo šypsodamasi šeimininkė, apšviesta stiprios lempos šviesos.

- Prašau, nes tu drąsesnis, - juokdamasis prašė Granitą pirmą eiti į kambarį Patašonas.

- Labas vakaras! - pirmas į kambarį įsiritęs, pasveikino Granitas linksma tlk. * Pušies dukrelę.

- Labas, labas! Kaip gyvenate? - paklausė spausdama Granito ranką panelė.

- Gerai, - kariškai atsakė į paklausimą Granitas.

- Kaip linksma, kad aplankėte, ir dar tiek daug... Mes jau manėme, kad nei vieno gyvo nebėra. Girdime - žuvimai ir žuvimai. Daug kartų su namiškiais perkalbame, ar tie žmogžudžiai išžudys visus...- jaudinančiu balsu kalbėjo panelė, vikriai vaikščiodama po kambarį, mandagiai nurodinėdama vietas ir prašydama partizanus sėstis.

- Vyrai, kažkas ateina! - iš lauko grįžusi į kambarį, pranešė tlk. Pušies žmona.

- Nesigąsk, mamyte, čia turi mūsų daugiau atvykti, - greitai atsakė į šeimininkės pranešimą Patašonas.

Tuoju pirmas pakilo Granitas, pasiėmė savo rusišką desantinį automatą į rankas taip, kad būtų patogų gintis ir išėjo į kiemą.

- Kas?

- Klajūnas, - kariškai atsakė užklaustasis.

Neilgai trukus, į kambarį įėjo aukštas, kiek paūgėjusia barzda vyras, didele kuprine ant nugaros. Ant dešinio jo peties kabojo suomiškas automatas, krūtinę dengė dideli žiūronai, o jo karišką uniformą puošė ryškūs Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio ženklai. Tai buvo gerai visiems partizanams pažįstamas vyras - KŽ* rinktinės vadas Klajūnas. Paskui jį įsekė partizanas Šernas.

- Sveiki, vyrai! - pasveikino Klajūnas partizanus. Jo veido bruožuose glūdėjo milžino jėga, rodos, jo negali įveikti nei kiekiausia okupanto kulka. Savo milžino žvilgsniu perbėgo partizanus, nusiėmė sunkią kuprinę, pasidėjo ant ilgo suolo,

* Talkininko

* Kunigaikščio Žvelgaičio

stovinčio kambario pakraštyje, ir mandagiai su visais pasisveikino. Pasisveikinęs vėl grįžo prie kuprinės, pasiėmęs pasidėjo ant stalo, atrišo ją ir, ištraukęs didelius du paketus, padavė Patašonui.

- Čia spauda ir tarnybiniai raštai. Patikrink raštus ir gražink hydraštį, - paliepe rinktinės vadas Patašonui.

Patašonas su linksma veido išraiška paėmė paketus iš rinktinės vado, praplėšė, patikrino raštus, pasirašė hydraštį ir gražino jį rinktinės vadui. Prie nedidelio stalelio sėdėdamas, talkininkas Pušis įtemptai žiūrėjo į ant stalo sudėtus paketus.

- Tiesiog nuostabu, kur ir kaip jūs galite paruošti tiek spaudos, prie tokio baisaus bolševikų persekiojimo. Caro okupacijos laikais, tai lietuviškas, į laisvės kovą šaukiantis žodis buvo ruošiamas Prūsiose ir slapta per "rubežių" knygnešių gabenamas ir platinamas Lietuvoje, kur davė daug dvasinio peno mūsų tautai... O šiandien jūs ir partizanai, ir kartu knygnešiai, tai nėra jokios abejonės, kad Lietuva išsikovos sau laisvę, - tvirtu žvilgsniu peržvelgdamas partizanus, kalbėjo tlk. Pušis.

Trumpam pasikalbėjimui į kiemą išėjo Klajūnas, Granitas ir Patašonas. Kierne jie trumpai aptarė keletą svarbesnių klausimų, susijusių su LLKS-džiu ir ateinančiam susitikimui datą ir vietą. Po pasikalbėjimo jiems grįžus į kambarį, šeimininkė paprašė visus partizanus vakarienės. Vakarienės metu tlk. Pušies šeima su partizanais kalbėjosi apie sunkius okupacijos vargus, taip pat ji partizanams paaiškino, kuriose vietose sribokai ir enkavedistai mėgsta naktimis sėdėti ir sekti aplinkinius gyventojus, pas kuriuos gali apsilankyti partizanai. Po vakarienės partizanai padėjo, atsiveikino ir išėjo. Kierne partizanai trumpam sustojo ir nuoširdaus atsisveikinimo metu rinktinės vadas pasakė:

- Matote, jau ši vakarą krinta pirmas sniegas, kuris yra bailsus mūsų išdavikas miškuose. Tą supranta kiekvienas partizanas, todėl kuo greičiau turime skubėti į savo vietas ilgesniam apsigyvenimui ir laikytis kuo atsargiausiai. Šiandien jūsų visų Tėvynė laukia karžigiškų darbų. Todėl kiekvieno partizano šventa pareiga budėti Tėvynės sargyboje ir laukti to momento, kai Tėvynė pašauks į atvirą kovos lauką, - kietu, tyliu tonu baigė rinktinės vadas.

Tie tylūs rinktinės vado žodžiai, kurie priminė Tėvynės pavergimą ir iš dangaus krintantį sniegą, kuris palengvėle ėmė baltai dengti žiemos sustingdytą žemę, kažkaip slėgė kieme stovinčių partizanų nuotaiką. Rinktinės vadas tai pastebėjo ir giliai atsidusęs tarė:

- Žinokite, kad mes kartą apsisprendėme ir nėra to, kas mus galėtų atplėšti nuo šio kilnaus idealo, kuris veda į Tėvynės išlaisvinimą. Mes savo krauju įrašėme į Lietuvos istorijos puslapį: "Negailėsime savo jaunų jėgų dėl Tėvynės laisvės!" Mūsų šūkis: "Atiduok Tėvynei, ką privalai!" - šventas. Todėl jei žiauriausios ordos, atklydusios iš tolimų Rusijos ir Azijos laukų, pareikalaus mūsų jaunų gyvybių, mes už Tėvynės laisvę garbingai kovos lauke atiduosime jas, - kietai

spausdamas kairėje rankoje automatą, baigė rinktinės vadas.

Po šių žodžių rinktinės vadas, paspausdamas kiekvieno partizano dešinę, pasakė:

- Sudiev.

Rinktinės vadas ir partizanas Šernas pasuko į siaurą takelį, kuris iš kiemo kilpomis raitėsi kažkur toli į laukus... Neilgai trukus šie du partizanai besiraitančiu takučiu dingo tamsios nakties glėbyje...

- Matai, tas sniegas taip greitai dengia žemę ir savo balta spalva ir purumu daro didelį pėdsaką, - pirma eidamas ir vis spartindamas žingsnius, tyliai kalbėjo rinktinės vadas.

Po trijų valandų įtempto žygio Klajūno ir Šerno akys toli horizonte pradėjo įžiūrėti mišką, kurį vadino "Tėviške". Tai buvo Šiaulių apskrityje, Gruzdžių valsčiuje, Gulbino miškas. Priėję Gulbino mišką, partizanai kiek sulėtino žingsnius, atsargiai sėdami pamiškę, ar nepasitiks jų priešas. Rankose laikdami paruoštus ginklus, persiskyre įėjo į to miško plačią liniją. Linija kiek pažygiavę, sustojo.

- Kaip dabar reikia pareiti į bunkerį, kai toks didelis pėdsakas? - kažkokio neramumo kankinamas, paklausė Šernas.

- Į bunkerį dabar eiti negalima. Gal ilgai nebus, bet pirmas sniegas dažniausiai nutirpsta. Dabar pažiūrėkime kvartalą, kuriame būtų sausų medžių. Įlįsime, susikursime ugnį ir palauksime keletą dienų. Maistą paskalsinsime. O jei eisime į bunkerį, tai galime išduoti bunkerį ir jame gyvenančius draugus, - palinkęs tyliai kalbėjo prie Šerno ausies rinktinės vadas, vis žvilgčiodamas į abu linijos pakraščius, ar nepastebės kur besiklausantį šnipą ar seklį.

- Aš žinau, kur yra sausų medžių. Reikia šiąja linija paeiti du kvartalus į miško gilumą, pasukti į kairiąją pusę ir tenai, paėjus daugiau kaip pusę kvartalo, lįsti į jį - pasiūlė Šernas.

- Gerai, eikime, ir bus tvarka, - pritarė Klajūnas Šerno pasiūlymui.

Jiedu pamažėle, pasižvalgydami, žygiavo plačia linija į numatytą vietą. Priėję numatyto kvartalo vietą, pašokę nuo linijos ir paėję kvartalą maždaug į jo vidurį, sustojo, apsižvalgė ir pasirinko patogesnę vietą laužui susikurti.

- Dabar pasirinksime sausų malkų, susikursime ugnį ir išsidžiovinsime avalynę, - nusikabindamas gana storą kasetę ir atsiseiodamas šovinyno diržą, kalbėjo rinktinės vadas.

Jiems pradėjus laužti malkas, sausų malkų lūžiai toli miške aidėjo, ir klausantis jiems patiems kažkaip darėsi nemalonu, lyg ko bangu... Nes jie žinojo, kad stambūs medžių lūžiai toli skardėjo miške, kuo galėjo pasinaudoti naktį linijomis vaikščioję šnipai. Jie prisilaužę ir susinešę į krūvas malkas, pradėjo kurti ugnį. Greitai ugnis maloniai šildė partizanus. Jų rūbai nuo degančio laužo ėmė garuoti, nes buvo sušlapę nuo medžių krintančio sniego. Pasišildę jie pasilaužė žalių eglaičių šakų, pasiklojo jas prie laužo ir, ant jų atsisedę, nusiavė kojas ir ėmė

džiovintis autus ir kojines.

- Matai, kaip priverstė gyvenimas, kad nakties metu, viduryje miško, atskirti nuo šeimų, turime kūrėti laužą, lyg kokie plėšikai. Nepriklausomos Lietuvos metais nei sapne nesusapnuodavau apie šitoki gyvenimą, - abiem rankom ištempęs didelį drobinį autą, kalbėjo Šernas ir vis arčiau prie laužo kišo autą, iš kurio smarkiai garavo vanduo.

- Tas ne nuo mūsų pareina, už tą visą yra atsakingas okupantas. Žiūrėk, kiek lietuviai pergyvena ir iškenčia baisias kančias kalėjimuose. Ištrėmieji į gilumą Rusijos iškenčia baisų šaltį, badą ir baisų skurdą, bet lietuvybės neišsižada...

- Taip, aš kiek prisimenu, 1944 metų lapkričio mėnesį, kai dar savo tėvo namuose slapsčiausi vienas, buvau enkavedistų užpultas ir, smarkiai atsisauydamas, jų apšaudomas, bėgau į mišką. Vieni enkavedistai mane vijosi ir apšaudė, o kiti tyčia padegė mano tėvo tvartą su visais gyvuliais. Tėvas prašė enkavedistų, kad leistų gyvulius išvesti iš degančio tvarto. Enkavedistai keikdamiesi jam atsakė: "Lietuvoje ne tik žmonės banditai, bet ir gyvuliai, tegul jie sudega". Neleido jų išvesti iš padegto tvarto. Kai laimingai pasiekiau mišką ir mačiau degantį tvartą, kaip skaudžiai suspaudė mano širdį, kad dabartiniu metu esu vieninteliai vienas ir negaliu šiems barbarams atkeršyti, kurie nė kiek nesiskaito su atskiro žmogaus ir tautų teisėmis. Tokie ir kitokie skaudūs pergyvenimai žmogų gali fiziškai susilpninti, bet dvasiškai jis užsigrūdina ir plienas, kuris visuomet sieks laisvės ir kovos už ją... Sunku suprasti, ką galvoja tos teroristų bandos ir kas jas pagimdė ir užaugino, turbūt jie nėra sveiko proto piliečiai, - įterpė Šernas.

- Dabar gali eiti pailsėti, o aš pakūrensiu laužą ir pabudėsiu, - pasiūlė rinktinės vadas Šernui.

Šernas atsikėlė nuo prigesusio laužo, priėjo prie kuprinės ir išsitraukė iš jos palapinsiaustę, pasiėmė kasetę, atsinešė prie laužo, kasetę pasidėjo po galva ir, susivyniojęs į palapinsiaustę, atsigulė ant paklotų eglėšakių, nugara į laužą. Klajūnas, likęs vienas, ėmė į krūvą suneštas malkas laužyti: vieną galą padėdamas ant aukščiau stovinčio kelmo, pats pasišokdamas į viršų, abiem kojom visu savo kūno svoriu trenkdamas į paguldyto pagalio vidurį. Pagalys, nebeišlaikydamas krintančio svorio, lūžinėjo pusiau. Taip Klajūnas sumestus medžius laužė per pusę, o ilgesnius dar labiau smulkino ir krovė ant laužo. Laužas ėmė smarkiai degti. Laužo liepsna grobstė ne tik žemąsias eglėšakas, po kuriomis jis degė, bet liepsnos stulpas, vėjo pučiamas, mėtėsi į šalis tarsi didžiulė ugnies ranka, glostė ir šalia stovinčių eglėšakas, kurios, didžiulės ugnies rankos glostomos, piktai čirškėjo, o degantys spygliai, atitrūkę nuo šakų, sudarydami lyg mažų žiburėlių stulpą, kilo į orą, vikriai lankstydamiesi po aukštąsias šakas. Didžiulės liepsnos šildomas sniegas, kuris iš aukštai krisdamas, buvo susilaukęs eglėšakose, ėmė tirpti ir varvėti. Kad nebūtų merkiamas tirpstančio sniego, Klajūnas paėjo kiek toliau nuo laužo, atsirėmė į storą eglės

kamieną ir grožėjosi gražia miško aplinka, kuri didžiulės laužo liepsnos šviesos ir balto, iškritusio sniego apšviesta darėsi pasakiška: liepsnos virpėjimas virpino medžius ir rodėsi, jog jie nestovėjo vietoje. Mažieji medeliai lyg vaikai žaidė, čia nutoldami nuo akių, čia vėl pribėgdami. Didžiuliai medžių kamieniai svyravo ir laužo liepsnos atspindžiuose juokėsi, grožėjosi bėgančiais savo anūkais. Toli miške šiurpulingas vilko staugimas atkreipė Klajūno dėmesį, ir jis, nutraukęs pasakiško vaizdo stebėjimą, priėjo prie laužo. Varveklių pažadintas Šemas šokosi iš miego:

- Kas čia?.. Ar lyti pradėjo... ar ką? - brukdamasis iš palapinsiaustės it skylęs viščiukas iš kevalo ir vis dar negalėdamas išsilaisvinti iš apimto miego ir supančios palapinsiaustės, jis pridūrė:

- O o o... Laužas... Turbūt sniegą galvoji nutirpdyti...

Šemas, išsiritęs iš palapinsiaustės, pašoko nuo laužo į šalį, kartu paimdamas kasetę ir palapinsiaustę, pametė juos toliau nuo laužo ant sniego. Abi rankas į kumščius suspaudęs, kažkaip kratėsi, lyg kokios pašalinės jėgos krečiamas virpėjo:

- Ū-ūū - te-te... sušalau!

- Taip jau žmogus ir vark, nė tu išmiegos, nė tu pailsėsi... Šaltis lenda už nugaros... visą laiką jauties šalčio sukaustytas, lyg šaltan vandenin pamerktas. O lišk į požemį, ir ten ne geriau - trūksta oro... nors dėl šalčio ramiau, bet pasėdėjęs trejetą mėnesių, išeisi į paviršių ne į žmogų panašus... bet ką darysi, - darbai verčia... - netoli laužo stovėdamas, kalbėjo Klajūnas, traukdamas papiroso dūmą į save, o vėliau, išpūtęs jį į orą, žiūrėjo, kaip jis ore sukosi žiedu, ir, lyg bijodamas laužo liepsnos, čia priartėdavo, čia vėl šokdavo į šalį. Ir dešiniąja ranka paėmęs iš dantų baigiančią degti papiroso nuorūką, įmetė į laužą.

Vėliau abu partizanai priėjo arčiau prie laužo, kuris šaltą ir tamsią žiemos naktį, viduryje miško, neišsizadėjo jų, globojo apšviesdamas rausva savo šviesa. Laužo skleidžiama maloni šiluma jiems buvo vienintelis atlyginimas už sunkius Laisvės kovos darbus. Jie prie to mylimo draugo - laužo šildė tai priekį, tai nugarą. Šildydavo priekį, o šaltis tuomet pradėdavo kaustyti nugarą. Laužo šiluma, kovodama su šalčiu, išvarydavo iš vilkinų plonų partizanų rūbų šaltį. Toks nuolatinis temperatūros keitimasis labai vargino partizanus. Taip jiems ginantis nuo šalčio, išaušo - saulutė patekėjo, o partizanai buvo gerokai nuvargę, bet nebuvo tokios vietos, kurioje būtų galėję ramiai pamiegoti ir pailsėti. Taip jie turėjo toliau laužą kūrėti, po vieną prie jo pakrisdami ant žemės, numigdavo valandėlę. Kai atsikeldavo, tai drebėdavo, kaip drugio krečiami. O be to, dar visą laiką nervai įtempti dėl padarytų pėdų, kurios tiesiog atidavė į rankas enkavedistų, kas minutę tykojančių atsigerti dar šilto Lietuvos partizanų kraujo. Todėl jie pakaitomis įtemptais žvilgsniais sekė, ar pėdomis, kurios ryškiai žibėjo šviežiai iškritusiam sniege, neateis koks šnipas, neatslinks pasalinga, žiauri enkavedistų gauja. Šitoks partizanų gyvenimas ne tik fiziškai, bet ir dvasiškai

slėgė ir vargino, bet jų veido bruožai neliudijo, kad jie fiziškai ir dvasiškai būtų nuvargę. Klajūnui valandėlę numigus, šalčio pažadintam Šernas pasiūlė pusryčiauti. Šernas, paėmęs kuprinę, kuri gulėjo toliau ant žemės, ir atnešęs ją prie laužo, ištraukė mažą bakanėlį kūimiškos duonos ir į laikraštį suvyniotą mažą gabalėlį dešros. Atsiriekęs duonos riekę, dešrą perpjovė pusiau. Vieną jos gabalėlį uždėjo ant duonos bakanėlio ir padavė Klajūnui, o antrąjį padėjo ant atriektos duonos riekės sau.

- Šį kartą pavalgysim kaip ponai, o jei oras nesikeis keletą dienų, tai sausa duonele "pasižyvisime"! - atsisėsdamas prie laužo ant paklotų eglišakių, dešros gabalėlį, uždėtą ant duonos riekės, laikydamas kairėje rankoje, o dešinėje nedidelį peilį, kalbėjo Šernas.

Suvalgius tuos menkus ir sausus pusryčius, juos ėmė kankinti troškulys, o vandens nebuvo. Klajūnas, troškulio kankinamas, paėmė baklagę, ir, paėjęs toliau nuo laužo, rado balą, kurioje buvo apimę visokie vasaros vandens gyvūnai. Batu pramušo nestorą balos ledą, prisėmė baklagę vandens, atsinešęs prie laužo, įspraudė į įskeltą lazdelę, kuri lyg lydeka grobį žiaunomis suspaudusi laikė. Taip paruoštą baklagę įstatė į laužą. Neilgai trukus baklagėje vanduo užvirė. Vandeniui užvirus, Klajūnas išėmęs baklagę iš laužo, pastatė toliau, atremdamas ją į kelmą. Kai vanduo ataušo, ištraukė baklagę iš įskeltos lazdelės, atsigėrė ir padavė savo bendrui.

Taip jie duonele ir vandeniū maitindamiesi, kurstydami laužą ir aplinkui ratu mindami, šildėsi tris paras.

Sniegui kiek nutirpus, jog miške nebebuvo pėdsakų žymių, ruošėsi eiti į savo nuolatinę žiemos gyvenimui paruoštą gyvenvietę - bunkerį.

Pavakarys. Partizanai palengvėle, pasidairydami traukė plačia Gulbino miško linija į savo gyvenvietę didiems rašto darbams nudirbti ir sunkiam vargui iškęsti už Tėvynės laisvę. Jie žinojo, kad šių metų paskutinis jų žygis. Kai apleis bunkerį, tai jau bus kiti metai. Kartu užsivers šių metų Lietuvos istorijos puslapis, išmargintas sunkių ir kietų partizanų kovų ir šlakstytas jų krauju. O jų galvose sukosi mintys: "Popieriaus ir kalkės prigabenta į bunkerį tiek, kad užteks rašyti visus tris keturis mėnesius. Žibalo užteks... Mašinėlė gera... Galės daug aukštesnės vadovybės laikraštėlių padauginti. Galės paruošti ir visus tarnybinius raštus tėvūnijoms. Padauginti iš tėvūnijų visus kautynių aprašymus... Surašyti visas per radiją girdimas užsienio žinias. Bet bėda, ar ilgai radijo aparatas galės maitintis elementais - drėgna... paskalsinsime mažiau muzikos... žinioms... Kaip miela bus išeiti pavasarį iš bunkerio, išsinešti daug visokių dokumentų... Bet kažin ar laimingai pasiseks išgyventi, ar neužuos enkavėdistai, tai baigta... iš tokio požemio sunku išsigelbėti... kad taip ant viršaus gyvenus... Tas požemis, tai grabas... Gyvensi ant viršaus - nieko negali nudirbti rašto darbuose, nukentės Sėjūdzio literatūra, o be to ir organizacinė padėtis. Kaip bus, taip su ta gyvybe... Staigiai užpuolus enkavėdistams gali nepasisekti sunaikinti dokumentų - gaila...

bet ką?.. Kad tik greičiau parėjus į bunkerį - pailsėsime. Dar, rodos, keturi kvartalai... Kaip gera Barzdai, Žilvičiui, Apicieriui, jie tikriausiai voliojasi šiltame bunkeryje ant minkštų samanų. Taip nuvargome, kad vos kojas pakelti galime...” Tokios ir panašios mintys sukosi žygiuojančių partizanų galvose.

Bunkeris.

- Kas? - palietė klausiantis balsas Klajūno ir Šerno ausis.

- Šernas, - nuskambėjo trumpas atsakymas tarp tankiai suaugusių medžių.

- Kur jūs buvote užtrukę? - paklausė Žilvitis, perpus išlindęs iš bunkerio angos, rankoje laikydamas suomišką automatą.

- Dar ir klausai? - sustodamas netoli bunkerio angos, kalbėjo Šernas, įterpdamas savo dažną priežodį: “Agi, vyrei!” - Pats matai, kiek sniego daug buvo pridribę. Norėjai, kad su pėdsaku būtume parėję į bunkerį, ir iš čia tave azijatai būtų ištraukę.

- Sveiki, vyrai, - pasveikino grįžęs Klajūnas bunkery esančius bendros kovos brolius.

- Sveiki! Sveiki! - atsiliepė giliame požemy Barzdos ir Apicieriaus balsai. Žilvitis, stovėdamas ant išlipamųjų laiptelių, padavė bunkeryje esančiam Apicieriui padėti savo automatą ir iššoko iš bunkerio. Po jo išlipo Barzda ir Apicierius.

- Matai, kaip sniegas suspaudė ir priplojo uždėtas samanas ant bunkerio, kad nei kiek nežymu, sutampa su natūraliu čia esamu žemės paviršium - mūsų Tėviškė, - kalbėjo Žilvitis.

- Galima daiktas, kad šis bunkeris gal likti amžinoji mūsų Tėviškė, - įterpė Apicierius.

- Kaip manai, jei čia užpuls azijatai, ginsime ją, kaip mūsų bočiai kad gynė Vilniaus, Trakų ir kitas pilis, nesigailėdami savo gyvybių, todėl lietuviams dar ir šiandien likę jų griuvėsiai šventi, - kalbėjo Šernas, žvelgdamas pro tankias medžių viršūnes į aukštai padangėje besisupantį balto sniego debesėlį.

- Kaip pasisekė susitikimas? - arčiau priėjęs prie Klajūno, paklausė Barzda.

- Gerai, tik tas prakeiktas sniegas. Dar tebebūnant susitikime, vietoj pradėjo snigti. Kažin kur jie pasidėjo... jų nemaža grupė... - žvalgydamasis aplinkui, ar neįstabus bunkeris, ar sutampa su natūraliu žemės paviršium, ar neturi įtartinų iškilimų, atsakė Klajūnas.

- Mes gerai pragyvenome pirmąjį sniegą, naktimis angą pridarydavome, tai šilta ir gera... Užsidedęs lempą subendrinau ir mašinėle perrašiau visas veiklos žinias, - pasakė rinktinės vadui štabo viršininkas Barzda.

- Gerai, kad perrašei, bet atiduoti jų šį metą negalėsime, - sniegas... Apygardos vadas sakė, jei sniegas pradės rodytis, tai jis į susitikimą neatvyks, - trumpai atsakė Klajūnas.

- Na, vyrai, ir barzdomis apaugę, matyti, jau kelinta diena barzdų nesiskutę ir nesiprausę. Pirmiausia apsisuskite, tai duosiu pietus. Juk alkani esate kaip vilkai, - stambų juodą ūsą sukdamas, ragino parėjusius Apicierius.

Bunkeryje užė primusas, o per angą veržėsi garai, kurie nešė į orą kažkokios neišskios sriubos gardų kvapą, kuris aromatu uodėsi Klajūnui ir Šernui.

- Kad čia taip visi sulipome ant viršaus, suminsime... bus žymu... - pirštų galais vaikščiodamas ant bunkerio, palaisvindamas eglaičių šakas, kurios buvo susipynusios darbo metu, maskuojant bunkerį, perspėjo Klajūnas.

- Žilviti, lipk į bunkerį, užkišk angą, o mes, palikę čia ant viršaus, apžiūrėsime, ar gerai užsidaro anga, ar nėra kokių nors įtartinų žymių angai užsidarius. Šernai, tu būk komisijos primininkas! - juokavo Barzda.

Angai užsidarius, viršuje likę partizanai apžiūrėjo, - įtartinų žymių anga užsidarydama nepaliko.

- Gali atidaryti angą, - šūktelėjo bunkery esančiam Žilvičiui Šernas.

Žilvitis, bunkeryje ant laiptelių stovėdamas, stipriai abiem rankom laikydamas iškėlė dangtį į viršų ir atsargiai padėjo šalia angos ant žemės.

- Žilviti, paink mūsų ginklus! - paprašė Šernas.

Nusijuosęs šoviniais apkabintą diržą, įleido į bunkerį, vėliau šautuvą, kuprinę, žiūronus, palapinsiaustę ir kepurę. Po to ginklus padavė ir Klajūnas. Visi partizanai sulipo į bunkerį, tik Šernas kažkodėl delse, jis, likęs ant viršaus, kažką galvojo prie bunkerio angos. Kiek pastovėjęs, pamažu laiptais įlipo į bunkerį, kurio kvadratūra sudarė 3x5 metrų. Anga buvo beveik ties bunkerio viduriu šone. Nuo angos skersai bunkerio buvo iškastas griovys apie 70 centimetrų pločio ir apie metrą gylio, kuris partizanams leido statiems vaikščioti prie angos. Nuo angos priešingajame griovio gale buvo 60 centimetrų pločio ir apie porą metrų gylio šulinys, kurio dugne žibėjo vanduo. Vienoje ir antroje bunkerio pusėje metro aukštumuėjo bunkerio grindys, kurios buvo išgrįstos plonais pagalėliais. Virš šio grindinio metro aukštumu tokių pat rąstelių buvo grįstos lubos, kurios gulėjo ant skersai bunkerio esančių 4 gana storų skersbalkių, pro nelabai suleistas lubas kyšojo samanės. Šonai tokiais pat rąsteliais grįsti, tik tarpais į bunkerio šonus, miegamajame bunkerio gale, įkastos lentinės dėžutės įvairiems raštams ir daiktams sudėti ir kaip reikiant lempos šviesos neapšviestos, atrodo lyg juodos didelės klastingos akys, žiūrinčios į partizanus. Skersai bunkerio einęs griovys buvo beveik tuščias, tik prie šulinio pastatytas primusas piktai šniokštė, drebindamas nedidelį katilėlį ir kilnodamas jo mažą dangtelį. Viename grindinio gale buvo sukrauti įvairūs maisto produktai: bulvės, mėsa, džiovinta duona, cukrus, rašomoji medžiaga ir kt. Didesniajame grindinio gale ant grindų buvo paklota nestorai samanių, kurios buvo padengtos palapinsiaustėmis, ant kurių, šonais pavirtę, gulėjo ką tik į bunkerį sulipę partizanai ir buvo matyti, kad pentam kaip ir vietos nebuvo. Šiauriniame šone, virš lentynų, ant sukaltų vinių gulėjo Klajūno ir Šerno ginklai, taip pat kabojo jų diržai, žiūronai ir kepurės, o priešingajame šone - Barzdos ir Žilvičio, gale - Apicieriaus. Prie Apicieriaus ginklo, bunkerio gale, ramiai snaudė radijo aparatas, kuris požemy, nuo gyvojo pasaulio atskirtiems partizanams, teikė žinių ne tik iš komunistų užgrobtų žemių,

bet ir iš laisvojo pasaulio.

Šernas, dar vis stovėdamas prie kambario angos, akimis peržvelgė bunkerį ir jame esančius daiktus, jo veido bruožuose pasirodė rimtumas, ir jis tarė:

- Šį metą atlikome paskutinį žygį ir ilgesniam laikui liksime šiame niūriame ir bejausmiame požemy. Užsidarydami angą, atsiskirsime nuo gyvojo pasaulio. Ateinančios žiemos sniegas ir nuolat persekiojančios okupantų ordos mums padiktavo šias žiaurias gyvenimo sąlygas, bet mes šias žiaurias gyvenimo sąlygas sutinkame kupini pasiryžimo už būsimos Lietuvos laisvę! Kaip visiems mūsų doriems tautiečiams, taip lygiai ir mums Lietuvos žemė brangi ir šventa. Mes jaučiame ją alsuojant Lietuvos didvyrių dvasia, todėl mums nebaisi jokia kančia. Dėl Lietuvos laisvės mes gyvensime keletą mėnesių retame ore, slegiami sunkaus ir drėgno žemės kvapo, nematydami skaisčių saulės spindulių, nejausdami švelnaus vėjelio dvelkimo. Okupantas mums atėmė, ką gauna kiekvienas žmogus, atėjęs į šį pasaulį - gyvenimo džiaugsmą. Mes įrodysime ateinančioms lietuvių kartoms, ką gali iškęsti laisvės netekęs lietuvis. O jei netikėtai būsimė čia okupantų užpulti - neišsižadėsime nuo kankinio gyvenimo, bet su ginklu rankoje įrodysime laisvės brangenybę. Jeigu žūsime šitame požemyje, laisvos Lietuvos istorijos puslapiai, pasipuošę taja mūsų kančia, dūsaudami ir raudodami ves ateinančias lietuvių kartas didvyrių keliais!

Skambant šiems partizano Šerno žodžiams, partizanų veidai surimėjo, o paprastos požemio sienos lyg gerte juos gėrė. Šernas palipo kopetėlėmis, abiem rankom paėmė už kraštų angos dangtelį, pakėlė akis į mėlynuojančią taip mielą tėviškės padangę, kurią jie taip narsiai gynė partizaninės kovos lauke, už kurios laisvę jis buvo pasiryžęs aukoti viską, kas brangiausia - gyvybę, sunkiai sunkiai atsiduso. Lyg sakydamas jai paskutinį "sudiev". O jo akyse matėsi laisvės trokštanti ašara, kuri nuriedėjo per šio Lietuvos narsuolio skruostus, palikdama gilius skausmingo ir žiauraus vargo raukšles jo veide, krito ant tironiškai nukankintos Lietuvos žemės, pasinerdama samanotoje miško vejoje, kuri drėkina laisvės trokštančių žemę ir gaivina didvyrišką Lietuvos medį. Šernas stipriai kilstelėjo ir užleido angos dangtį, kuris atskyrė nuo tyro ir gyvastį teikiančio oro, atskyrė nuo brangių Tėviškės laukų, nuo mylimų draugų ir giriose sumintų takų - uždarydamas į požemį KŽ rinktinės štabą, sunkiems krašto darbams laisvinimo kovoje. Bunkerio anga nusileisdama suspaudė bunkeryje esančią orą.

R. Daumanto nuosavybė. PŠA. 1954. Nr. 5(15). L. 3-19.

Publikuota: Nenugalėtoji Lietuva. T.4. V. 1996. P.552-565.

Linguonėlis

Už laisvę požemy ir kovoj

(Tėsinys)

Angos užkriūmas partizanus kažkaip prislėgė, - jie jautėsi lyg ne šiam pasauly gyveną, bet tas viduje slėgiąs jausmas neatbaidė jų nuo to švento tikslo, kuris juos atvedė į tą tamsų ir niūrų požemį.

Nors ir stiprūs buvo partizanai dvasiškai, ir atėjo į šį požemį, kilnaus idealo vedami, bet taip aklinaai užsidarę, pirmosiomis jame gyvenimo dienomis jautėsi nesmagūs. Tvarkė, kilnojo daiktus iš vienos vietos į kitą, tuo norėdami daugiau vietos padaryti bunkery, bet tas daiktų kilnojimas maža ką padėjo. Vėdino bunkerio išeinamąsias oro angas, po jas maišydami tam tikslui iš anksto padarytomis kartimis, bet ir tas maža tepadėjo dvokiantį orą išvalyti. Jautėsi sunkus, žmogų slėgiąs oro kvapas, kuris kažkaip nemaloniai uodėsi, priminė kažką pūvantį. Partizanai vienas į kitą trynėsi, nes žmogus pratęs veiksmus daryti laisvai, o čia mažiausias judesys buvo apribotas. Jie jautėsi ne tik, kad požemy gyveną, bet ankštame narve, lyg vėžiai terboje: vienas prie kito suspausti. Iš ryto atsikeldavo, žinoma, atsikelti ir nebuvo kur, tik kaip žmogus pratęs, tai rytą pabudus, norėjosi atsikelti, grynu oru pakvėpuoti, pavaikščioti. Visas jų atsikėlimas buvo į tą griovį, kuriame galėdavo šiek tiek pasimankštinti. Jie atsisėdavo ant griovio krašto, kojas nuleisdavo į jį, išsirąžydavo, po to visame kūne jausdavo baisų nusilpimą ir kažkokį dvasinį slėgimą. Po pasimankštavimo ir pasirąžymo vėl pavirsdavo į savo nuolatinį guolį, rankos alkūnė paremdavo ant kasetės, kuri jiems visada buvo pagalvė, padėdavo galvą į rankos delną, pakrypę šonu gulėdavo ir sunkiai kvėpuodavo. Visame bunkeryje jausdavosi plaučius slėgiąs drėgnumas. Plaučiai orą traukdavo kuo skubiausiai ir vis, rodos, negalėjo jo rasti tiek, kiek reikalinga žmogaus gyvybei palaikyti. Širdys mušdavo tankiai, lyg sustodarnas ir, rodės, tuoj, tuoj sustos plakusios... Viena iš sunkiausių kančių buvo - tai oro trūkumas. Jie jautėsi lyg visu bunkeriu pakabinti už plono siūlo, kažkokioje beribėje erdvėje. Siūlas, rodės, greit trūks ir juos paleis, o visas bunkeris, smarkiai krisdamas, atsidurs į kažkokią planetą ir suskils į šipulius. Jiems visiškai buvo nebeįdomus gyvenimas, jie ilgiau gyventi nebenorėjo... Ausyse cypė visokie nemalonūs garsai, čiulbėjo paukščiai, aidėjo mirtį nešą šūviai... Galvose pynėsi įvairios mintys: "Kad ir bet kokia kaina baigti šį žiaurų, beorį gyvenimą. Tai prakeiktieji, pavydi laisvu oru kvėpuoti..." Sunkaus požeminio gyvenimo ir įvairių minčių kankinami, partizanai vargingai leido dieną po dienos.

- Šiandieninis partizanas tai įsijauti ir supranti plačios apimties gyvenimą: Laisvės kovotojo, kalinio poeto, rašytojo, o kas tu žmonių dvasioje glūdi - tą ir supranta partizano širdis, - iš ryto atsikėlęs ir į tariamąjį koridorių - griovį kojas nuleidęs, rankoje laikydamas užrašų knygutę ir baigęs rašyti, virpančiu balsu pasakė Klajūnas.

- Tegul velniai tokį gyvenimą, bus kaip aną metą, kai mudu su Šemu pavasarį

išėjome iš bunkerio, paėjome du kvartalus ir toliau eiti nebegalėjome. Akys aptemo, visiškai nebesimatė, tik kažkokios žalsvos, o tarpais ir raudonos kibirkštys iš akių lėkė - pavirtom ant linijos... O kad taip enkavėdistai... Paeiti negalėjome. Bet kas svarbiausia, kad jie ir eitų... galėjo su pirštu durti į akį - nieko nebūtumėm matę. Tokiu momentu enkavėdistai gali ir gyvą paimti, nes kovoti neįmanoma, nors ir turi sąmonę, bet kad jėgų nebėra, - ant rankų galvą pasirėmęs ir sunkiai gaudydamas orą, kalbėjo Apicierius.

- Jei ne toks rašto darbas, tai, žinoma, galėtų ir laisviau gyventi, bet dabar tokiam šaltame žiemos laike su raštais... - atsikeldamas ir pasiimdamas kasetę iš po galvos įterpė Barzda.

- Dabar pasitarkime dėl žiemos darbo. Reikėtų sudaryti darbo planą, kas ką dirbsime, nors, tiesa, beveik visi savo darbą žinome, bet anksčiau nebuvo klausoma radijo specialiai žinių užrašinėjimui... Tai gal savanorių atsiras, kas tvarkysis su žiniomis? - ant griovio krašto sėdėdamas, paklausė Klajūnas.

- Kad taip kortomis lošti, tai ir aš būčiau savanoris, - burbtelėjo Apicierius.

- Rasim laiko ir kortomis palošti, juk nei žygiai, nei kas...

- Nieko, nieko, aš tik pajuokavau, - atsakė Apicierius Klajūnui.

- Galėčiau aš žinias registruoti, bet kažin ar sugebėsiu, nes nesu dirbęs tokio darbo, - dar gulėdamas atsiliepė Žilvitis.

- Žinai, Žilviti, tau kaipo visuomenininkui šis darbas ir priklauso, o jei ko nesuprasi, tai padėsiu, - pasiūlė Barzda.

- Viskas gerai būtų, bet žiūrėkite, kaip silpnai dega lempa - trūksta oro, kaip reikės dirbti? Eisiu dar tas velnio angas bakalioryti, - atsikėlęs Šernas įlipo į griovį, palapinsiauste uždengė šulinį, kad iš angos nepribirtų kokių nešvarumų. Uždengęs šulinį, atsiklaupė prie angos, kuri matėsi koridoriaus gale. Tai buvo bunkerio vėdinamoji anga, kuri išėjo į žemės paviršių. Jos išorinis galas lauko pusėje buvo įleistas į didelį, seną apsamanojusį kelmą ir apmaskuotas. Šernas į ją įkišo apie dviejų metrų ilgio nestorą kartį ir ėmė maišyti, stumdydamas kartį tai į viršų, tai į apačią. Paskui palikęs kartį angoje, paėjęs koridorių į priešingą bunkerio pusę, šonu pavirto ant koridoriaus kranto, galvą prikišo prie antros angos galo, kuri įėjo į bunkerį pagal pat grindinį. Žiūrėdamas kalbėjo:

- Truputį apšviečia angos galą, bet kodėl trūksta oro.

Vėliau grįžo prie pirmosios angos, ištraukė iš jos paliktąją kartį ir pametė ją ant sukrautų produktų, pats atsėdė koridoriaus dugne ir kraipydamas galvą kalbėjo:

- Gal kiek negerai sudėtos angos, bet atrodytų, kad gerai, šitoji anga, kuri įeina į koridoriaus galą, yra daug žemiau už šią šoninę. Aukščiau esanti anga iš bunkerio turėtų leisti šiltą orą laukan, o žemiau įeinanti čiulpti šaltą orą į bunkerį.

- Rodos, žmogui per parą reikia apie 36 kubinius metrus gryno oro, o kiek mes jo čia turime - 15 kvadratinį metrų ant penkių vyrų, dar lempa... ir ta kubatūra nevisa, prikrauta visokių daiktų ir, ką gali savainė spėti oras ventiliuotis per dvi tokias menkas skylutes, - traukdamas kažkokius raštus iš kasetės, kalbėjo Barzda.

- Taip skurdžiai čia viskas atrodo, reikia jį iškalti popierium, tai bus šviesesnis ir malonesnis - bus kita savijauta, - koridorių sėdėdamas kalbėjo Šernas.

Šernas atsistojo, pasiėmė baltą popieriaus nemažą ritinį, susiėškojo vinių bei kitų įrankių ir pradėjo bunkerio iškalimo darbus. Jis, ant kelių suklupeš, tai šonais pavirtęs, tai aukštieji rankas atsivertęs ir vis tai galva, tai ranka atsimušdamas į savo draugus, kuriems taip pat maža vietos buvo, dirbo bunkerio iškalimo darbus. Baigęs darbą, sunkiai atsiduso jis.

- Visai kas kita, dabar ir šviesesnis, ir malonesnis, bravo, - pagyrė Klajūnas.

Bunkeris, iškaltas popierium atrodė daug gražesnis, jaukesnis ir akiai malonesnis, rodos, ir menka lempos šviesa ėmė stipriau šviesti. Taip paruoštame bunkeryje prasidėjo visu tempu darbas. Bunkerio koridoriaus krašte sukales keturis kuoliukus į žemę ir prie jų skersai perkales dar du, Barzda padėjo rašomąją mašinėlę. Kėdę atstojo koridoriaus krantas, nes į koridorių buvo galima nueiti kojas. Ant tokio stalelio Barzda ėmė rašyti mašinėle įvairius tarnybinius raštus. Jo išlavinti pirštai lipte lipo prie mašinėlės raidžių, kurios, mechanizmo verčiamos, paliko savo ženklus popieriuje. Klajūnas ranka rašė kažkokius raštus, peržiūrėjo prisiųstus raportus, skirstė įsgdamas į atskiras bylas, duodamas kiekvienam savo eigą. Žilvitis, kampe kuniškai atsisėdęs, kasetę pasidėjęs ant kelių, rašė juodraščių - visuomeninės dalies instrukciją, kokią medžiagą, susijusių su Sąjūdžio epocha, turi rinkti visuomenininkai.

- Visi jau sujudo darbui, ką mudu, Šernai, veiksime? - paklausė Apicierius, sunkiai atsidusdamas.

- Aš manau, Apicieriau, kad tu gali aprašyti visus savo tardymus, kuriuos tau teko patirti bolševikiniam saugume. Tas duos daug medžiagos apie čekistų vartojamus žiaurumus tardymo metu, o, progai pasitaikius, bus galima trumpa santrauka paskelbti spaudoje, kas sudarys platesnį akiratį tiems, kurie dar gali patekti į čekistų nagus, - sendamas iš šulinio vandenį ir pildamas litru į virtuvą, paragino Šernas.

- Tą padaryti kažin ar įstengsiu, - suabejojo Apicierius.

- Gerai, aš tau galėsiu viską surašyti. Dabar, kol išvirsiu valgyti, pagalvok, o vėliau viską vaizdžiai papasakosi. Šis tavo dokumentalus paliudijimas atidengs ir patvirtins baisesius komunistų savivaliavimus dabartiniuose kalėjimuose, - paaiškino Apicieriui Šernas.

Ir taip diena iš dienos virė darbas. Kiekvienas rašė savo raštus, darė juodraščius. Barzda juos tikrino ir mašinėle perrašinėjo. Šernas mažiau dirbo rašto darbus, jis raštus skirstė į atskirus pundus - adresavo. Kai jie vakare atsiguldavo, balsu perskaitydavo savo juodraščius, diskutavo apie juos.

- Šiandien jau turime šv. Kūčių vakarą, o mes dar dirbame. Meskime visus darbus ir mintimis išsikelkime iš šio požemio, nukeliaukime į savo namus, nors šiandien ir nugriautus ar sudegintus, prisiminkime, kokias Kūčias turėjome laisvi ir kokias turime po okupanto letena, - skubiai kišdamas raštus į kasetę, kalbėjo Klajūnas.

Žilvitis, ranka pasirėmęs lyg poetas, kažką svajojo ir, žvilgterėjęs į Klajūną,

paklausė:

- Kur mūsų šeimos? Kur mylimi draugai? Kur šv. Kalėdų džiūgi nuotaika? Ir už ką tokios brangios šventės metu turime lindėti šiame niūriame ir beoriame požemyje?..

- Atsakymas aiškus, už ką kenčiame šį beorį gyvenimą. Už tai, kad mūsų tėvai buvo lietuviai ir kitokių mūsų pagimdyti negalėjo, - pridūrė Šernas.

- Koks gražus tas žodis Kalėdos, kiek daug prisiminimų jis sukelia žmogui. Kūčių vakarienė - tai nuostabi įžanga į šv. Kalėdų šventę. Kai seniausia šeimos galva paimdavo plotkele, tą ramybės duoną, dalindavo šeimos nariams - kažkokiu neapsakomu džiaugsmu virpėdavo širdis, - paimdamas rašomąją mašinėlę ir įdėdamas į bunkerio sienoje paruoštą jai lentyną, kalbėjo Barzda.

Bunkeryje partizanai ėmė energingai judėti: kas ant kelių parkritęs, kas koridoriuje ėmė praustis ir barzdas skustis. Kiekvienas norėjo kuo laisviau judėti, bet visa bėda, kad jis tuoj susidurdavo su vienu ar kitu savo draugu. Nors ir sunkiai vienas pro kitą praeidami, nusiprausė, nusiskutė ir, šonais pavirtę į guliavietes, išsitiesė. Jie gulėdami svajojo ilgėdamiesi laisvės. Svajojo apie turėtas laisvas Kalėdas... Neretai pasigirdavo sunkūs ir gilūs atodūsiai.

- Ką Kalėdos, tai Kalėdos, reikia ką nors išvirti Kalėdų šventėms, nes pagal tradiciją per Kalėdas nedarbama, - pakilo Klajūnas ir įlipęs į bunkerio koridorių, pradėjo versti po sukrautus produktus. Ištraukęs kiaulienos kumpį, jį raižė porcijomis ir dėjo į virtuvą, užpylė vandens, įdegė primusą, užšildė vandenį, nuplovė mėsą, vėliau susiieškojo dešros, ją nuplovė. Viską sutvarkęs kaip reikalinga virėjui - virė.

Kalėdų rytą atsikėlę partizanai viens kitam spaudė rankas, linkėjo kalėdinius linkėjimus. Vėliau pusryčiavo ir dalinosi kalėdiniais prisiminimais iš laisvų Kalėdų. Vieno kito partizano papasakoti prisiminimai pakėlė jų nuotaiką. Jie trumpam pamiršo tą sunkią savo kančią.

Atšventę Kalėdas, partizanai vėl ėmėsi savo darbo: tarškėjo mašinėlė, girdėjosi popierių lapų šlamesys, o partizanai susimąstę maža ką kalbėjo, tik rašė ir rašė.

- Žilviti, gal tu galėtum mašinėlė padauginti "Laisvės Balsą", nes aš jau pavargau, - prašė Barzda sėdėdamas prie rašomosios mašinėlės.

- Gerai, galiu, - atsakė Žilvitis.

Barzda, sunkiai raitydamasis, pasitraukė į savo guolį ir, pavirtęs į jį, sunkiai atsidusdamas, pasakė:

- Trūksta oro, kas labai vargina. Akyse tik sukasi juodi taškai...

Barzdai pasitraukus nuo mašinėlės, priėjo Žilvitis, atsinešdamas nemažą punda popieriaus ir kalkės. Atsiskaitęs aštuonis lapus popieriaus ir tiek pat kalkės, pakaitomis juos suklojo vieną ant kito į vieną pluoštą ir įleido į mašinėlę. Įleidęs popierių į mašinėlę, pasiėmė nuo lentynos "Laisvės balsą", iš jo skaitė ir rašė. Pavargus Žilvičiui, jį pakeisdavo Klajūnas. Ir taip darbas nenutrūko dieną ir naktį: vieni ilsėjosi, kiti dirbo. Be laikraščių dauginimo ir tarnybinių raštų, buvo dauginama ir partizanų kautynių aprašymai.

Apie vasario mėnesio pusę bunkerio lentynoje matėsi gana dideli paketai

surašytų raštų; dokumentų, tarnybinių raštų ir laikraščių. Užmetus akį į tuos paketus, ne vienam partizanui maloni šiluma glostydavo širdį ir perbėgdavo trumpos mintys: "Išėję pavasarį, turėsime kuo pasididžiuoti, kad neveltui taip aklinau užsidarę sėdėjom, bus naudos tautai ir organizacijai. Daug tautiečių padrąsins ir sustiprins šiuo žiauriu okupaciniu metu, o gal ir ne vieną paklydusį lietuvių į tikrą gyvenimo kelią..." Tokios mintys stiprino tame žiauriame gyvenime tą kilnų idealą, kuris vedė į laisvos Lietuvos prisikėlimą.

Vasario šešioliktosios išvakarės. Retame bunkerio ore Žilvitis mašinėle rašė, kiti partizanai miegojo. Miegantieji ir sunkiai alsuojantieji partizanai miegu užhipnotizavo gerokai įvargusį Žilvitį. Jis, galvą parėmęs ant mašinelės, užnigo... saldžiai knarkė...

Klajūnas atsikėlęs pažiūrėjo į laikrodį, tarė:

- O šiandien jau vasario šešiolika! Gal ir nedirbsime?

- Aišku, kad nedirbsime, - mieguistas, rąždamasis patvirtino Šernas.

Klajūno ir Šerno kalbos pažadintas Žilvitis šokosi iš miego.

- Sveikas gyvas, su Vasario šešiolika! - ranką ištiesdamas, sveikino Šernas mieguistą Žilvitį. Žilvitis paspaudė Šerno dešinę ir per miegantį Apicierių pasisiekė prie radijo įjungiklio. - Kai jau tokia brangi mūsų tautai diena, reikia pasiklausyti, ką kalba okupantas.

Žilvičiui įjungus radijo aparatą, rupore pasigirdo Vilniaus radijo stoties pranešėjo balsas, kuris aiškino apie kažkokią "šaurią" karvių melžėją, kuri primelžianti daug pieno ir už savo "šaurių" darbą esanti apdovanota atsižymėjimo ženklu. Pranešėjas ragino visų kolchozų karvių melžėjas sekti jos pavyzdžiu.

- To tik ir betrūko, kad okupantas šiandien, Lietuvos karvytės saldžios grietinėlės atsigėręs, tyčiotųsi iš nualinto žemės ūkio, skatindamas darbininkus atitirauti paskutinį duonos kąsnį nuo savo lūpų ir jam atiduoti. Geriau paaiškintų, kur dingo Lietuvos nepriklausomybė. Apie tai nė žodžio. Štai tau ir nepriklausoma Lietuva, - ironiškai nusišypojo Šernas.

- Išjunk aparatą, nes negalima klausytis to Lietuvos išsigimėlio skalijimo, nervus gadina, - savo guolyje kiniškai sėdėdamas, piktą žvilgsnį metęs į aparatą, pro dantis iškošė Barzda.

Žilvitis išjungė aparatą ir nuėjo praustis. Partizanai apsiprausę bunkerio koridoriuje sustojo maldai. Klajūnas balsu kalbėjo maldą: "Dieve, kuris leidai tautas ir įdiegei joms laisvės troškimą, gražink ir mūsų Tėvynei laisvės dienas. Tegul tie bandymai, kuriuos tu skyrei mūsų šaliai, nebūna jos pražūčiai, bet greitesniam jos prisikėlimui ir didesnei jos dvasinei gerovei.

Laimink, Viešpatie, mus, kurie su ginklu stojom prieš savo pavergėjus. Duok mums jėgų pakelti didžią partizano dalią. Padaryk, kad mes visi grįžtume į namus, nešdami naują atgimimo ugnį.

Siųsk, Viešpatie, išminties ir stiprybės dvasios tiems, kurie dirba mūsų tautai ir aukojasi jos labui. Padėk savo tėviška meile ir globa pasilikusiems namuose mūsų broliams ir sesėms. Stiprink dėl Tavo vardo ir tautos laisvės kenčiančiuosius,

guosk liūdinčius ir nuskriaustuosius, amžiną šviesą suteik, Viešpatie, tiems, kurie jau yra mirę kovos lauke.

Švenčiausioji Mergelė Marija, Aušros Vartų Gailestingumo Motina, pavesk savo dieviškajam sūnui Jėzui Kristui mūsų Lietuvą, kuri taip nuoširdžiai Tave myli ir garbina.

Neleisk, kad Tavo sūnaus vardas būtų išrautas iš lietuvio širdies.

Šventasis Kazimierai, mūsų tautos Globėjau, vadovauk mūsų kovai dėl laisvės, kaip kitados stebuklingu būdu kad vadovavai mūsų tėvams.

Per Kristų mūsų Viešpatį, kurį tiki, išpažįsta ir myli kiekvienas taurus lietuvis. Amen.”

Po maldos partizanai pusryčiavo, kalbėjosi apie praeitį, prisimindami laisvę.

- Kur dingo laiminga Vasario Šešiolikta, kurią sveikindavo trispalvės šilkinis šlamesys, - kalbėjo Barzda, - kur dingo laisvės saulės spindulys? Be laisvos trispalvės ir laisvės saulės spindulių mes nenurimsim...

- Du didžiausi klausimai dabar mums stovi prieš akis - laisvė ar mirtis! - pridūrė Žilvitis.

- Tikrai nesunku mirti už tokią laisvę, kokia ji buvo, - metęs mėlynų akių žvilgsnį į Žilvį, atsakė Barzda.

- Po šių bolševikų padarytų skriaudų Lietuvai ir kitoms tautoms, kai jos išsikovojo sau laisvę, turėtų būti viena kitai lyg seserys ir ateityje lyg viena tauta turėtų kovoti prieš bet kokį priešą, kuris pasikėsintų į vienos iš jų nepriklausomybę, nes nė viena tauta nėra perėmusi tokį žiaurų režimą, kaip tos, kurios kenčia bolševikinę okupaciją, - bunkerio kampe sėdėdamas, žvilgsnius mėtydamas iš vieno bunkerio kampo į kitą, kalbėjo Klajūnas.

- Kai aš nepriklausomos Lietuvos metais dirbau kariuomenės štabe Šiauliuose ir kai kariuomenė paraduodavo miesto gatvėmis Vasario Šešioliktąją, tai būdavo labai malonu pasižiūrėti, o širdyje virdavo neapsakomas džiaugsmas, mintys reikšdavo padėką tiems Lietuvos didvyriams, kurie iškovojo nepriklausomybę. Tą dieną visų lietuvių nuotaika pakildavo, visur matėsi džiaugsmas. Jei tą dieną staiga būtų kas pakeitęs gyvenimą į šiandieninį, daug lietuvių būtų iš proto iššęję. Nes laisvas lietuvis niekada netikėjo, kad kada nors gali jį prislėgti toks kietas ir žiaurus gyvenimas kaip šiandien. Dėl to dabar nesimato lietuvio, kuris būtų linksmas ir patenkintas gyvenimu. Visi paniurę, susimąstę, veidai susenę. Lietuviai atrodo lyg susidėvėję automatai, o ne žmonės. Kas pasakys, kokį kančios kelią dar teks lietuvių tautai nužygiuoti, kol ji prieis laisvės vartus, - akyse pasirodė ašaros ir Barzda nustojo kalbėjęs.

- Čia tu, Barzda, teisingai pastebėjai, kad šis žiaurus bolševikų teroras, visokie trėmimai ir kalinimai sieja ir tuos lietuvius, kurie ir nėra šiandien to dar paliesti, bet kenčiančių lietuvių kančia kartu kankina ir juos. Todėl daugelis lietuvių atrodo pavargę ir į gyvenimą žiūri merdėjančio ligonio akimis, - pridūrė Šernas.

Apicierius, ant dešiniojo šono pavirtęs, kairiąją akį primerkęs, o dešiniąją žiūrėdamas į bunkerio angą, klausėsi partizanų pašnekesio. Vėliau pagalvojęs prabilo:

- Ir kaip šiandien lietuvis nenuvys, jis yra uždarytas į didžiausią pasaulyje narvą - Tarybų Sąjungą...

- Teisingai komunistai būtų padarę, jei Tarybų Sąjungą būtų pavadinę didžiuoju kalėjimu pasaulyje, arba dar geriau - kalėjimų kalėjimu, tai visai atitiktų šiandieninių Tarybų Sąjungos piliečių gyvenimo sąlygas, - aukštyrų sušukuotus šviesius plaukus ranka priplodamas ir aukštyrų braukdamas, įterpė Žilvitis.

- Kalėjimas, kalėjimas, kada mums pavyks iš jo ištrūkti, - aimanavo Apicierius.

- Na, vyrai, atrodo, kad jau ir aimanuoti pradėsite. Mūsų pareiga ne aimanuoti, bet kovoti, - įterpė nustebęs Klajūnas.

- Tai ko nekovoji, o požernyje sėdi. Šiandien reikėjo iškelti trispalvę, išklijuoti atsišaukimų...

- Ką tu čia, Apicieriau, sugalvojai besnausdamas, - subarė jį Žilvitis.

- Trispalvę iškelti ar atsišaukimų platinimas priklauso daugiausiai slapukams. Partizanams šventa pareiga ginklu kovoti su sribokais, šnipais ir kitais mūsų tautos pardsavėliais, o be to, prisidėti prie Sąjūdžio spaudos plėtotės. Dabartinė kova turi būti gerai apgalvota ir taip sutvarkyta, kad galima būtų duoti stiprų smūgį okupantui. Jeigu mes eisime užrištomis akimis į priešpuolį prieš okupantą, tai nelaimėsime ir nepasieksime savo tikslo, nes okupanto milijoninė armija, o mūsų tik tūkstančiai, - aiškino Barzda.

- Taip, teisingai, mūsų kova nors ir yra atvira, bet kartu ji turi būti slapta, - prie oro skaidrinamosios angos atsėdęs ir papirosos dūmą pūsdamas į ją, pasakė Šemas.

- Daugiau dienos metu nerūkyk. Šiandien, kai tokia diena, enkavedistai neturi laiko griozdinti po miškus, jie turi darbo miestuose ir kaimuose, nuo stulpų atsišaukimus nuiminėti ir iškeltas trispalves, - perspėjo Klajūnas rūkantių Šemą.

- Tai jie tikrai yra užimti šiuo darbu. Aš atsimenu, kai Klajūnas įdavė Rugsėjo Aštuntosios ir Vasario Šešioliktosios atsišaukimų slapukų grandies vadui Skirgailai, jis linksmai nusišypsojo ir pratarė: "Na, atitinkamomis dienomis turės darbo enkavedistai, galės dantimis juos nuo stulpų griaužti", - linksmai šyptelėjo Žilvitis.

Partizanai atšventę Vasario Šešioliktąją, vėl ėmėsi savo darbo. Žilvitis tvarkėsi surinktas per radiją žinias ir ruošė jas spaudai. Barzda rašė klausiamuosius ir paaiškinamuosius raštus į tėvūnijas dėl prisųstų raštų, kurie ne visi buvo suprantami, prašydamas papildomų paaiškinimų iš tėvūnijų vadų. Klajūnas rašė įsakymus ir kitus raštus. Šemas taip pat šį tą rašinėjo ir dažniausiai padėdavo Apicieriui valgius taisyti.

Į pavasarį nuo reto oro, menko judėjimo ir protinio darbo partizanai nusilpo ir darbas atšalo. Neretai tai vieno, kai kito partizano netvarkingai kokiame bunkerio kampe pamesta kasetė, ant kurios dažnai gulėdavo pradėto rašyti popieriaus lapas, ant jo pieštukas, o tų daiktų savininkas miega. Pavasariui artėjant, partizanai pasidarė daug atsargesni: dieną niekuomet nebeleisdavo

radijo, nevirdavo valgyti ir nerūkydavo, nors ir taip bunkeryje mažai rūkė. Visi šie darbai buvo atliekami nakties metu. Kaip gyvenimo patirtis rodė, į pavasarį, dienoms pailgėjus, enkavedistai daugiausiai versdavosi po miškus, ieškodami bunkerių. Partizanų nusilpęs organizmas turėjo įtakos ir jų dvasinei būklei: jie pasidarė baugesni ir ne vieną kankino mintis: "Kaip greičiau pasitraukti iš čia". Nes jiems buvo žinoma, kad pavasarį tirpsta sniegas greičiau nutirpsta nuo bunkerio ir juoduojantis žemės lopas rodyte rodo bunkerio vietą. Negana to, kad jau partizanai nusilpę dėl ilgesnio gyvenimo požemy. Bet į pavasarį oras jame darėsi daug sunkesnis ir plaučius ėstė ėdė. Tirpsta sniegas ant bunkerio drėkino jį, ir sparčiau ėmė pūti visokiausios atmatos, kartu ir paties bunkerio medžiaga ir apie jį esančios medžių šaknys, kurios buvo sužalotos įrengimo metu. Tas viskas sukėlė aštrų kvapą, kuris tiesiog troškinte troškino. Bunkerio gyvenimo sąlygos partizanams būdavo labai sunkiai pergyvenamos pirmosiomis jame gyvenimo dienomis. Nes iš laisvės parėjus gyventi į bunkerį, kažkaip keistai nuteikia savijautą, kurią sunku apibūdinti ir suprasti tam, kas nėra jame gyvenęs. Oro trūkumas, nuobodumas ir supratimas, kad priešui užpuolus beveik neįmanoma kautis ir apsiginti. Be to, galvojimas, kad šnipas gali užėiti bunkerį ir visai nepastebėtas gali atsitraukti. Bet stipriai sveikatai esant šie visi fiziniai ir dvasiniai sunkumai lengviau nugalimi. Į pavasarį nusilpęs plaučiams, širdžiai ir bendrai visam organizmui, šie sunkumai tapo beveik neįmanomai sukaustyti, todėl partizanų gyvenimas bunkeryje perėjo į kančios stadiją. Gyvenimo laikas dargi ilgas, nuobodus, dienos varto mėnesiais... ir vis arčiau į pavasarį jos kaskart ilgėjo su baisiu nuobodumu... Partizanai bunkeryje tai keliais klūpojo, tai vartėsi ant beveik plikų nestoromis kartelėmis grįstų gultų, nes iš rudens išklošamos samanės beveik visiškai buvo sutrintos. Miegoti taip pat jie negalėjo...

- Ką gali iškentėti žmogus, matai, aš diržus buvau gana storokai nutepęs vazelinu, o dabar jie pelėšiais apaugę ir vazelino nei žymu, kad būta. Tas viskas mums ir ne į sveikatą, - nusikabinęs diržus, rodė Žilvičiui Barzda.

- Tas rodo, kad ir mūsų sveikata labai nukentėjo, daug senesni išeisime iš čia, ir mūsų amžius gali sutrumpėti 5-10 metų, - aukštelninkas atviręs, basas kojas į bunkerio lubas atrėmęs, kalbėjo Šernas.

- Vyrų, kaip norite, taip darykite, bet aš čia ilgiau būti negaliu, jaučiu, kad širdis labai nusilpo, o tarpais jaučiu ją mušant smarkiai nenormaliai. Kartais, rodos, visai apsistoja plakusi, - sunkiai alsuodamas skundėsi Apicierius.

- Jei taip, tai ką, reikia atidaryti angą. Kaip jūs, vyrai, sakote, - paklausė Klajūnas.

- Darykite, - pasigirdo keli balsai.

- Aš ją pralupsiu, - iš guolio pakilęs ir priėjęs prie angos, ją apžiūrinėjo Žilvitis. Abiejų rankų delnus pridėjęs prie angos, smarkiai spaudė dangtį į viršų, norėjo jį iškelti. Bet dangtis buvo užbrinkęs ir taip lengvai nesidavė keliamas. Žilvitis dar kartą iš visų jėgų bandė jį iškelti, bet ir šį kartą be pasekmių. Po šio kėlimo atsėdė bunkerio koridoriuje, atsirėmė į išlipamuosius iš bunkerio laiptelius.

- Negaliu iškelti, akyse pasidarė tamsu ir matau, kaip raudonos, mažos

kibirkštėlės sukasi visame bunkeryje, - sėdėdamas į kairįjį šoną pakrypęs, abiejų rankų delnais į žemę pasirėmęs, skundėsi Žilvitis.

Valandėlę pasėdėjęs, pasiėmė gana storą medžio galą, kuris specialiai buvo laikomas bunkeryje angai pramušti pavojaus metu. Iš apačios sudavė kelis stiprius smūgius juo į dangtį, kuris šoktelėjo į viršų. Žilvitis sunkiai iškėlė ir padėjo angos dangtį ant bunkerio krašto. Iškėlus dangtį į bunkerį ėmė veržtis tyras, bet dar šaltas oras. Žilvitis laipteliais palipo ir perpus išlindo iš bunkerio. Čia jis jautėsi lyg antrą kartą į šį pasaulį atėjęs, jau kitos laisvės, kaip ta, kurią jis čia turėjo, šiuo metu nereikėjo. Kelis kartus giliai įtraukė tyro oro į plaučius, kas atleido sukaustytą Žilvičio krūtinę. Jis angoje stovėdamas, žvalgė esamą aplinką. Jam viskas atrodė kitaip, negu jis vaizdavosi bunkeryje: medžiai jam atrodė mieli, visai ne tokie, kokius vaizdavosi užsidaręs į bunkerį. Saulė taip šviesi, kad į ją negalėjo pažvelgti, o sniegas lyg baltas pūkas dengė juodą žemę ir senus samanotus kelmus. Pro atdarą angą, trindamasis į Žilvičio šonus, pamažu veržėsi tyras oras į bunkerį, kuris stūmė dvokiantį orą laukan. Gryno oro prispildęs bunkeris ataušė. Lempa ėmė stipriau šviesti. Bunkeryje esantieji partizanai lengviau atsikvėpė, rodos, lyg sunkus akmuo nuo jų krūtinės nuslinko. Žilvitis, maloniai ir džiaugsmingai nusiteikęs, kelis kartus žvilgterėjo į tankiai suaugusių medžių aplinką, kuri supo jų bunkerį, pagalvojo: "Kas čia gali jį rasti. Visur aplinkui dar sniegas, o mes po juo..." Bet atsigręžęs į bunkerio tūnojamąją vietą, jis pamatė, kad ant bunkerio visiškai nebėra sniego, o juodas žemės lopas rodytė rodė bunkerio buvimo vietą.

- Vyrai, žinote, gerai, kad pradarėme bunkerį, nes ant bunkerio visiškai nutirpęs sniegas, - ant laiptelių stovėdamas, Žilvitis tyliai pranešė bunkeryje esantiems partizanams, ką jis pastebėjo.

- Jei taip, tai ši vakarą kraustysimės iš jo, - automato vamzdį valydamas pasakė Klajūnas.

Apicierius buvo didelis mėgėjas kortom lošti, tą jo norą dar labiau paskatino pastiprėjusi lempos šviesa. Jis kreipėsi į Barzdą, kad šis eitų kortomis lošti, bet Barzda atsisakė, nes dar turįs kažkokį raštą parašyti. Tada Apicierius kreipėsi į Šerną ir Klajūną, kurie sutiko su jo norais. Žilvitis, pasigrožėjęs aplinka, laipteliais nulipo į bunkerį. Bunkerin grįžus, balto sniego ir dienos šviesos užgautos akys aptemo. Jis, nieko nematydamas, lyg naktį atsisėdo ant koridoriaus krašto, kojas nukardamas į jį.

- Kažkodėl man taip neramu. Ar jums nuotaika gera? - paklausė jis.

- Ar tau širdis nujaučia ką bloga? - pasidomėjo Apicierius.

- Taip, aš jaučiu, kad kas nors mums atsitiks...

- Gera ar bloga, nieko nepadarysi. Aš dar ir kojų neapsiavičiau, o jei užpuls, tai nėra daug vilties išsisukti, juk esame nusitupėję lyg viščiukai. Viena išėitis - užpultiems gintis, - kalbėjo Šernas. Laikydamas kairėje rankoje ką tik išdalintas kortas, garsiai šūktelėjo: "Šimtas aštuoniasdešimt". Klajūnas, lošdamas kortomis, žvilgterėjo į susirūpinusį Žilvičio veidą, ir iš tiesų jis jam priminė kažką negero. Jis, išmetęs paskutinę kortą, pasiekė bunkerio sienoje kabantį savo

diržą, susijuosė, užsikabino žiūronus ir kasetę. Paėmė iš lentynos pilną litrą žibalo, padėjo prie dokumentų paketų, kad staigaus užpuolimo metu būtų galima paliesti ir sudėginti juos. Susitvarkęs vėl pradėjo lošti kortomis. Barzda, baigęs mašinėlė rašyti kažkokį raštą, iš kasetės išsitraukė storą sąsiuvinį, į jį rašė dienoraštį. Ratu susėdusius gale ant grindų ir lošiančius kortomis Klajūną ir Šerną Žilvitis sekė akimis. Sėdėdamas netoli angos, kojas nuleidęs į koridorių, sunkiai matydamas juos, kažką galvojo. Pasėdėjęs keletą minučių, nerangiai atsikėlė ir išlipo iš bunkerio. Išlipęs iš bunkerio, atsistojo ant nutirpusio žemės lopo, dairėsi, ar nėra praeita pėdsakų pro bunkerį. Staiga jis miško tankmėje išgirdo trakstelėjimą, kuris atkreipė jo dėmesį. Jis atidžiai sekė tą vietą, iš kurios girdėjo trakstelėjimą. Ir staiga tarp tankių medžių jis įžiūrėjo dvi pilkas žmonių figūras. Buvo jau bebėgęs į bunkerį pranešti, bet susilaikė, nes nepasitikėjo savo akimis. Žilvitis nusiteikė šaltai ir apsisprendė tikrai įsitikinti, kas ten per figūros. Pritūpė prie žemės ir gerai nužiūrėjo, kad atsargiai, apsidairydami link bunkerio slenka du ginkluoti vyrai. Dar geriau įsižiūrėjęs, pamatė, kad rusiškose žieminėse kepurėse žiba raudonos penkiakampės. Iš jų vienas virve prisirišęs, vedėsi pilką šunį. Žilvitis atsargiai traukėsi prie bunkerio angos, ir, matydamas, kad dar nėra pastebėtas, šokte išsoko į bunkerį ir šūktelėjo: "Vyrai, enkavėdantai ar sribai slenka bunkerio link!" Partizanai tokios staigmenos nesitikėdami, lyg ir nenorėjo tikėti Žilvičio pranešimu. Žvalgėsi vienas į kitą ir į Žilvitį. Žilvitis nekreipė dėmesio, ar partizanai tiki, ar ne jo pranešimu, skubiai juosėsi diržą, kuris per skubumą nesisėgė... Susisukęs... nevertotas, sustingęs... Klajūnas, būdamas pasiruošęs ir matydamas, kad čia ne juokai, pasiėmė automatą ir pirmas išlipo iš bunkerio. Klajūnui išlipus iš bunkerio, pasigirdo lyg laukinių žvėrių staigimas: "Žiūrėkite, čia bunkeris, jau vienas išlindo. Žalčiai, pasiduokite gyvi! Kitaip sušaudysime! Jums gyvenimo nebėra!" Tarp tų šūkių buvo girdimi ir rusiški keiksmi. Partizanai, išgirdę šiuos mirtimi kvėpiančius šūkius, lyg elektros srovės supurtinti, bunkeryje vienas kitą stumdydami, griebėsi savo ginklus. Partizanams dar bunkeryje nesusitvarčius, pasigirdo antra serija, mirtim grasinanti. Šernas kaip buvo basomis kojomis, taip ir nesiaavė jų, skubiai pasiėmė savo vokišką pusautomatį ir diržą, palipo ant laiptelių, prisidėjęs prie peties pusautomatį, atidentė ugnį į šaudantį priešą. Serijų garsai pynėsi ir bangavo, išsklidami iš Gulbino miško toli toli į pavergtos Tėvynės laukus, pranešdami sribokų ir okupantų žiaurumą. Šernas, iššaudęs vieną apkabą, lyg norėjo tūptelėti į bunkerį prisidengimui ir tuo pat metu pakeisti apkabą, rankose tvirtai laikydamas pusautomatį, tik staiga svirstelėjo į šoną ir aukštelninkas virto į bunkerio koridorių tvirtai, prispausdamas galvą prie grindų. Jo rankų tvirtai laikomas ginklas, kuris šaudymo metu buvo ant sniego nukreiptas į priešą, įtraukė balto sniego puokštę, kuri pabiro ant krūtinės ir skruostų, tarsi papuošdama baltai ir pagerbdama šį mirštantį dūdyrį. Iš kaktos per veidą ir smilkinius tekantis kraujas baltą sniegą nudažė raudonai, o balstančios Šerno lūpos vos girdimai pratarė: "O, Jėzau!" Jo merdėjančios akys žvilgterėjo į savo draugus, tas žvilgsnis tarsi sakyte sakė: "Broliai, kovokite ir tęskite kovą iki pergals! Aš visą, ką galėjau, padariau". Tuo jis ir baigė sunkų

ir kančių pilną partizaninį gyvenimą.

Žilvitis žvilgtelėjo į savo kovos brolių, paskutinių konvulsijų tarpomą, peržengė jį ir, ginklą pirma keldamas, ėmė lipti iš bunkerio. Jam pasirodžius, vėl pasigirdo šūviai, kurie kirto medžių šakas, bėrė jas ant galvos. Serijų gaudesy girdėjosi stribokų šauksmai: "Dar vienas žaltys išlenda. Vyrai, taikliau šaudykite! Tėvynės išdavike, pasiduok! Nešauk! Jei visi gyvi pasiduosite, tai nieko nedarysime. Kitaip mirtis!" Tame sužvėrėjusių staugime, pikty kulkosvaidžių, automatų ir šautuvų lojime ir sekundiniame mirties pavojuje Žilvitis iš bunkerio angos į šaudančius užpuolėjus atidengė dvi serijas ir, staiga pavirtęs šonu, iššliaužė iš bunkerio ir prisiplojo prie žemės. Šiame mirties agonijos taške jis išgirdo: "Čia, Žilviti!" Žilvitis pilvu šliaužė į tą pusę, kurioje girdėjo savojo balsą. Kiek pašliaužęs, įsižiūrėjo, kad Klajūnas, gulėdamas už aukšto kelmo, šaudė į puolantį priešą. Žilvitis, pasirinkęs žemesnę vietą, prigulė, taip pat ėmė šaudyti į priešą.

- Klajūnai! Klajūnai! Šerną bunkery nukovė, - paleidęs kelias serijas į priešą, galvą prie sniego prispaudęs, tyliai pranešė Klajūnui Žilvitis...

- Nukovė... - liūdnai tarė Klajūnas, - bet dar denkime bunkerio angą, gal Apicieriui ir Barzdai pasisėks išsiveržti iš bunkerio.

Šūviai vis smarkėjo ir laukinių riksmas netilo, jie šaukė: "Pirmyn! Pirmyn! Mesti granatą". Puolančiųjų ugnis palaipsniui vis stiprėjo ir jie lanku ėmė supti partizanus. Klajūno ir Žilvičio kelmus, už kurių jie slėpėsi ir gynėsi, plėšė priešo kulkos, maišė žemę su sniegu ir tėškė į akis, o virš galvų ir pro šonus tarsi didžiuliai bičių spiečiai, įvairiai zvimbamos lėkė kulkos. Kai kurios kryžiovos ir daužėsi į medžių kamienus ir šakas, negailestingai plėšydamos, ką sutikdamos kely. Medžių šakos biro. Plonesnieji medeliai, kulkų plėšomi, tarsi nusigandę drebėjo, nesuprasdami tų niekšų, tautos žudikų keršto, už ką jie kauna savo brolius. Šiame kulkų baisiame zvimbime, šūvių garsų gaudesy Barzdai ir Apicieriui pavyko laimingai išsiveržti iš bunkerio ir prisijungti prie savų.

R. Daumanto nuosavybė. PŠA. Nr.6(16). L.3-22.

Linguonėlis

Už laisvę požemy ir kovoj
(Tęsinys)

Barzda, prisijungęs prie savių, prisispaudęs prie nestoro medžio kamieno, ant vieno kelio klūpėdamas, kartu su kitais partizanais šaudė į puolančius. Partizanų atsakomajai ugniai sustiprėjus, puolančiųjų pusėje pasigirdo šauksmas: "Gelbėkit! Gelbėkit!", kuris, tarsi šuvių tildomas, silnėjo. Priešas besiginančius partizanus pradėjo spausti siauresniu puslankiu ir partizanai atsидūrė kryžminėje ugnyje, kuri vis stiprėjo. Šioje parako dūmų apjuodintoje ir nuo serijų trenksmo virpančioje miško aplinkoje pasigirdo rinktinės vado žodžiai:

- Vyrai, atsišaudydami traukimės, - po šių žodžių jis kažkaip keistai išsitiesė ir, šonu pakrypęs, paleido automatą, šokosi ir vėl virto, galvą padėdamas ant automato, kuris jį buvo apgynęs jau ne vienoje kautynėse, lyg pabučiuodamas

25. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanai. 1-oje eilėje sėdi ir guli iš kairės: neatpažintas partizanas, Stasys Mocius-Klevelis, Kostas Danasas-Čirvinis, Vladas Daraška-Kikilis, Pranas Padirvinskas, Vytautas Padirvinskas-Jaunutis, Juozas Petraitis-Putinas. 2-oje eilėje stovi iš kairės: Petras Rumbinas-Žvirblis, (?) Klemensas Danasas-Ramutis, neatpažintas partizanas, Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas Diemedis, neatpažintas partizanas, Kazys Mikėnas-Gegužis, Juozas Kumpis-Arnas, neatpažintas partizanas, Pranas Kumpis-Gybauskas. 3-oje eilėje stovi iš kairės: Pranas Danasas-Tyruliš, Izidorius Miškūnas-Barzda, Boleslovas Kriščiūnas-Klajūnas, Ignas Kumpis-Pūga, Alfonsas Padirvinskas-Žilvitis, Juozas Padirvinskas-Šermukšnis, neatpažintas partizanas, Lionginas Vitkauskas-Dobilas. Fotografuota Gruzdžių valsčiuje, Draskų miške, 1950 m. vasarą

ir padėkodamas už sąžiningą tarnybą. Tai buvo paskutinė KŽ rinktinės vado Klajūno padėka ginklui. Jo kūnas, priešo kulų sužalotas, balto sniego fone ramiai užnigo amžiams...

Žuvus rinktinės vadui, likę partizanai ėmė trauktis iš juos supančio puslankio. Įnirtingai puolantis priešas partizanus perskyrė. Barzdą ir Apicierių pradėjo spausti į vieną šoną, o Žilvitį į kitą.

Barzda su Apicieriu atsišaučydami skubiai traukėsi. Stribokai, remiami okupanto, kaip žvėrys puolė staugdami: "Pasiduokit gyvil!" Pakaitomis vieni kitus pralenkdami, puolė pirmyn, padrikai apšaudė Barzdą ir Apicierių. Šiems pradėjus skubiai atsitraukti, puolančiųjų skaičius išretėjo ir aidinčių šūvių griausmas susilpnėjo, pagaliau visiškai nutilo, nes miškas slėpė partizanus ir stribokai negalėjo visa jėga pulti partizanų. Stribokai, išsiviję juos per tris kvartalus, visiškai atsiliko. Barzda ir Apicierius uždusę, giliai grimzdami į sniegą, sunkiai klampojo nuo bunkerio, karts nuo karto pažvelgdami, ar neseka jų pėdomis. Pirmas ėjo Apicierius, nes jis buvo to miško eigulys, gerai jame orientavosi. Apicierius pirma brisdamas, ranka nuo kaktos prakaitą braukdamas, ištarė:

- Aš toliau eiti nebegaliu. Jėgos visiškai išseko, akyse naktis...

- Ir aš nebegaliu. Jei užpuls, ginsimės vietoje, - šonu virto į sniegą ir, ranka paimdamas, valgė sniegą Barzda.

Jiems pailsėjus apie 4-5 minutes, pasigirdo balsas: "Čia, čia greičiau". Barzda, išgirdęs šiuos žodžius, nenorėjo patikėti, nes ausyse iš nusilpimo lyg varpais "zvanijo", bet vis tiek keliais pašliaužė už aukštesnio kelmo, pavirto į sniegą, greitai pakeitė iššaudyto automato ragą, ir, ištempęs automatą, sekė ir žvalgė tą pusę, kurioje buvo girdėjęs kažkieno balsą. Netrukus pasimatė "papaika" apšivilkusi, apšiurusia, civilė kepure prisidengusi galvą, rankose laikydama automatą, perkrypusi žmogysta. Tuo tarpu Apicierius, ranka atsiremdamas į nestorą beržą, atsiklaupė keliais ir sukniubo į priekį.

- Kaip sunku, plaučius tiesiog drasko...

- Tyliau, tyliau, - subarė Barzda Apicierių ir ranka parodė į priekį, kur netoli, medžiais prisidengdamas, atsargiai žvalgydamasis ir vis karts nuo karto pažvelgdamas į žemę, ėjo stribokas. Jis sekė sniego įmintas pėdas, kurios rodė, kur nuėjo partizanai.

Barzda, sekdamas šį savo tautos žmogūdį, dar trumpai pagalvojo: "Seka... Toliau eiti negaliu, ginsiuos". Jis ištempė automatą ir atidengė trumpą seriją. Serijai tilstant, šis žmogžudys griuvo į sniegą ir dusliai suriko: "Jėzau, Marija, gelbėkit! Nušovė." Sniege gulinčiam Barzdai perbėgo trumpa mintis: "Vargšas, tik šiose miško tankmėse prisipažino, kad jis kovojo prieš tiesą ir laisvės idealą. Tegul ir čia jam nebus per vėlu..." Ir vėl pradėjo šūviai aidėti ir kulkos zvimbti virš partizanų galvų. Partizanai atsišaučydami varlės žingsniu traukėsi. Šūviai stiprėjo.

- Aš galvoju toliau nesitraukti, nes nebegaliu paeiti, - kreipėsi į Apicierių

Barzda tarp aidinčių šūvių, silpnai bepaeidamas, ranka šluostydamas prakaituotą savo kaktą.

- Dar paeikime, - ragino Apicierius, slysdamas nuo kelno ir griūdamas į sniegą.

Partizanai, žiemos gyvenimo bunkeryje nuvarginti, skubiai ir toli persekiojami, žygiuodami klampiu sniegu, visiškai pavargo. Kvėpavimo gerkle traukiamas šaltas oras į plaučius draskė ją lyg ežys. Plaučiuose jautėsi kažkokie keisti skausmai. Akyse darėsi tamsu... Kojos liko lyg nesavos, nesuvaldomos.

- Tie velniai jau, matyti, nepaleis mūsų iš akių... Toliau nebeisiu, - ir, nusitverdamas nestorą alksnio kamienu, į jį prisilaikydamas, klupo keliais į sniegą Barzda. Apicierius dar mėgino raginti Barzdą trauktis, bet jis trumpai atsisakė:

- Tu, Apicieriau, jei dar turi jėgų, tai traukis, o aš kausiuos ir nebesitrauksiu. Šį gyvenimą jie atims, o ano ne, - jis pirštu parodė į dangų. Barzdai pavirtus į sniegą, kulkos vis didesniais spiečiais zvimbė, o sribokai artėjo ir šaukė: "Gana jums jau gyventi! Pirmyn! Nešaudykite, pasiduokite gyvi!" Tarp šių šauksmų buvo girdėti ir rusiškų keiksmų. Šiame kulku lietuje ir sribokų riksmo Apicierius pažiūrėjo į Barzdą, kuris gulėjo jau šonu pavirtęs į sniegą, neskubėdamas, lyg niekur nieko nebūtų, išsitraukė iš kaburo automato ragą, įdėjo į automatą, išsitiesė sniege, pasiruošdamas mirtinai kovai. Apicierius jautėsi stipresnis, paleidęs kelias serijas į puolančiųjų gaują, ir matydamas, kad Barzda pasiryžo toliau nesitraukti, palengvėle ėmė trauktis ir, pasukęs į suvažinėtą keliuką, sumėtė pėdsakus ir pasislėpė.

Barzda su išsekusiomis jėgomis, atskirtas nuo kovos draugų, jausdamasis vieninteliai vienas miške, apstotas ginkluotų savo tautos žudikų, aiškiai žinojo, kad už vienos antrios minutės jo laukia negailestinga mirtis arba kelti rankas... Čia jo sieloje taip stipriai pasijautė pirmą kartą gyvenime, koks brangus žmogui šis gyvenimas, kai jis turi užversti paskutinį savo lapą, rodos, kad ir šis paskutinis gyvenimo lapas krauju bus pasirašytas, bet vis dėlto maža... Jį tik stipriai ramino nueito gyvenimo kelias, kad jis jo neišsižadėjo ir kovojo už tautos dorovę, už jos ir žmonijos gerovę. Taip pat jis aiškiai žinojo savo tikslą, už ką jis kovoja ir miršta nelygios kovos lauke. Ši siaubinga mirtis prieš tą kilnų idealą nieku jam virto. Jis, tvirtai spausdamas sunkių kovų išvargintose rankose automatą, parodė, kaip kiekvienas lietuvis turi branginti laisvę ir lietuvio garbę. Barzdos valdomas automatą dar keliomis serijomis atsakė į užpuolėjų šūvius, vėliau nutilo. Nutilus automatu, sribokai kaip šunys puolė Barzdos gęstantį kūną, iš kurio serijos išplėsto dešiniojo šono veržėsi kraujas už brangios Tėvynės laisvę.

Pribėgę sribokai prie paskutinių konvulsijų tampomo Barzdos, šaukė: "Žalty, užbaigei gyvenimą!" O vienas sribokas spyrė batu į dantis jo paties nukautam brolio lavonui.

* * *

Žilvitis, atskirtas nuo draugų ir smarkiai puolamas sribokų, ėmė trauktis, o sribokai vyti. Žilvitis, sribokų vejamas ir apšaudomas, nesiorientavo, kuria kryptimi traukiasi, nes mažai pažino Gulbino mišką. Jis darė ratus po kvartalus, nebežinodamas nei kur, kurioje pusėje, kokia palaukė, nei kurioje pusėje jų gyvenamasis bunkeris. Pavargęs atsisėdo pailsėti. Trakstelėjo. Žilvitis žvilgterėjo į tą pusę, iš kurios atskridęs balsas palietė jo ausį. Pamatė, kad jį seka pėdomis. Trumpa mintis perbėgo jam per smegenis: "Privargau, o tie pabaisos nepaleidžia. Kaip bus, taip. Trenksiu į juos ir vėl trauksiuos..." Jo kūnu perbėgo karštis ir jis nė justi nepajuto, kaip automatas ėmė drebėti jo rankose, siųsdamas mirtį užpuolėjams. Paleidęs kelias serijas, kilo bėgti, o sribokai kaip vilkai staugė ir šaudė: "Matai, žaltys dar šaudo. Pasiduok gyvas. Banditus sunaikinti!" - staugdami šaudė į Žilvitį sribokai. Žilvitis pakilęs bėgo, bet sribokų kulku apipiltas, vėl prigulė į sniegą. Šūviams kiek susilpnėjęs, Žilvitis kilo ir tuo pat momentu jis pajautė kažkokią keistą šilumą, kuri ėmė kaitinti kairiąją ranką, kuri jam liko sunki ir nesuvaldoma. Pažvelgęs į šilstančią ranką, matė, kaip iš po švarko rankovės per rankas bėgo kraujas. "Sužeidė", - trumpai pagalvojo jis. Ir, geriau išžiūrėjęs, pamatė savo švarko rankovėje dvi nedideles skylutes, išpeštas medžiagoje. Viena tarp peties ir alkūnės, antra tarp alkūnės ir riešo. Jam pamačius ir tikrai įsitikinus, kad jis sužeistas, tas moraliai jį perbloškė, nes nebegalėjo valdyti ginklo. Pagalbos iš niekur nebuvo, o įsiutę sribokai neatleido varydamiesi pėdomis, padrikai apšaudė, nes dar ir tekantis kraujas į baltą sniegą tiesiog rodyte rodė, kuria kryptimi traukėsi jų sužeista auka. Jis nešą dešiniojoje rankoje automatą persikabino per pečius, o dešiniąją ranką spaudė sužeistos rankos švarko rankovę, kad netekėtų kraujas. Užspausta švarko rankovė sulaikė nuolatinį kraujo bėgimą, nors tarpais ir lašėdavo, bet jau neištisai. Dabar Žilvičiui beliko viena išeitis: kuo skubiausia paslėpti savo pėdsakus, nes ginklo valdymas jam buvo nebeįmanomas. Todėl kiek jam leido išvargintos jėgos, sunkiai alsuodamas, prakaitą ir kraują lašindamas, į sniegą klimpdamas, leidosi pirmyn, bet nežinodamas, nei kur, nei į kurią pusę. Perbėgęs kelias kvartalines linijas, jis vėl pateko į tuos pačius kvartalus, po kuriuos anksčiau dar su draugais kartu kovojo. Pėdų primintuose kvartaluose Žilvičiui pavyko paslėpti pėdsakus. Būdamas jau visiškai pavargęs, atsisėdo. Atsisėdęs pažūrėjo į sužeistąją savo ranką, kuri atrodė nenormali: patinusi, pamelynavusi, pirštai nulinkę, lankstomi nesilankstė. Čia dabar vėl užvaldė dar didesnė nemaloni savijauta, o galvoje pynėsi kartu liūdnos, kartu kovos drąsos nenustojančios mintys: "Miškas svetimas. Sribokų ir enkavėdistų pilnas. Į kurią pusę eiti ir į ką kreiptis pagalbos. Bet kaip bus, taip, eiti dar reikia. Dar kartą užpuls - nusišausiu". Taip galvodamas, išsitraukė kompasą ir stengėsi nustatyti kryptį, į kurią pusę trauktis. Bet kompasu rodyklė rodė visai priešingą kryptį, o ne tą, kurią jis vaizdavosi. "Kaip ji berodytų, kompasu reikia pasižinti", - pagalvojo jis. Žilvitis, pasėdėjęs apie pusvalandį laiko, ėmė jausti, kad jį šaltis ima kratyti. "Ilgiau čia

sėdėti nebegaliu, kad nepalieku amžinai čia”, - tyliai prakalbėjo jis sau. Žilvitis išsitraukė pistoletą iš kaburo, įsikišo į kelnių kišenę, dešiniąja ranka įsiverdamas į beržo kamieną sunkiai atsistojo. Atsistojęs drebėjo kaip epušės lapas nuo šalčio, kad kiek sušiltų, ėmė trypti vietoje, bet kojos sunkiai klausė keliamos. Patrypęs kurį laiką vietoje, nenorėdamas dar eiti, delsė laiką - laukė vakaro. Pastovėjęs kurį laiką, ėmė jausti, kad ne tik sužeistoji ranka ėmė stingti, bet ir visas kūnas, šalčio kaustomas, liko nerangus. Palengvėl pagal reikiamą kryptį, kurią rodė kompasas, ėmė žygiuoti. Žilvitis žygiavo tiesiai per kvartalus, atsargiai pasidairydamas, kad vėl neužteitų ant tų žmonių medžiotojų. Praėjus tris miško kvartalus, pradėjo temti. Pasigirdo šūvis. Žilvitis aiškiai suprato, kad tas šūvis buvo miške. “Tai jau sribokams įsakomasis ženklas eiti iš miško”, - pagalvojo Žilvitis. - Palaukėje dar bus galima sutikti juos”. Ir jis dar atsargiau ėjo kvartalais link sau įsivaizduojamos palaukės. Miške ėmė smarkiai temti. Žilvičiui nubėgęs kraujas ir didelis nuovargis beveik baigė čiuulpti jėgas. Jis ėjo žingsnis po žingsnio, vedamas didelio pasiryžimo minties, kad jis turi pasiekti dar šį vakarą vieną bičiulį, kuris tikrai neatsisakys suteikti pirmąją pagalbą. Sunkiai pralįsdamas tankias eglaites, išėjo į palaukę. Palaukėje atpažino vietovę ir jam lyg nuo akių nuslinko tirštas rūkas. Dabar jis tą klaikumą, kurią jautė miške, rodos paliko už kelių amžių. Kaime pasimatę žiburiai jį sustiprino, jis jautėsi, tarsi šį vakarą vėl žygiuos į tolimą žygį su savo bendros kovos draugais. “Būtų gera užėiti pas kokį gyventoją, bet čia arti prie miško gali būti ir sribokų kur susimetusių sekimui, geriau eisiu tiesiai per laukus”, - pagalvojo ir, dar kartą pasitikrinęs kompasą, patraukė laukais į jam vienam težinomą tašką. Žilvitis buvo vien švarku apsvilkęs, o laukuose per jo ploną švarką negailestingai košėsi dar šaltas kovo mėnesio vėjas, kuris nemaloniai glostė nugarą, šonus ir sužeistąją ranką. Atsegęs vieną švarko sagą, paėmė sužeistąją ranką, kuri buvo nukarusi, nevaldoma. Dešiniąją ranką paėmęs sužeistąją, laikė ir kišo po švarku. Sužeistoji ranka lenkiama labai skaudėjo. Ją pakišęs po švarko skvernu, užsagstė sagas ir ji liko lyg parišta. O dešiniąją įkišo į kelnių kišenę, kuria spaudė pistoleto rankeną, kad užpultas greitai galėtų jį panaudoti. Žilvitis, rodos, sparčiai žygiavo skausmo ir šalto vėjo kankinamas, bet jam nesisekė, nes kojos neklausė, - ėjo lyg su medinėmis, labai lėtai slinkdamas į priekį. Pavargęs atsisėdo. Sniege sėdintį Žilvių skausmas ir šaltis negailestingai kankino. Jis, skausmo ir šalčio kankinamas, ėmė galvoti: “Gyvenime, gyvenime, koks tu negailestingas. Už ką ši kančia?.. Netoli matosi žiburiai ir aišku, kad ten gyvena lietuviai, bet ar jie supranta šiandieninę partizano kančią, už ką jis kenčia? Dieve, tavo vardu prisiekiau kovoti už savo tautos laisvę, o dabar jau imu dejuoti. Ne! Taip negalima”. Ir jis, jėgas sukaupęs, sunkiai atsikėlė nuo sniego ir pamažėle traukė toliau. Paėjęs klampiu sniegu tiesiai per laukus apie du kilometrus, visiškai pavargęs. Jam rodėsi, kad jei jis gautų nors vieną lašą šalto vandens, jis sustiprėtų. Pamatęs toli laukuose žiburį, pasuko į jį. “Eisiu į tą sodybą, kas bus, tas, gal

gausiu sušilti ir vandens atsigerti”, - tyliai kalbėjo sau. Pamažu priėjo ir sodybą. Įlėjęs į kiemą, Žilvitis pamatė per uždengtą langą menko žiburėlio šviesą, kuri veržėsi į kiemą. Jis tyliai priėjo prie lango. Kambaryje nugirdo kelis vyriško tono žodžius: “Kad jį velniai kur sudaužytų tą prakeiktą kolchozą”. Žilvitis, girdėdamas taip kalbant, pagalvojo: “Gal geri žmonės čia gyvena”. Pabeldė į langą.

- Kas? - atsiliepė iš vidaus balsas.

- Įleisk, dėduk, į vidų, - prašė Žilvitis, stovėdamas už lango.

- Ką aš galiu leisti, kad nežinau, kas jūs per vienas, - pakėlęs lango užuolaidą, žiūrėjo į kiemą nepažįstamas vyriškis į Žilvitį. Pamatęs, kad kieme stovi ginkluotas vyriškis, nepažįstamasis, žiūrėjęs per langą iš kambario, užleido užuolaidą ir pasitraukė nuo lango.

- Dėduk, leisk, leisk, nebijok, - pakartojo antrą kartą jis. Vėl pasikėlė lango užuolaida ir nedrąsiai prisikišo prie lango stiklo kambaryje esančio žmogaus galva.

- Sakyk, kas tamsta esi, ir ko tamstai reikia tokį vėlyvą nakties vakarą? - paklausė kambaryje stovintis.

- Esu sužeistas, norėčiau įeiti į kambarį, gal perrištumėt ranką ir gal galėčiau vandens atsigerti, - paprašė Žilvitis.

- Jei esi sužeistas, eik pas apylinkės pirmūninką ir prašyk jo pagalbos, o mums yra įsakyta naktį nieko neįsileisti į vidų, ir nesileisiu, - atkirto kambaryje vyriškis.

- Turbūt tamsta esi ne lietuvis, kad nelaimės išiktam žnogui atsisakai padėti, - pridūrė Žilvitis.

- Mielu noru padėčiau, jei tik žinočiau kam? - abejingai kalbėjo vyriškis, rankoje laikydamas lango užuolaidą.

- Kad nori žinoti, tai pasakysiu. Partizanas.

- Partizanas? - pakartojo vyriškis.

- Taip, taip, partizanas, - patvirtino Žilvitis.

- Tėvai, įleisk! - pasigirdo kambaryje moteriškas balsas.

- Kad žinočiau, jog tikrai jis yra tas, kuo sakosi, įsileisčiau, - šnabždėjo vyriškis.

- Dėduk, ar įleisi? - paklausė Žilvitis.

- Ne, brangusis, bijau leisti. Šį vakarą įleisiu tave, o rytoj atėjęs tu pats pasakysi, kad aš esu “banditų” rėmėjas. Vieną kartą jau pamokė, daugiau su nepažįstamais žmonėmis esu nusistatęs reikalų neturėti, - atkirto užklaustasis.

- Tai nors langą pradaręs paduok stiklinę šalto vandens.

- Jei tikrai esi sužeistas, tai gink Dieve, reikėtų padėti, bet žinok... - ir drebančiom rankom atidarė langą. Prie atdaro lango priėjo paaugusi moteriškė.

- Vaikeli, gal gertum pieno? - pasiūlė ji.

- Ne, geriau vandens, - atsakė Žilvitis.

Moteriškė greitai nuskubėjo ir greitai atnešė šalto vandens stiklinę, padavė jam.

- Ak Dieve, negaliu žiūrėti į tą žmogų, visas kruvinas, ranka lyg kaladė sutinusi,
- šūktelėjo moteriškė, pamačiusi už lango stovintį Žilvitį, iš kambario apšviestą
lempos šviesos.

- Būtų malonu ką padėti, bet žinok... Juk aną metą taip buvo, atėjo naktį
keturi ginkluoti vyrai, prašėsi įsileisti, sakėsi esą partizanai, prašė maisto. Tėvas
įdavė lašinių ir duonos, o ryto metą pasišaukę į saugumą ko neužmušė, dar ir po
šiai diena tėvas sveikatos neturi, paskaitė "banditų" rėmėjais, - aiškino moterėlė,
kambaryje stovėdama ir žvilgčiodama į vyriškį. Žilvitis, išgėręs vandens, padavė
stiklinę, padėjo ir ruošėsi eiti.

- Sūneli, gal tą sužeistą ranką apsukti skara? Taip plonai apsirengęs sušalsi,
- pasiūlė moteris.

- Ačiū, nereikia. Eisiu, - atsakė Žilvitis. - Koks čia kaimas? - paklausė nuo
lango nueidamas jis.

- Mažlaukių, - atsakė vyriškis.

- Tegul Dievas padeda, vaikeli, - nugirdo Žilvitis moteriškės balsą, nueidamas
nuo lango. Žilvitis, išėjęs iš sodybos, pamažėle koja už kojos traukė toliau
galvodamas: "Matyti, žmonės neblogi, baugūs. Gal ir būtų kiek geriau, kad
būtų sužeistąją ranką apsukę kokia skara". Ir jis mėgino pajudinti sužeistąją
ranką, bet ji buvo lyg medinė, tik iš peties truputį buvo galima pajudinti. Judinama
labai skaudėjo. "Taip, čia dar tik Mažlaukių kaimas, o man nuo šito kaimo
tiesių tiesiausiai bus apie 10 kilometrų. Kažin ar benueisiu? Eisiu kol galėsiu, o
kai būsiu pavargęs, nebus sunku ir numirti", tokios mintys sukosi Žilvičio galvoje.
Jis žygiavo labai iš lėto, bet jam rodėsi, kad jis jau nužygiavęs bus apie 100
kilometrų. Kaip jis lėtai žygiavo, taip lygiai iš lėto seko jėgos. Bet vis tiek priėjo
jam gerai pažįstamą apylinkę, nuo kurios jam dar reikėjo žygiuoti iki numatyto
taško apie du kilometrus. Einant suartu lauku, sunkiai keliami dešinioji koja
užkliuvo už velėnos ir jis, būdamas silpnas, nebeišlaikęs pusiausvyros smarkiai
griuvo, visu kūno svoriu priguldamas sužeistąją ranką. Iš akių pasipylė kibirkštys,
raudonos ir žalios, nuo kurių akys visiškai aptemo, o ranką suėmė dar didesni
skausmai. Jis kaip paprastai norėjo greitai atsikelti, bet jėgų neturėjo. Dešiniąją
ranka rėmėsi į sniegą, norėdamas atsikelti, bet maža ką gelbėjo, nes kojos
neklausė. Jis, matydamas, kad nebeturi jėgų, valandėlę gulėdamas sniege
galvojo: "Kaip būtų gera čia pailsėti, koks būčiau laimingas. Bet dar kartą
mėginsiu, jei pasiseks atsikelti, tai žygiuosiu..." Skausmų ir šalčio kankinamas
atsikėlė ir vėl lėtu žingsniu traukė toliau. Dar paėjus gana ilgą kelio galą, vos
begalėjo kojas atlupti nuo žemės. "Vis tiek nebenuesisiu" - galvojo jis. Ir išsitraukęs
pistoletą, pakėlė prie smilkinio ir galvojo leisti šūvį, bet vėl kažkaip ranka susilaikė,
o galvoje stiprėjo mintis: "Nueisi, nueisi, tik truputį kantrybės". Tokių minčių -
eiti ar nusišauti - lydimas, palengva priėjo numatyto bičiulio vienkiemį. Įėjęs į
kiemą, pasibeldė. Pažadintas bičiulis greitai pravėrė duris, bet Žilvitis neįstengė
peržengti kambario slenksčio.

- Kas tau, broleli, yra? - paklausė bičiulis, įsitvėręs antrojo kambario durų rankeną. - Matyti, sužeistas. Duokš, prikibsim, - priėjęs paėmė Žilvitį už rankos ir įvedė į kambarį. Įvedęs pasodino ant kėdės, šalia stalo.

- Motin, uždenk langus, įdek šviesą, - ragino bičiulis iš lovos beįsiritančią savo žmoną.

Greitai buvo uždengti langai ir uždegtas žiburys.

- Kas tau, vaikeli, yra? - priėjusi prie sėdinčio ir ant stalo pasirėmusio Žilvičio, paklausė bičiulio žmona.

- Sužeistas esu, gal galėtumėte perrišti ranką ir gal galėčiau keletą dienų pas jus pailsėti? - tyliai paprašė Žilvitis.

- Reikia padėti, jei niekas nepadės, tai kur jūs prisiglausite, - prižadėjo bičiulis.

- Tai parodyk, kurioje vietoje yra sužeista ranka, - paprašė šeimnininkė.

- Jėzau, Marija, pamėlynavusi, sutinusi, kruvina, - griebėsi ji už širdies.

- Ką čia gąščiojies, motin, pakurk ugnį, užvirik vandens, perpjausim rankovę, nuplausim, aprišim, dabar kokių nors vaistų nuo kraujo užkrėtimo, skubėk, motin, matai, kad labai nuvargęs, net veido bruožai nebenormalūs, iškraipyti. Leisime, tegul eina pailsėti, - ragino savo žmoną bičiulis, gailestingu žvilgsniu žiūrėdamas į Žilvitį.

* * *

Kautynėms pasibaigus, joms vadovavęs čekistas daliai sribokų ir enkavėdistų įsakė toliau vykdyti pasislėpusių partizanų ieškojimą, o daliai įsakė surinkti žuvusių partizanų lavonus. Pats, pasiėmęs 13 sribokų ir enkavėdistų, grįžo prie bunkerio, kurį apsupę saugojo šeši čekistai. Atėjęs vyresnysis davė įsakymą dviem sribokams šliaužti prie bunkerio ir, įlipus į jį, patikrinti, ar nėra gyvų partizanų. Įsakymą gavę sribokai vaipėsi, kodėl jiems, o ne kitiems įsakė lipti į bunkerį.

- Ar bus galima mesti granatą prieš įlipant į bunkerį? - apiplyšusia "papaika" apsilvilkęs, išbalusiu veidu, kumpoje ir kaulėtoje rankoje laikydamas rusišką šautuvą, rusiškai paklausė sribokas.

- Ne, granatos mesti negalima, nes ten yra dokumentų, - paaiškino vyresnysis. Sribokai palengva, drebėdami slinko prie bunkerio angos. Vienas sribokas priartėjo prie bunkerio angos tiek, kad jau viena akimi ėmė žiūrėti pro angą į bunkerį. Pažiūrėjęs kiek pasitraukė, nes jis pamatė partizano Šerno lavoną. Ir atsigręžęs į savo draugą, kuris pilvu slinko link bunkerio angos kairiau ir kiek atsilikęs nuo jo, tyliai jam pasakė:

- Vieną mačiau gulintį, bet, rodos, kad negyvas.

Po šio sriboko atsitraukimo ir pranešimo visi sribokai ir enkavėdistai, kurie toliau buvo išsidėstę nuo bunkerio angos per 40-50 metrų, sužiuro į tuos du sribokus, kurie drebėdami raitėsi prie angos. Visi jie rankose spaudė ginklus ir įtemptai sekė, ką toliau darys prie angos esantieji sribokai. Paskui šliaužęs sribokas prislinko prie bunkerio angos ir drąsiau pažiūrėjo į bunkerį.

- Negyvas vienas guli bunkeryje, dar basomis kojomis, daugiau nesimato, - drebančioje rankoje laikydamas šautuvą, pranešė savo bendrui.

- Pajudink su šautuvu, - paliepė antrasis. Stribokas virpėdamas pamažėle leido šautuvo vamzdį į bunkerį. Drebančių sriboko rankų laikomas šautuvas palietė Šerno lavoną, kuris ramiai nieko nejausdamas gulėjo. Stribokai, įsitikinę, kad bunkeryje gulįs partizanas tikrai nebegyvas, kiek pralinks mėjo ir drąsiau pradėjo judėti prie angos. Vienas iš jų, gana giliai įkišęs galvą, gerai apžiūrėjo bunkerį.

- Reikia lipti į vidų, - galvą įleidęs, apžiūrinėdamas visus kampus, burbėjo stribokas. Ir jis, rankomis laikydamasis už bunkerio angos kraštų, leido savo kojas į bunkerį. Ilipęs į bunkerį, stribokas visas drebdamas atsargiai apžiūrėjo visus kampus, bet niekur nieko jis daugiau įžiūrėti negalėjo, kaip tik tą lavoną, kuris gulėjo bunkerio koridoriuje kraujuose paplūdęs, nes striboką surakino tokia baisi baimė, kokios jis dar nebuvo patyręs savo gyvenime.

- Tempkime laukan žaltį, - paliepė prie bunkerio angos viršuje bunkerio stovįs stribokas.

Viduje esąs stribokas paėmė lavoną už kojų ir traukė jį į viršų, kišdamas kojas per angą. Virš bunkerio esąs stribokas stipriai įsikibo į lavono kelnių blauzdas ir stenėdamas tempė per angą į viršų. Lavonas kiek pasikėlė, bet visiškai iš angos nepasidavė iškeliamas, nes, pradėjusios stingti, jo rankos kliuvo už angos kraštų

- Pastumk! - šaukė išraudonavęs stribokas, stipriai laikydamas už blauzdu lavoną.

- Stumiu, stumiu, bet kad daugiau nebegaliu! - šaukė bunkeryje stribokas.

Tuo tarpu priėjo vyresnysis ir pažiūrėjęs liepė lavoną paleisti atgal, nes jis matė, kad anga siaura, o sustingusios rankos išsiskėtusios trukdė. Stribokai paleido lavoną, kuris griuvo į bunkerį ant galvos ir kažkaip keistai sukniubo. Tada vyresnysis įsakė pirma kelti galvą ir traukti laukan. Stribokas, bunkeryje risdamasis su kruvinu lavonu, vykdė įsakymą. Lavoną iškėlę, pavilklo per sniegą nuo angos dešimt metrų ir pametė ant sniego. Bunkeryje esančiam stribokui vyresnysis liepė išlipti ir paeiti į šalį nuo bunkerio. Stribokams pasitraukus, prie vyresniojo priėjo dar du čekistų leitenantai. Leitenantai tuoj sulipo į bunkerį ir neužilgo iškėlė Šerno ginklą ir diržą, vėliau raštų paketus. Vyresnysis juos ėmė ir dėjo į patiestą palapinsiaustę. Stribokai toliau stovėjo ir smalsiai žiūrėjo.

- Bet kur tie paketai buvo, kad aš jų nemačiau, - pasakė lyg norėdamas pasigirti stribokas kitiems savo draugams, jog jis buvo tas, kas pirmas įlipo į bunkerį.

- Ką tu, Murziau, matysi, tau visas kraujas buvo užšalęs, - per dantis traukė kitas toliau stovįs stribokas.

Murziu pašauktasis stribokas piktai pažiūrėjo į savo bendros kovos draugą, nes jis už tą "Murziaus" vardą labai pyko, o stribokai jį tyčia praminė Murziu. Jis

dažnai eidavo murzinas, nesiprausęs.

Iškėlus raštus, vėliau buvo iškelta ir rašomoji mašinėlė. Stribokai, pamatę rašomąją mašinėlę, viens į kitą žvalgėsi ir nesuprato, kam ji čia buvo reikalinga. Pagaliau vienas burbtelėjo:

- Čia, matyti, koks nors banditų štabas...

- Kažin kas tuose raštuose rašyta? - pratarė kitas.

Iškeltus raštus vyresnysis rūpestingai sudėjo, suvyniojo į palapinsiaustę ir padėjo šalia angos. O kitus iš bunkerio iškeltus daiktus sudėjo į krūvą šalia bunkerio. Vėliau vienas iš bunkeryje esančių leitenantų išlipo, o į jo vietą įlipo vyresnysis, kuris, matyti, darė smulkią kratą bunkeryje ir įsitikinę, kad bunkeryje daugiau nieko nėra, išlipo iš bunkerio abu su leitenantu. Leitenantai suvyniotus raštus perišo kažkokiu šniūreliu ir, panešę toliau nuo bunkerio, padėjo. Vyresnysis pašaukė vieną striboką ir liepė paimti rašomąją mašinėlę ir kitus ten esančius daiktus sunešti prie raštų. Vėliau vyresnysis leido ir stribokams eiti apžiūrėti bunkerį. Stribokai, gavę leidimą, visi grūdosi prie bunkerio angos ir kiekvienas norėjo pirmas į ją patekti. Kiti spietėsi prie sniege aukštelininko atversto lavono, kuris buvo linksmų veido bruožų, lyg gyvas.

- Aš jį pažįstu! - garsiai šūktelėjo priėjęs vienas stribokas iš Gruzdžių valsčiaus.

- Tai Šepkus. Dėl šito rupūžės ir aš daug vargo padėjau, ne vieną naktį styrau šioje pamiškėje, - gyrėsi jis.

Apie bunkerį stribokai trynėsi viens pro kitą trindamiesi: vieniėjo žiūrėti bunkerio, kiti lavono. Iš bunkerio išlipo du stribokai kruvinais batais, juos trynė į sniegą, valydami iš maskoliaus gautus batus, kuriuos sutepė savo brolio krauju: "Kiek daug kraujo... Nusipenėjęs... Kiek daug vargo šią žiemą turėjom, siausdami šį mišką... Kur tu juos taip lengvai rasi, kad taip giliai į žemę įlindę... Bet priėjo žalčiams galas... Iššaudysime mes juos visus kaip šunis!" - rėkė kitas. Ši stribokų banda atrodė lyg žmonės ne žmonės, gyvulių ne gyvulių banda, visi jie degė kažkokiu kerštu ir neapykanta, nežinodami, nei ant ko, nei už ką. Per taip šėlstančių stribokų bandą keturi stribokai, ant sprando užnėrę jo paties diržą, atvilko rinktinės vado Klajūno lavoną ir užmetė ant Šerno lavono. "Dabar pasibučiuokite paskutinį kartą, kovos broliai, šiame miške. Prikelkit Lietuvą... Kam tą buržujų užmetėte viršuj, Šepkų nuspaus... Na gyvatės, amerikonų nebesulauksite... Supūsitė pelkėje..." - didžiavosi stribokai. Staigus vyresniojo įsakymas lavonus nugabenti prie linijos nutraukė stribokų džiaugsmus ir pasididžiavimus. Tuoj trys stribokai įsitvėrė į ant Klajūno lavono sprando užnertą diržą ir kvartalų ėmė tempti į liniją. Kitas stribokas juosė nuo Šerno lavono diržą ir nėrė jį ant sprando.

- Padėkite kas, - kreipėsi stribokas į savo bendrininkus, rankoje laikydamas ant Šerno lavono sprando užnerto diržo galą. Tuoj prisistatė du ar trys ir jie tempė lavoną ta pačia šliūžė, kuri buvo likusi velkant Klajūno lavoną.

Prie linijos laukė kita stribokų grupė, kuri taip pat buvo atvilkusi Barzdos

lavoną. Prie linijos suvilkus tris partizanų lavonus sumetė į roges ir nuvežė prie mašinos. Į mašiną sudėtus lavonus nusivežė čekistai. Kur palaidojo partizanus, kas buvo rašyta raštuose, sribokai nežinojo. Jiems kaip anksčiau buvo girdimi rusiško tono įsakymai, kurie vedė į savo tautos tolesnį žudymą.

ŠAM. PŠA. 1955, Nr. 1(17). L. 4-20.

Partizanų slapyvardžių rodyklė

Apicierius	- Ignas Sabulis iš Kuršėnų vlsč., Medsėdų k., 1952 m. balandžio mėn. panaudojus specialius preparatus, paimtas gyvas, mirė 1953 m. Lukiškių kalėjime.
Barzda	- Izidorius Miškūnas iš Lygumų vlsč., Sereikių k., žuvo 1952 m. kovo 19 d. Šiaulių raj., Gulbino miške.
Granitas	- Pranas Vitkauskas (?) iš Kuršėnų, žuvo Kuršėnų raj., Vosbučių k.
Klajūnas	- Boleslovas Kriščiūnas iš Meškuičių vlsč., Žačių k., žuvo 1952 m. kovo 19 d. Šiaulių raj., Gulbino miške.
Milžinas	nežinomas.
Patašonas	- Steponas Erstikis iš Kruopių vlsč., Padarbių k., 1958 m. dar slapstėsi Akmenės raj., Rudausių k., dingo be žinios.
Pikis	- Liudvikas Jaronimas iš Kruopių vlsč., Apušroto k., nušautas apie 1952 m. Šiaulių raj., netoli Žarėnų.
Pocius	- Kazys Vaišnoras iš Papilės vlsč., Dusų k., žuvo 1953 m. kovo 24 d. Žagarės raj., Domeikių k.
Šernas	- Stasys Šepkus iš Gruzdžių vlsč., (?) Jurgaičių k., žuvo 1952 m. kovo 19 d. Šiaulių raj., Gulbino miške.
Vasaris	- nežinomas, žuvo 1953 m. kovo 24 d. Žagarės raj., Domeikių k.
Žilvitis	- Alfonsas Padirvinskas iš Lygumų vlsč., Sereikių k., žuvo 1952 m. rugsėjo 22 d. Joniškio raj., Dargių k.

Rinvydas

Mirtis parbloškė juos tris...

Darganoto rugšėjo vėjo blaškomi, atsiskyrę nuo plonyčių medžių šakelių, jau pagelę įvairaus dydžio lapai, sukdamiesi vingiuotais lapeliais, palengvėle leidosi žemėje, pakol nuvarginti vėjo sukurių, pailsę pasiekdavo žemę ir tenai, tyliai prigulę prie jau nukritusių kitų savo brolių, klausydavosi ramios ošiančio miško dainos.

Rytiniame pakraštyje Buivolų miškelio tankiame kvartale prie laužo budėjo partizanų "Audros" būrys. Karštos laužo liepsnos, blaškomos darganoto vėjo, puldavo arčiau sėdinčius partizanus. Artėjanti lėtu žingsniu žiema reikalavo iš šių daug vargo ir sunkių kovų patyrusių drąsių vyrų pasiruosti tam sunkiam baltų sniego pusnių laikotarpiui, kuomet šimtinės mongolų gaujos verčia kaimus, siaučia miškus, ieškodami nors mažyčio pėdsako išdavikiškame sniego pūkelyje, nors mažytės virpėjimo žymelės partizanus užlaikančių talkininkų veiduose...

- Kaip jūs galvojate, aš siūlau, kad mūsų "blokas" šį vakarą žygiuokime ieškoti ramios vietelės žiemai apsigyventi, - žvilgtelėjęs į prt. Šermukšnį, prt. Žilvių ir prt. Putiną, teiravosi "Audros" būrio vadas puskarininkis Kikilis...

- Visiškai, broli, gerai galvoji, - linksmai pritarė užklaustieji. - Nusibodo jau tas prakeiktas merkiančių darganų šlapumas. Jau reumatizmo saldumai baigia į ragą suriesti. Jau pats laikas paskrajoti pas talkininkus po šienus ir šiaudelius pasivolioti, - linksmai juokėsi akys antrojo "bloko" kovotojų: Balandžio, Motiejaus ir Čirvinio.

Vakare užnaskavęs stovyklą, "Audros" būrys skyrėsi pusiau. Nuoširdžiai, su kažkokiu tyru gailėsčiu skyrėsi tie kovos ugnyje suartėję vyrai, labiau vienas kitą pamilę už tikruosius vienu motinos pienu užaugusius brolius, labiau už geriausius praeities šešėliuose dingusius draugus.

- Gerai, gerai. Sutarta: susitikime "Gaisro" stovykloje, - šypsojosi Balandžio ūseliai.

- Tenai, kur Čirviniui laužas švarką prarijo, - visiems garsiai juokiantis patvirtino išsiriniktą susitikimui stovyklą prt. Šermukšnis.

Tvirtai paspaudę rankas ir giliai krūtinėse jausdami banguojančią gilios meilės šilumą tiems, su kuriais tik ką atsiskyrė, "Audros" būrio vadas Kikilis ir prt. Žilvitis, prt. Šermukšnis ir prt. Putinas skubiai žygiavo, tiesiog briste brido nuo dažnų lietuų pažliurusiomis linijomis į palaukę. Ejo tylėdami, susikaupe, tik ką nuoširdaus persiskyrimo paveikti. Nors dažnai drumzlinas pelkių šaltas vanduo, peršokdamas batų aulus, burbuliuodamas šaldė kojas, bet jie visiškai į tai nei mažiausio dėmesio nekreipdami žengė, skubėjo tolyn. Šaltis, alkis ir nuolatinės baisiojo 1952 metų rudens darganos savo šaltais vandenimis tarytum nelietė, visiškai netrukė šių geležinių žmonių gyvenimo.

26. Audros būrio partizanai. Stovi iš kairės: Jozas Padirvinskas-Šermukšnis, Jozas Petraitis-Putinas, Vladas Daraška-Kikilis, Kostas Danasas-Čirvinis. Fotografuota apie 1950 m.

- *Velniais, ne ruduo, patylomis negalima nei palaukėn išeiti. Visur, kur tik bežengtum - pliaukšt, pliaukšt ir pliaukšt, - brisdami šlapiom palaukėm, keikėsi "Audros" būrio partizanai Kikilis, Žilvitis, Šermukšnis ir Putinas.*

Pagaliau tamsiosios rugsėjo nakties dengiami, jie žygiavo šlapiais dirvonais į Dargių kaimą. Pilni kanalai ir grioviai vandens, dažnai pastodami kelią, trukdė, sunkino žygį. Apie pusiaunaktį iš juodo dangaus pradėjo kristi šalti, didžiuliai lietaus lašai, permerkdami net brezento palapinėmis dengtas kovotojų nugaras. Ir kokią turėjo turėti šios pavergtos tėvų žemės gynėjai ištvėrnę, kokią nuostabiai tvirtą valių ir pasiryžimą, kuomet ištaisais metais žvelgdami į siaubingai juodas mirties akis, nemirksėdami jie žengė per baisius pavojus, sunkius vargus ir nesuskaičiuojamus neprūteklius. Štai ir tą naktį visi keturi partizanai, brisdami didžiuliu kaimo pakluonių pelkynu, iš viršaus rudens darganų merkiami, rudens vėtrų gairinami, neįjutė, kad tai būtų net bet koks nepatogumas, žygiuodami juokavo, buvo linksmi.

- Man dar atrodo, jog kairioji pažastis lyg ir sausa, - pro vėtros užčiojimus girdėjosi žemas Kikilio juokas.

- Juo labiau sušlapsime, juo labiau gulėdami pajausime šieno sausumą, - atsiliėpė iš kairės tylutėliai Žilvitis.

- Taip jau buvo gyvenime, kad žmonės, nepatyrę vargo, neįvertina patogumų, - pagyvenusio žmogaus žinovo balsu dėstė visų jauniausias partizanas Putinas.

Pelkėmis aplenkę kaimą, pasuko sulig žibančia (...) adatėle žiemų link. Praėję

suvis arti juodojančių porą vienkiemių, pagaliau priėjo talkininko G. gerai pažįstamą sodybą.

- Kaip spėjate, ar bus jau atvykę mūsų pakviestieji susitikimam talkininkai, ar ne? - sustojęs ties namo kampu, per vėtrų staugimą teiravosi kovotojų Kikilis.

- Juk nėra buvę atsitikimų, kad Laisvės kovotojų šaukiami neatvyktų kuris iš talkininkų, - atsiliepė nekantriai Žilvitis.

Po trumpo sutartinio pabeldimo langan iš viduje pervirtusios kėdės triukšmo kovotojai suprato, jog šeimininkas eina atidaryti duris.

- Sveiki, mieli broleliai! Sveiki gyvi! Kaip jūs ir beišturit, kaip nesupūnat? Toksai baisus rudens šlapumas, - bučiuodamas šlapias partizanų lūpas, sveikinosi talkininkas. - Tai gal, vyručiai, eisime į svirmą, ten būtų saugiau, nors, bendrai, pas mus ramu, skarmalių nesidraikioja, - ramino šeimininkas.

- Mums visur gerai. Vesk ten, kur pačiam, šeimininke, atrodo patogiau, - sutiko partizanai.

Šeimininkas, priėjęs prie svirno, išsitraukęs didžiulį raktą, atrakinęs, lėtai pravėrė sunkias svirno duris. Iš viduje juodojančios paslaptingos tamsos padvelkė švelnutis laukinių gėlyčių aromatas, padvelkė sukrautas šienas. Užsidegę šviesą ir užsklendę duris, partizanai drauge su šeimininku vakarieniavo.

- O kaip sakyk, uošvi, ar kalbėjai tiems, kuriuos buvome prašę pakviesti, - pabaigęs valgyti, pasiteiravo Šermukšnis.

- Taigi kad sakiau, žadėjo šiandien apie 3-4 valandą po pietų atvykti, - patvirtino trumpai užklaustasis.

Dar kurį laiką pasikalbėję, partizanai, palypėję ant sukrauto šieno, saldžiai, be rūpesčio sumigo.

Iš ryto, kuomet dar kovotojai šurpiuose sapnuose žengė, skindami sau kelias automatais per baisius pavojus, kuomet dar jie veržėsi iš šalto mirties glėbio, bėgdami pro zvimbiančias kulkas, išgirdo jie kažkur toli toli žadinančios juos šeimininkės švelnų balsą:

- Kelkitės, kelkitės, vaikučiai, pusryčius atnešiau, - švelniai judino krašte gulintį Kikilį. - Bet tas tėvas irgi, juk galėjo duoti užsimauti sausas kojines nakčiai! - prikaišiojo ji savo vyrui. - Jūsų vargai žodžiais nenusakomi, sūneliai, visiškai peršlapę, garuojate kaip pirtyje, - dėstydamą lėkštes iš krepšio, liūdėjo ji.

- Nieko, nieko, uošvienėl, vargų mes nematome, o pavojų nepažįstame ir gyvename pavergtame krašte visiškai laisvi, o tai jau yra didelis džiaugsmas ir laimė, tai yra užmokestis mums už kai kuriuos nepatogumus, - šukuodamas iš susivėlusių ilgų plaukų šieną nerūpestingai juokėsi Putinas.

Diena apytamsiame svirme slinko iš lėto. Kartas nuo karto pasigirdavo piktas Sargio lojimas ir svetimų žmonių kalbos kieme. Vėliau viskas nutildavo ir sodyboje pasidarydavo vėl ramu, tylu, tiktai rudens vėjo užgauti kažkaip liūdnei, gaudingai, lyg ką blogo nujausdami, raudėjo svirno skliautai.

Pagaliau pavargusios saulės rausvas spindulys, įskridęs per apdulėjusį,

voratinkliais aptrauktą mažytį svirno langelį, nedrąsiai, lyg bijodamas užgauti, slinko per partizanų ginklus, jų rūščius veidus, pranešdamas šiems drąsiems "Audros" sūnams apie artėjantį vakarą. Staiga kieme daužydamas retežį net pridusdamas šokosi loti Sargis. Kiek vėliau pasigirdo linksmi vyrų ir merginų balsai, kuriuos partizanai taip gerai pažinojo. Vėliau plačiai prasiverė storos svirno durys ir drauge su šeimnininku svirman įėjo vienas jaunas vaikinasis ir dvi linksmos merginos. Kiek tyro džiaugsmo ir švelnaus juoko drauge su jais atėjo į tą mažytį taip skurdų svirnelį... Plačiai šypsojosi laimingi talkininkų veidai, džiaugsmu žvelgė ramios kovotojų akys.

- Mes ką tik tiesiog iš kelionės, net su visomis dulkėmis, - sveikinosi gėlėtas sukneles valydamos merginos.

- Kaip jums sekasi? - tvirtai spausdamas kovotojams rankas, teiravosi aukštasis vaikinasis.

- Mums nepavargo dar kojos, brolau, miško žolynai minkšti, o krūmokšniai tankūs, ir naktys taip juodos, nemanau, kad kada išmuš mums ginklų iš rankų tie laukiniai siauraakiai, - tvirtai, drąsos pilna širdimi, lyg perspėdamas priešą, kalbėjo prt. Šermukšnis.

- O kaip, broleliai, ar burliokai dar ilgai mus terios? - nedrąsiai teiravosi antroji mergina.

- Taigi, mergužėl, nerangus maskolius, jeigu nepranyks už metų, išnyks už dviejų, o jei ne už dviejų, už dešimt tai tikrai, - visiems garsiai juokiantis aiškino prt. Žilvitis.

Taip sujungti vieno didžio tikslo bendron kovon prieš savo krašto pavergėją, tie kilnių siekių ir drąsių širdžių lietuviai tame skurdžiame svirne, prie mažytės žvakės šviesos per ištisą naktį kalbėjosi apie sėkmingesnius kovos būdus, apie baisius, klastingus priešo kėslus. Partizanai išdalino talkininkams partizaninę spaudą: laikraštėlius ir knygutės, o šie atsilygindami ir suprasdami partizaninės kovos poreikius, įteikė kovotojams reikalingų reikmenų.

Pagalčiau pro mažytį rytinės svirno sienos plyšelį prasiveržęs plonytis tekančios saulės spindulys, puolęs įstrizai per didžiulę gėlėmis išrašytą senovinę dėžę, nudažęs lyg krauju tamsų jos paviršium, krito kažką negera pranašaudamas į partizanų ir talkininkų tarpą.

- Tai velnias, - skubiai nesmagus patraukė ranką iš kruvinos spindulio šviesos prt. Žilvitis.

Stojo nesmagi tyla. Baisus įsiutusio šunies skardus lojimas sudrebino rytmečio tylą. Plačios talkininkų akys žvelgė į pavojaus šešėlio pridengtus partizanų veidus.

- Ir kas per velnias taip anksti galėtų slankioti? - sunerimęs pakilo šeimnininkas.

Prt. Putinas pakilęs tylutėliai palypėjo laipteliais viršum ir atsargiai pažvelgė pro mažytį langelį į kiemą. Kieme vaikštinėjo ginkluoti burliokai. Putinas lyg žaibas atšokęs nuo langelio, nuskubėjo prie draugų.

- Gyvatės burliokai kieme, - patyliukais prašnabždėjo jis.

- Esame išduoti arba pasekti, - piktai šokosi prie ginklų "Audros" vaikai. Tylutėliai šiužėjo užvedamų ginklų spygnos, kautynėms šovinėlių persipilstymai, gurgždėjo tvirtai suveržiami kariški diržai. Visiškai pasiruošę visi keturi ginkluoti vyrai, priklupę prie svirno durų, įtemptai laukė. Talkininkai kartu su šeimininku suklaupė kiek toliau prie sienos. Įsiviešpatavo mirtina tyla. Dievas, parinęs iš dangaus aukštybių, žvelgė į tą baisų mirtinos grėsmės akivaizdoje laisvės kovotojų pasiryžimą. Jis sekė tuos mirti už savo Tėvynės laisvę pasiryžusius lietuvius ir laimino juos ir jų taip didingą kraštą Lietuvą.

- Duokite svirno raktą! - pasigirdo kieme bjaurus mongolo balsas.

- Rakto nuo svirno mes neturime, jis yra pas tikrąjį tų namų šeimininką, kuris gyvena kaime, - aiškino burliokui, gynė net užkimusi talkininko G. žmona taip jai brangius partizanus.

- Tai eime pas tikrąjį šeimininką rakto, - išsitempė vargšę žmonelę burliokai.

- Daug žalčių yra... - grįžęs nuo langelio prašnabzdėjo Kikilis, - pilnas kiemas vaikštineja, o ir aplink sodybos krūmokšniai pilni, - pastebėjo kiek nusiminusiu balsu.

- Eime išversime duris, - pasigirdo iš kiemo storas burlioko gargaliavimas.

- To tai jau gana, žalčiai, nepadarysit! - sušvokštė persiutęs Kikilis.

- Tad likite sveiki, gal dar kada susitiksimė, - atsigręžęs į talkininkus ir šeimininką, prašnabzdėjo Šermukšnis.

Tuo pačiu metu garsiai spragtelėjo tvirtų Kikilio rankų atsklendžiamas skląstis, ir pro plačiai prasiveržusias duris lyg baisi audra išsiveržusi keturių ginkluotų vyrų grupė, žerdama į visas puses švinu, plėšėsi per burliokų tarpus į rasotus laukus. Tuo pačiu metu baisus kurtinamas trenksmas aidėjo iš visų pusių daugybės priešo automatinų ginklų. Iš visų pusių zvimbdamos ir rekušetuodamos skraidė kulkos, iš visur žaižaravo pilkšvos serijų ugnelės. Ties svirno kampu, per kelis metrus nuo atdarų svirno durų, sukluopo stiprios kulkosvaizdžio serijos perblokštas prt. Žilvitis. Jo piktas, tik ką baisiu karščiu alsavęs ir švinu žeidęs burliokus suomiškas automatas, išslydęs iš rankų, gulėjo greta. Iš išbalusio veido ir krūtinės išsiveržęs kraujas nudažė ranką raudonai, lygiai taip, kaip iš ryto buvo nudažęs ankstyvasis saulės spindulys. Mažyčio saulės spindulėlio kruvinasis pranašavimas išsipildė. Juo toliau, tuo labiau ir smarkiau prieš ginklai žėrė kulkas, skleidė mirtį. Likę trys "Audros" sūnūs, nežvelgdami į prieš baisesiai visur aplinkui staugiančius ginklus, nebijodami mirties, veržėsi per kulkų spiečius tolyn nuo svirno, nuo sodybos. Jų ginklai nuo per didelio perkaitimo retkarčiais užspringdami nutildavo. Bet greitai vėl būdavo įgudusių rankų priverčiami veikti. Prasiveržus apie 10-15 metrų nuo sodybos, iš netolimų krūmokšnių baisesiai prieš ginklų ugnies pakirstas, lengvai nusviro lyg jaunas medelis į rasotą žolę šaunusis kovotojas Šermukšnis. Jo jaunas, daug kartų žvelgęs į mirties akis veidas, dabar buvo tvirtai kaulėtų jos rankų paliestas. Susmigusį ištisa automatinio šautuvo kulkų serija sužeidė, sudarkė jo taip švelnų

jaunuolišką veidą, išplėšė iš narsios jo krūtinės gyvybę, sustabdė taip didžiai savo Tėvynę mylinčią jo jautrią širdį. Likę partizanai Kikilis ir Putinas skubėjo, veržėsi toliau nuo taip baisaus mirties glėbio. Priešas, matydamas tų dviejų geležinių žmonių nepažeidžiamumą, lyg baidė nuodinga angis vis kirtė savo nuodingu gėluoniui smarkiau ir smarkiau. Pagaliau paliestas kelių kulų į kelį ir kulšį pargriuvo Putinas. Bet ir sužeistas, gulėdamas prieš ugnies liepsnose, šis tautos galiūnas nepametė vilties, nenustojo ryžto ir vis šaudė, šaudė ir šaudė... Staiga jis vėl sukaupęs paskutines savo jėgas pasikėlė ir, sekdamas savo bočių didvyrių pavyzdžiu, veržėsi per šimtus jam kelį pastojusių priešų. Kairėje už 30-40 metrų lygiai taip pat priešų smarkios ugnies apšaudomas traukėsi Kikilis. Staiga Kikilis pajuto kaip kažkas lyg karšta geležimi perbraukė per kairiąją jo koją, kuri tuojau pasidarė sunki, sunki... Sukaupęs paskutines jėgas, jis dar pribėgo didžiulį kelmą ir griuvo tiesiog bėgdamas už jo, prisidengdamas nuo priešų kulų. Atsargiai pažvelgęs į artėjantį priešą, atidengė vėl ugnį ir sustabdė, pribloškė jį prie žemės. Bet tuo pačiu metu kelios ilgos serijos iš šono pataikė į kelmą ir Kikiliui į petį ir ranką.

- Velnias, kad tik sužeidę nepaimitų gyvo, - šaltis perbėgo per širdį, ir jis pakilęs iš paskutiniųjų jėgų bandė trauktis tolyn nuo tos baisios mirties glėbin patekusios sodybos. Bet koks tai buvo vargingas, sunkus ir skausmingas šių dviejų lietuvių tautos narsuolių, daugelio priešų kulų pažeistų, veržimasis per priešų kulkas, per mirtį į gyvenimą. Kikiliui traukiantis, vis sunkiau ir sunkiau klausė kojos, vis kas kartą labiau sviro rankos su ginklu. Jis sunkiai, kruvina ranka perbraukė per išprakaitavusį veidą, tarsi norėdamas nuvyti kažkokį karštą pilkumą, kuris lėtai, bet kaskart vis labiau ir labiau temdė akis.

- Apalpsiu, - baidė skausmas nusmelkė širdį. - Reikia skubėti... - jo kruvina didžiulė ranka įprastiniu judesiu sunkiai ištraukė iš kaburo tiek daug kartų per sunkiausius pavojus ištikimai lydėjusį "Parabelį" ir lėtai jį pakėlė prie galvos.

- Prakeikti šunys, - tyliai išsiveržė baidė pagieža, gilus sielvartas ir neapsakomas pyktis priešui iš Kikilio kraujuotų lūpų.

Tarp daugelio priešų ir Putino šūvių pasigirdo, suskardėjo nustelbdamas savo išdidumu visus kitus šūvius garbingas Kikilio "Parabelio" šūvis. Tai buvo iš tiesų didingas šūvis, apsaugojęs lietuvių partizano garbę, apgynęs jo kūną nuo baidė kankinimų, išgelbėjęs šio "Audros" sūnaus kilnią sielą nuo sutepimo. Po šio paskutinio prt. Kikilio paleisto šūvio jo ištikimasis "Parabelis", sujudėjęs lyg gyvas, iššoko iš didžiulės krauju apkrešėjusios rankos ir nukrito ant žemės, nubėgdamas nuo žolyčių kelis rasos lašelius. Sunkiai visu stambiu savo kūnu griuvo "Audros" būrio vadas puskarininkis Kikilis ant taip jo širdžiai brangios žemės, už kurią tiek daug vargų ir pavojų buvo peržengęs, už kurią tiek nuostabiai didingų Laisvės kovoje kautynių buvo iškovojęs ir už kurią tik ką atidavė taip skaisčiu žiedeliu žydinčią savo gyvybę. Pargriuvęs ant kairiojo šono, dar išdidžiai plačiu dešiniojos rankos mostu rasotoje žolėje paliko rausvą ratą, tarsi

pasakydamas, jog jis lyg erelis laisvas, nepalūžęs vergijoje, dabar už meilę savajam kraštui iškeliauja visiems laikams į žydinčiuosius Rojaus sodus...

Partizanas Putinas per savo ir priešo šūvių gausmą išgirdęs kairiau pistoleto šūvį, atsisukęs pamatė, kaip susiūbavęs, lyg kažką galvodamas, griuvo žemyn prt. Kikilis, griuvo ir daugiau jau nesikėlė... Bet tuo pačiu metu jis pajautė, kaip šaltos rasos sudrėkintos krūmokšnių šakos palietusios atgaivino karščiu degantį jo veidą. Įbėgęs į laukuose augančius krūmokšnius, bėgo paskutines jėgas kaupdamas, kad tik pirmyn, kad tik kiek nors tolyn nuo baisiosios sodybos, nuo įkyriai aidinčių šūvių, nuo piktai rėkujančių kruvinųjų čekistų... Bet daugelio kulku pervertam Putinui taip nuostabiai sunkiai besikėlė kojos, taip baisiai skausmingas buvo kiekvienas kad ir mažiausias žingsnelis. Raibi pilkuma su mažyčiais gelsvais taškeliais kaskart vis labiau ir labiau temdė akis, silpnino atmintį. Diržai su šovinytais, įgavę didžiulio akmens svorį, neapsakomu sunkumu spaudė pečius, nugarą, lenkė peršautus kelius... Pusiau automatinis jo ištikimasis šatuvus užkliuvo už šakoto krūmokšnio, išslinko iš jo bejėgės rankos ir liko gulėti drėgnoje tarpkarklio žolėje.

- Nejaugi pribaišs šėtonai... - sunkiai prasivėrė krauju sukepusios lūpos. - Reikia mesti tą sunkųjį akmenį nuo pečių... - apsisprendė pusiau alpdamas nuo didelio kraujo nutekėjimo Putinas. Jis nerangiai viena ranka atsisegęs karišką diržą su šovinytais, visiškai išbalęs lyg lavonas, nuleido jį į karklynų pudurą. Staiga užpakalyje jo pasigirdo lūžtančių krūmokšnių šakų tratėjimas, pasigirdo skubūs žingsniai.

- Vejasi prakeiktieji, - laikydamas rankoje paruoštą pistoletą, vėl vargingais žingsneliais slinko per krūmokšnius tolyn.

Toliau karklynai vis retėjo, ir jis, perejęs dar suvis jauną alksnynėlį, išlindo į paalksnėje besiganančių arklių kaimenę. Mieguistas stambus vyriškis - arklių piemuo - pamatęs silpnai slenkantį pakrūme prt. Putiną, kiek nustebešs šūktelėjo:

- O ką, brolyti, vejasi tave? Tu vos bepaieini, o jie štai jau netoli trata... Pavys tave tai tikrai, neabejotinai...

- Jei esi lietuvis, padėk man nuo tų prakeiktųjų išsigelbėti... Duok skubiai arklį... - nuo sunkaus alsavimo trūkčiojančiu tyliu balsu šūktelėjo prt. Putinas arkliaганиui.

Stambusis vyras, tas paprastos širdies arklių piemuo matė jau per daug išbalusį Putino veidą, krauju sukepusias lūpas ir griežtas švelnute miglele pridengtas žydras jo akis, stambų jo žalia uniforma apvilktą liemenį, sunkiai nusvirusią su pistoletu ranką... Čia sunkiai sužeistas nebegalįs paeiti partizanas, o už keliasdešimt metrų krūmuose braška ginkluoti mongolai, ten braška visos Tėvynės pavergėjai. "Ir jeigu tik aš šiam bent kiek padėsiu, užmuš mane žalčiai, - sukosi, pynėsi, susiraižgė neišsprendžiama baisi problema didžiulėje piemens galvoje. - Betgi juk čia sužeistas, bejėgis vos bepaslenka ir tikras lietuvis... erelis... prašosi pagalbos. Jei nepadėsiu, pasivys, užmuš... Trauk jį velniai, gausiu, gausiu

į kailį”, - skubiai pajudinęs lyg nuo smūgių plačią nugarą, apsisprendė arklių piemu.

- Eikš, eikš, skubėk, brolyti, padėsiu, kaip man bus, taip, - pačiupęs už kraujuotos Putino rankos, tempė jis prie baikščiai galvą iškėlusio blėsakakčio Sarčio.

- Greičiau, tik greičiau skubėk, susimildamas, pasitempk visomis jėgomis, bent sekundėlę pavėluosime - ir tau, ir man mirtis, baisi neišvengiama mirtis, - prisikišęs prie išbalusio prt. Putino veido, karštai alsuodamas, draugiškai ragino susijaudinęs arklių piemu. - Štai, štai, kabinkis man ant kaklo, matau, kad pats vienas nepajėgsi užsirapalioti, - laikydamas tvirta ranka Sarčio karčius, antrąją kėlė apsikabinusį ir visiškai nusilpusį prt. Putiną ant Sarčio nugaros. - Imk, imk susimildamas pavadžius ir leisk zovadėlė, šis greičiausias iš visos kaimenės, iš čia likusiųjų nesiras nei vieno, kuris tave pasivytų, - užkėlęs ant greitakojo Sarčio ir brukdamas į didžiules prt. Putino rankas pavadžius, skubino jį. Sudundėjo zovadėlė, pasigirdo linksmas ir smagus žvengimas. Argi šis senovės Lietuvos bočių eikliųjų žirgų palikuonis būtų pajautęs savo naštos didingumą, esamo pavojaus svarbumą? Prt. Putino ranka iš lėto suko greitai lyg paukštį

27. Partizan Juozas Petraitis-Putinas

skrendantį Sartį link miško. Užpakalyje pasigirdo keletas padrikų šūvių ir baisūs rusiškujų žmogžudžių keiksmai ir grūmojimai.

- Matyt, tenai jau tampo mano išgelbėtoją, - liūdnai šyptelėjo išbalęs prt. Putino veidas. Lengvos Sarčio kojos greitai nešė jį prie miško pakraščio. Aštrus skausmas diegė peršautoje ties keliu jo kojoje, krūtinėje jautė nuo pernelyg įtempto bėgimo didelį kartumą, o lūpos buvo suskirdusios, kraujuotos. Štai jau ir saulės apšviesta linksma Buivolų miškelio pamiškė. Sartis pliaukšėdamas nešė jį šlapia linija vis gilyn ir gilyn į mišką. “Tik prieš vieną vienintelę suvis trumputę rudens dienelelę ėjome, štai bridome tomis pelkėmis visi keturi drauge, linksmi ir

laimingi... - sunkios mintys slinko per pakrypusią prt. Putino galvą, liūdesio šešėliai užslinko jo išbalusį veidą. - O dabar jie visi trys jau skrajoja ten kažkur aukštai aukštai...” - liūdnas žvilgsnis slinko linija, dengiančia dangaus mėlynės ruoželius.

Perjodamas paskutinį miško viduryje raistą, prt. Putinas sustabdė Sartiį, iš lengvo nuslinko nuo jo į gilų liekno vandenį ir, patakšnojęs savo greitakojui išgelbėtojui per riestą jo kaklą, pasukęs į palaukę, liepė eiti atgal. Pats gi iš lengvo, sustirusiomis kojomis, brido lieknu kvartalan, nepalikdamas nei mažiausio pėdsako.

- O vis dėlto šimtas nenugalėjo keturių, todėl, kad jie vagia, plėšia, griebia ir pavergia, mes gi giname gimtąjį kraštą nuo siaubūnų teriojimų, o brolius nuo žudynių, tik todėl šimtas nenugali keturių, - sunkiai žengdamas tarp kvartale tankiai suaugusių medžių, šnabždėjo prt. Putinas.

LGAM. PŠA.1955.Nr. 2(18).L.4-18.

Partizanų slapyvardžių rodyklė

Balandis	- Alfonsas Danielius iš Meškuičių vlsč., Gavėnaičių k., žuvo 1953 m. kovo 23 d. Šiaulių raj., Smilgių k.
Čirvinis	- Kostas Danasas iš Meškuičių vlsč., Gibaičių k., žuvo 1953 m. kovo 23 d. Šiaulių raj., Smilgių k.
Kikilis	- Vladas Daraška iš Lygumų vlsč., Dakčių k., žuvo 1952 m. rugsėjo 22 d. Jonišio raj., Dargių k.
Motiejus	- Petras Lapinskas iš Meškuičių vlsč., Gavėnaičių k., žuvo 1953 m. kovo 23 d. Šiaulių raj., Smilgių k.
Putinas	- Juozas Petraitis iš Lygumų vlsč., Sereikių k., žuvo 1953 m. kovo 23 d. Šiaulių raj., Smilgių k.
Šermukšnis	- Juozas Padirvinskas iš Lygumų vlsč., Sereikių k., žuvo 1952 m. rugsėjo 22 d. Jonišio raj., Dargių k.
Žilvitis	- Alfonsas Padirvinskas iš Lygumų vlsč., Sereikių k., žuvo 1952 m. rugsėjo 22 d. Jonišio raj., Dargių k.

PARTIZANO DIENORAŠTIS

Pagal agentūrinius duomenis 1945 m. rugsėjo 24 d. prie Rėkyvos ežero čekistų operacijos metu buvo aptikta partizanų grupė. Susirėmimo metu buvo nukauti devyni partizanai (taip rašoma NKGB dokumentuose). Tada žuvo S. Levickas-Zigmas, L. Putramentas-Vėjas, V. Goferis, M. Norkevičius ir kiti. Enkavedistai iškratė užmuštuosius, paėmė dokumentus. Partizano dukra Z. Levickaitė-Jonaitienė pasakojo, jog po susišaudymo keliems Vaikšnėgalos kaimo gyventojams buvo liepta nuvežti tik šešis žuvusius į Bazilionus. Ten jie buvo išniekinti.

Buvusiame KGB archyve yra išlikęs tą kartą žuvusio partizano Vlodo Godeko (matyt, Vlodo Goferio, NKVD vertėjas įvėlė klaidą - A. M.) dienoraščio ištraukos vertimas į rusų kalbą¹. V. Goferis gimė 1919 m. Biržų apskrityje, Saločiuose. Vėliau su tėvais gyveno Rėkyvoje. 1944 m. pasitraukė su vokiečiais, 1945 m. birželio mėnesį atsidūrė NKVD filtraciniame punkte Kybartuose. O iš ten keliai atvedė pas partizanus.

Pateikiamas minėto dienoraščio vertimas iš rusų į lietuvių kalbą. Ištraukoje konspiracijos tikslais yra nemažai vietovių, partizanų junginių pavadinimų, rėmėjų vardų sutrumpinimų. Čia aprašomas Vytauto Didžiojo rinktinės, veikusios Padubysio, Šiaulių, Radviliškio, Šiaulėnų bei Tytuvėnų valsčiuose, partizanų gyvenimas.

1. Lietuvos ypatingasis archyvas. F.3.B.7/86. T.2.L.100-103. Mašinarštis.
Originalas rusų k.

Parengė Aurelija Malinauskaitė

Partizano Vlodo Godeko*dienoraščio ištrauka

1945 metų-VII-12 ketvirtadienis. Vakare aš su vienu atvykau pas (?) Kalnietį* aplankyti senuką ir savo draugus.

1945-VII-13 penktadienis. Prieš pietus susitikau su Vincu, po to mišku grįžau į stovyklą.

1945-VII-14 šeštadienis. Naktį aš ir Mikas greitai atvykome pas N., susitikome su V.

1945-VII-15 sekmadienis. Naktį 1 val. atvyko į būrį: Volungė, Špokas, Sakalas, Vabačius, ir dieną susitikau su A., V., Kavalierium ir pagiriojomės.

1945 metų -VII-16 pirmadienis. Rytą grįžome į stovyklą, gavome pranešimą, kad Dvarninkuose bus mitingas. Devyni vyrai išėjo likviduoti šitą mitingą. Bet mitingas neįvyko, be naudos grįžome į stovyklą. Vakare Eiva, Simas, Karolis, Zuikis, Špokas ir... išsikrapštė sunaikinti p-V.

1945-VII-17 antradienis. Apie 8 val. ryto sunaikinti 2 šunys P-Ž.

1945-VII-18 trečiadienis.

1945-VII-19 ketvirtadienis. Dienos 6 val. praleidau stovykloje.

1945-VII-20 penktadienis. Vakare aš, Zigmas, Simas, Seržantas, Gediminas, Vabalas, Uodas, Čerčilis ir Malovobas išvykome į Šiaulėnų vls. paruošti milicijos likvidavimo.

1945-VII-21. Stebėjome visą dieną, nieko nemedžiojome. Vakare pasidalinome į dvi grupes ir perpjovėme dvi Šiaulėnų telefonų linijas.

1945-VII-22 sekmadienis. Mūsų būrys - aš, Zigmas ir Seržantas visą dieną prabuvome miškelyje netoli vietovės B.

1945-VII-23 pirmadienis. Rytą kiaurai permirkę nuo lietaus grįžome į stovyklą, kurioje radome Fi-Fi ir jauniklius, pasilikusius mūsų laukti. Vakare į stovyklą užėjo uogautojai, po to reikėjo pereiti į kitą vietą.

1945-VII-24 antradienis. Auštant atvykome į stovyklą. Vakare Teodoras pranešė apie šeimų vežimą. Vakare dalis vyrų išvyko įvairiomis kryptimis perspėti minimų šeimų.

1945-VII-25 trečiadienis. Diena praėjo su bloga nuotaika, svarstėme, ką daryti.

1945-VII-26 ketvirtadienis. Vakare aš, Zigmas, Meška, Vanagas ir Čerčilis išėjome į Žaliajį būrį. Kelyje Vanagas su Čerčiliu atsiskyrė. Pasilikę trise, keliavome apie 24 valandas. Netoli kaimo P. mes susitikome su pažįstama mašina. Atėjo mums išbandymas. Atidengę stiprią automatų ir pistoletų ugnį,

*Pavardė palikta tokia kaip dokumente

*Matyt, ryšių punktas

išsilaisvinome ir, pakeitę kryptį, perspėjome savus šio rajono žmones. Apersistoję prie Beržės radome Briedį, kurį paėmėme su savimi.

1945-VII-27 penktadienis. Dieną praleidome netoli Kalniečio. Vakare tęsėme žygį.

1945-VII-28 šeštadienis. Prieš pietus atvykome į ŽR* stovyklą.

1945-VII-29 sekmadienis. Anksti rytą mus pradėjo persekioti NKVD. Didelių susirėmimų neįvyko. Vakare keletą kartų teko susidurti. Žvalgybos metu man teko susidurti su priešo grupe, apie 20-30 metrų atstumu. Naktį sėkmingai išėjome iš apsupto miško. Visą laiką lijo.

1945-VII-30 pirmadienis. Prieš aušrą apsistojome praleisti dienos daržinėje. Vakare toliau traukėmės.

1945-VII-31 antradienis. Tą dieną prasėdėjome daržinėje (buvo sukurta daina apie beviltišką nuotaiką gyvenime).

1945-VIII-1 trečiadienis. Prisijungėme prie vieno skyriaus, keliavome namų link. Vakare pasiekėme U-R-Ž vietovę, kur mums kelias buvo žinomas ir atsiskyrėme nuo ŽR vyrų.

1945-VIII-2 ketvirtadienis. Po įtempto 30 kilometrų naktinio žygio sustojome dienai mažame miškelyje Ž-U.

1945-VIII-3 penktadienis. Stiprus lietus, visiška tamsa, pelkė, purvas stipriai apsunkino žygį. Netgi pusiaukelėje prie Beržės buvome priversti sustoti pailsėti.

1945-VIII-4 šeštadienis. Visą dieną puikiai poilsiaavome. Vakare Zigmas, Briedis ir Meškis išėjo į stovyklavietę, o aš pasilikau, man reikėjo eiti pas Kalnietį.

1945-VIII-4 šeštadienis. Prieš pietus išgirdau mašinų gaudesį, reikėjo pasitraukti į mišką, po to paaiškėjo, kad mašina važiavo į mišką malkų.

1945-VIII-5 sekmadienis. Naktį sulaukiau draugų grupės. Pusę dienos pabuvus su jais, išėjau pas Kalnietį. Su manimiėjo Sakalas ir Špokas.

1945-VIII-6 pirmadienis. Paryčiui aš, Sakalas, Naujokas, Dagilis atvykome į Beržę. Vakare aš, Eiva, Vilkas, Anupras, Fi-Fi, Mykolas, Sakalas, Dagilis, Genys, Beržas išvykome "pirkti" karvės. Kartą, pavaikščioję visą naktį, neradome nei vienos tinkamos: kur senos, kitiems paskutinė, net ir iš bolševikų neatėmėme.

1945-VIII-7 antradienis. Dieną praleidome miške įrengtoje palapinėje. Vakare išvykome į stovyklą. Pakeliui užėjome pas N.

1945-VIII-8 trečiadienis. Auštant atvykome į stovyklą. Čia jau antra diena kritiška padėtis su maistu.

1945-VIII-9 ketviradienis. Šiandien rytą grįžo Briedis, Zenonas, Džio ir Petras, kurie atitempė dėžę sviesto. Vilkas, Voras, Šernas ir Sakalas - karvę.

*Žaliosios rinktinės

Taip maisto klausimas buvo išspręstas. Apskritai nieko naujo.

1945-VIII-10 penktadienis. Naktį su Eiva išėjau maisto pas N. V.

1945-VIII-11 šeštadienis. Rytą grįžo vyrų grupė, kurie vakar "pirko" 5 dėžes sviesto ir 2 - varškės, jas vežė iš pieno punkto R-Š į Šiaulius. Volungė atvedė keturis naujokus: Ažuolą, Lepšę, Vytautą ir Pikį. Ši diena sėkminga, stovykloje iššauti keturi neatsargūs šūviai. Šiandien buvo atsiųsti ir paskelbti vidaus tvarkos nuostatai.

1945-VIII-12 sekmadienis. Dieną praleidome stovykloje.

1945-VIII-13 pirmadienis. Vakare aš su Eiva išėjome produktų pas N. Kelyje buvo purvas, vanduo.

1945-VIII-14 antradienis. Vakare aš, Sakalas išėjome į K-Š aplankyti Gandro būrį ir surasti Senį. Kelias tolimas, bet kaiėjome keliu, tai labai nepavargome.

1945-VIII-15 trečiadienis.

Kelias. Auštant priėjome pelkę, kur teko bristi iki kelių. Pasiekęs G., būrys pailsėjo, o vakare aš su Gandru išėjome ieškoti Senio, o Sakalas su Komendantu išėjo savo reikalais. Senio nepavyko rasti, liko tik 2 šautuvai. Saulei leidžiantis, grįžome į stovyklą.

1945-VIII-16 ketvirtadienis. Vakare grįžome atgal į stovyklavietę. Su mumisėjo Gandras ir daktaras Meilė. Kelias buvo sunkus: purvas, miškas, vietomis tankus, be to, sutemo, netoli Ž. kaimo buvome priversti eiti visiškai tamsoje. Pakeliui sutikome savo dalinio vyrus, traukiančius į naują stovyklą. Gandras prisijungė prie būrio, o Aidas, aš, Sakalas ir d. Meilė nuėjo aplankyti sergančio Broniaus.

1945-VIII-17 penktadienis. Auštant atvykome pas sergantį Bronių, sveikata jo buvo bloga, bet ne beviltiška, kaip paaiškino daktaras. Dieną praleidome pas Teodorą, vakare atvykome į stovyklą. Pakeliui aplankėme N.

1945-VIII-18 šeštadienis. Paryčiai pasiekėme naują stovyklą. Čia dar vyko stovyklos tvarkymo darbai. Miške augo kaimiūkštis, buvo tiesiamos gatvės, pagal jas lygiavosi mažučiai partizanų namukai. Š. požiūriu, mūsų stovykla su savais namukais primena pirmųjų žmonių, kuriuos teko matyti geografiniuose piešinukuose, gyvenvietę. Vakare aš su Eiva išvykome pas N., bet kadangi pas N. atovėjo mašina, neužėjome, o užėjome pas Ž. L., kur praleidome dieną.

1945-VIII-19 sekmadienis. Vakare užėjome pas N., prikrovėme pilnas kuprines produktų ir grįžome atgal.

1945-VIII-20 pirmadienis. Vakare aš su Eiva išvykome įvairiais reikalais į kaimyninius kaimus, daug žmonių per naktį aplankėme.

1945-VIII-21 antradienis. Šiandien rytą apie 6-7 valandą žuvo Simas. Tai pirmoji mūsų būrio auka. Tegul būna lengva jam Lietuvos žemė, už kurią taip narsiai kovojo. Išėkis ramiai, o mes tęsime kovą už Lietuvos laisvę, žiauriai už tave atkeršysime.

1945-VIII-22 trečiadienis. Vakare 11 vyrų patraukė gaudyti šnipų, praleidome visą naktį apsupę įtartiną vietovę, bet niekas nepasirodė. Vakare į būrį atėjo Korys, o šiandien Vijūnas.

1945-VIII-23 ketvirtadienis. Vakare 11 vyrų išvyko pas R.D. odos “pirkti”. Auštant pasiekėme mišką netoli R.D. Čia sustojome praleisti dienos.

1945-VIII-24 penktadienis. Dieną galėjau visai arti matyti kaip apdirbamos “N. Europos” durpės, vakare nuo mašinų nuėmėme du didžiulius odinius diržus, taip padų klausimas buvo išspręstas. Grįždami ėjome netoli R.* miestelio, aiškiai buvo matomos miestelio šviesos ir jo gatvės, norėjosi aplankyti ar pamatyti pažįstamus, ar pasibastyti po gatves, kur tiek daug praeities prisiminimų.

1945-VIII-25 šeštadienis. Rytą su grobiu laimingai grįžome į stovyklą. Vakare išgygiavome atkeršyti už Simą.

1945-VIII-26 sekmadienis. Sunaikinome 9 istrebitelius. Paimta 10 ginklų: 1 kulkosvaidis, 4 automatai, 2 pusautomačiai, 2 karabinai, 1 pistoletas, savų aukų nebuvo. Naktį kita grupė pagavo dar vieną šunį.

1945-VIII-27 pirmadienis. Rytą laimingai grįžome. Grįždami visiškai suplėšėme batus ir nutrynėme kojas, taip likau visai basas, tiesą pasakius, apavas nelabai reikalingas, kadangi kojos sutinę ir į batus nelenda.

1945-VIII-28-29-31.

1945-IX-1 šeštadienis. Per tas dienas kojas išgydžiau ir galėjau eiti kur tik patinka.

1945-IX-2 sekmadienis. Šiandien po pietų žmoniškai “atakavome” riešutus, iki pat vakaro teko man juos plėšti.

1945-IX-3 pirmadienis. Vakare aš, Sakalas ir Zigmas iškeliavome pas Kalnietį atnešti radijui baterijos. Bateriją radome išnaudotą.

1945-IX-4 antradienis. Vakare ėjome toliau medžioti baterijos. Vis tik “sumedžiojome”.

1945-IX-5 trečiadienis. Rytą grįžome į stovyklą su baterija, bet tikrinant bateriją pasirodė, kad ji neveikia, šiandien į būrį atvyko Kaunas ir Šaulys. Vakare aš, Eiva, Rūta išėjome pas N.

1945-IX-6 ketvirtadienis. Šiandien buvau stovykloje.

1945-IX-7 penktadienis. Naktį išvykę P. L. nunešėme naują korespondenciją.

1945-IX-8 šeštadienis, po pietų grįžome į stovyklą. Vakare aš, Sakalas, Uosis ir Beržas išvykome į P. L. vietovę aiškintis...

1945-IX-9 sekmadienis, rytą grįžome nešdami šiek tiek produktų ir karabinus. Jeigu ne valstybiniai ūkiai, iš... gyventi būtų nekaip.

1945-IX-10 pirmadienis.

*Rėkyvos

1945-IX-11 antradienis. Šias dienas praleidau stovyklavietėje.

1945-IX-12 trečiadienis. Prieš pietus aš, Mikas ir Sakalas išvykome į P. L. vietovę aplankyti kaimyninių būrių. Vakare pasiekę juos, stovyklą radome tuščią, išsikėlė į kitą vietą.

1945-IX-14 penktadienis.

Partizanų slapyvardžių rodyklė

✓Aidas	- Stasys Jurgutavičius iš Padubysio vlsč., Pakapės, žuvo 1947 m. vasario 16 d. kautynių metu Šiaulių aps., Dukto miške.
✓Anupras	- nežinomas.
✓Ažuolas	- (?) Morkus Bajoras iš Šiaulėnų vlsč., Sklioriškių k., žuvo 1946 m. rugsėjo 24 d. Kelmės vlsč., Gečaičių k.
✓Beržas	- Antanas Tamošaitis iš Padubysio vlsč., Gankių k., nukankintas po kautynių, įvykusių 1947 m. vasario 16 d. Šiaulių aps., Dukto miške.
Briedis	- Jonas Kariniauskas iš Šiaulių, žuvo 1945 m. Padubysio vlsč., prie Biekšės k.
Bronius	- nežinomas.
Čerčilis	- nežinomas.
Dagilis	- Valerijonas Daukša iš Radviliškio vlsč., Pušiniškių k., žuvo 1949 m. rudenį Šiaulių aps., Dukto miške.
Džio	- Aleksandras Aleknavičius iš Radviliškio, žuvo 1946 m. sausio 15 d. Padubysio vlsč., netoli Giedrių k.
Eiva	- Antanas Arbužas iš Padubysio vlsč., Karpiškių k., žuvo 1946 m. sausio 15 d. Padubysio vlsč., netoli Giedrių k.
Fi-Fi	- Stepas Sebastijonas iš Šiaulių, 1947 m. vasario 16 d. kautynių metu Dukto miške paimtas gyvas, teistas, mirė 1979 m. Mažeikiuose.
Gandras	- nežinomas.
Gediminas	- nežinomas.
Genys	- Jonas Daukša iš Radviliškio vlsč., Pušiniškių k., žuvo 1947 m. vasario 16 d. kautynėse Šiaulių aps., Dukto miške.
Karolis	- Kazimieras Šimkus, žuvo 1946 m. sausio 15 d. Padubysio vlsč. netoli Giedrių k.
Kavaličius	- nežinomas.
Kaunas	- nežinomas.
Komendantas	- Klemas Bartkus iš Radviliškio vlsč., Pušiniškių k., žuvo 1946 m. pavasarį Šiaulėnų vlsč., Polekos k.
Korys	- nežinomas.
Lepšė	- nežinomas.
Malovobas	- nežinomas.
Meška	- Juozas Matijošaitis iš Kuršėnų vlsč., Gilaičių k., žuvo 1948 m. gegužės 25 d. Kuršėnų vlsč., Akmenaičių k.
Mykolas (Mikas)	- nežinomas.
Naujokas	- nežinomas.
Petras	- nežinomas.
Pikis	- (?) Antanas Alkemitis.
Rūta	- Juozas Jurgutavičius iš Padubysio vlsč., Pakapės, žuvo 1947 m. vasario 16 d. kautynių metu Šiaulių aps., Dukto miške.

Sakalas	- Vacys Sinkus iš Šiaulių vlsč., Aklinių k., po 1948 m. vasario 17 d. kautynių Kelmės vlsč., Degučių k. paimtas gyvas, teistas, mirė 1979 m. Šiauliuose.
Senis	- nežinomas.
Seržantas	- nežinomas.
Simas	- Antanas Druceika iš Padubysio vlsč., Giedrių k., žuvo 1945 m. rugpjūčio 21 d. Padubysio vlsč., Giedrių k.
Šaulys	- nežinomas.
Šernas	- nežinomas.
Špokas	- nežinomas.
Uodas	- Pranas Vėžys iš Šiaulėnų vlsč., Polekos k., netyčia nusišovė stovėdamas sargyboje.
Uosis	- Petras Stanislovaitis iš Radviliškio vlsč., Šniūraičių k., žuvo 1949 m. rugpjūčio 28 d. Radviliškio vlsč., Kurų k.
Vabačius	- nežinomas.
Vabalas	- nežinomas.
Vijūnas	- nežinomas.
Vilkas	- Antanas Navickas iš Padubysio vlsč., Skaudvilių k., 1948 m. rugpjūčio 8 d. paimtas sužeistas Užvenčio miške, teistas, mirė apie 1990 m. Kauno rajone, Garliavoje.
Vytautas	- Vytautas Šikšnys iš Šiaulėnų vlsč., Notiniškių k., žuvo 1947 m. vasario 16 d. kautynių metu Šiaulių aps., Dukto miške.
Volungė	- Stasys Vilkinas iš Šiaulių, žuvo apie 1949 m. Šiaulių vlsč., netoli Žuvininkų k.
Voras	- nežinomas.
Zenonas	- Zenonas Pranckevičius iš Alytaus, žuvo 1945 m. spalio mėn.
Zigmās	- Stasys Levickas iš Padubysio vlsč., Vaikšnėgalos k., žuvo 1945 m. rugsėjo 24 d. Padubysio vlsč., prie Vaikšnėgalos k.
Zuikis	- nežinomas.

28. Partizanas Vacys Sinkus-Sakalas. Inta, 1956 m.

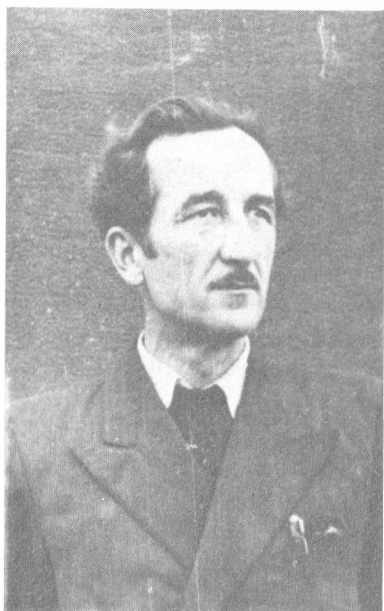
29. Partizanas Antanas Tamošaitis-Beržas. Fotografuota apie 1943 m.

30. Partizanas Morkus Bajoras-Ažuolas. Fotografuota 1944 m.

31. Partizanas Leonardas Putramentas-Vėjas. Fotografuota 5-ame dešimt.

32. Lakūnas, partizanas Stepas Sebastijonas-Fi-Fi, Bedalis. Balchašas, 1956 m.

33. Partizanas Stasys Levickas-Zigmas. Fotografuota 4-ame dešimt.

ŽVILGSNIS IŠ ŠIANDIENOS: PRISIMINIMAI

Kazimiera Butkuvienė KOVOTOJŲ ŽŪTYS ŽALIOJOJE RINKTINĖJE

Likimas lėmė man gimti ir užaugti kampelyje, nutolusiame nuo didesnių miestų ir miestelių - Šeduvos valsčiuje, Žybartų kaime, išikūrusiame prie Šeduvos-Pakruojo vieškelio. Iš dviejų pusių kaimą supo didžiulis Radvilionių miškas.

Šeimoje augom dvi sesės, brolių neturėjom. Gyvenom vidutiniškai. Jaunesnė sesuo Felicija mokėsi Šeduvos vidurinėje mokykloje, o man teko namuose talkininkauti tėveliams. Nors mes turėjom tik 12 ha žemės, tačiau visai šeimai teko palikti tėvynę ir namus, pamatyti platųjį pasaulį, šaltąjį Sibirą.

Dar 1944 metais, kai vieni okupantai keitė kitus, kapitonas Izidorius Pucevičius, kurio giminė buvo Šeduvos valsčiuje, Naujasodžio kaime, pradėjo burti apie save kaimo jaunimą. Sovietams paskelbus mobilizaciją, kapitonas pasikvietė savo artimiausius kaimynus, brolius Šereivas, ir, pasitaręs su jais, pasiuntė į visas puses. Broliai dviračiais apvažiavo Šeduvos, Rozalimo, Pakruojo apylinkių kaimus. Ragino nestoti į tarybinę armiją, bet burtis ginti savo tėvynės.

Galbūt dėl to jaunų vyrų iš mūsų kaimų į okupanto kariuomenę pateko labai mažai. Dauguma slėpėsi prie namų, kiti ėjo į mišką. Visi kaupė ginklus, o tie, kas jau buvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje, apmokė tais ginklais naudotis.

1944 m. gruodžio mėn. jau buvo suburta apie 120 asmenų. Tai buvo pirmieji partizanai. Jie buvo gerai ginkluoti, turėjo lauko virtuves. Gruodžio mėn. apsigyveno Rozalimo valsčiaus Medikonių kaime. Gyveno stambiujų ūkininkų Štaro, Dumšės ir Kairio jaujose. Štabas įsikūrė pas Štarą. Čia jie turėjo radijo imtuvą ir siųstuvą. Prieš Kalėdas sutiko desantu išmestus keturis parašutininkus. Rengėsi žūtbūtinai kovai.

Bet ir čia atsirado išdavikų. Trys vyrai išėjo į namus atsigabenti maisto produktų ir negrižo. Jie nuėjo į Rozalimo skrebyną ir pranešė, kur slepiasi

partizanai. Bet partizanai, apie tai sužinoję, sėkmingai pasitraukė. Tik areštavo ir nuteisė tuos tris ūkininkus: Praną Kairį, Jurgį Dumšę ir Stasį Štarą. Tai įvyko 1945 m. vasario pabaigoje.

Vieni kovotojai būrėsi į didelius būrius, kiti slapstėsi prie namų. Prasidėjo ir pirmosios netektys. "Liaudies gynėjai", lydimi enkavėdistų, važinėjo po kaimus, ieškojo "dezertyrų". Radę beginklius areštavo, tardydami žiauriai kankino, kitus sušaudė vietoje. Dar 1944 metų rudenį 19-metį Antaną Erelėną iš Dervelių kaimo paėmė iš namų sergantį šiltine. Kankinamas jis nesąmoningai prisiėmė nebūtas nuodėmes. Nuteisė mirties bausme ir sušaudė.

1945 m. balandžio mėn. Riaubų kaimo kumetyne enkavėdistai aptiko besislapstančius Juozą Prikocką su dviem giminaičiais iš Radviliškio - Liumpa ir Juodeika. Bandydami bėgti, visi trys enkavėdistų buvo nušauti, o po to nuvežti į Radviliškį ir pamesti aikštėje išniekinti. Pasibaigus karui ir atsiradus daugiau kareivių, enkavėdistai išdrįso jau ir miškus "šukuoti". Sykį partizanai sužinojo, kad enkavėdistai tikrins namus ir rastus pasislėpusius "banditus" sušaudys, o tuos namus sudegins.

Tai išgirdęs, buvęs Žybartų šaulių būrio vadas Justinas Vozbinas ir jo giminaitis Alfredas Bokas nutarė pasitraukti į netoliese esantį Radvilonių mišką. Išėjo nakčia. Bet rytą apsupę mišką enkavėdistai juos abu nušovė ir išvežė į Rozalimą išniekinti. Tai buvo 1945 m. liepos 19 d. Tą dieną Aldoniškio kaimo gyventojas Jonas Jaras išsirengė su šešerių metų sūneliu eiti į Dervelių kaimą pas gimines. Žmona pridėjo krepšį pyragų, kad nuneštų lauktuvių motinai ir broliui. J. Jaras pasiėmė ir alaus ašotį. Buvo graži diena. Keliu eiti buvo toliau, tad pasuko tiesiai per mišką. Kur ir sutiko nelemtą kulką. Nušautą J. Jarą nuvežė į Seduvą išniekinti. Į žmonos prašymą patiems palaidoti kapinėse atsakė, kad banditų rėmėjai taip pat turi būti šaudomi ir niekinami.

1945 metų vasaros viduryje apie šimtas gerai ginkluotų vyrų nakčia apsupo ir užėmė Rozalimo miestelį. Čia gerai išgąsdino skrebus ir jų šeimas, keletą skrebuų sunaikino. Bet "liaudies gynėjai" pranešė į Panevėžį, ir rytą iš ten atskubėjo keturi sunkvežimiai kareivių. Mūsų kovotojai narsiai kovėsi. Žuvo visi pirmojo posto, kuris buvo prie pieninės, vyrai. Kitiems pasisekė laimingai pasitraukti. Ten žuvo 7 vyrai: vadas Rušplaukis-Perkūnas iš Alksniupių, Jonas Jonaitis-Genys iš Dervelių kaimo, kitų nepažinojau.

1945 m. rugpjūčio 25 d. Žalioji rinktinė neteko savo energingo ir gabaus vado I. Pucevičiaus. Jodamas su adjutantu Marijošiumi, jis pateko į pasalą ir buvo nušautas Mediniškių kaimo laukuose. Išniekintas Rozalimo miestelyje.

1945 m. rudenį partizanai susiskirstė į kuopas ir mažas grupes, kad lengviau būtų pergyventi žiemą slėptuvėse. Susiskirstė zonomis po keletą kaimų. Mūsų apylinkės Aukštelkų, Užuožerių, Riaubų, Žybartų, Birutės, Maldžiūnų, Dervelių, Medikonių bei Vismantų ir Draumėnų kaimuose vyrai priklausė Virpšos kuopai, kuri buvo pasidalinusi į keletą grupių. Visi partizanai buvo

34. Po Rozalimo miestelio užėmimo. Prie mašinos stovi enkavėdistai. 1945 m. liepos 28 diena.

pavaldūs Žaliosios rinktinės vadui, bendraudavo ir žinias perduodavo per ryšininkus.

Partizanai saugumo sumetimais vietovardžius irgi buvo pakeitę slapyvardžiais, net atskiras sodybas vadindavo slapyvardžiais.

Mano tėviškėje buvo slapta grupių, vėliau ir kuopų susitikimo vieta. Pavadinta "Ilgoji Uošvienė". Tėvelis sugebėjo paremuntuoti batus, todėl tekdavo dažnai teikti partizanams šias paslaugas. Pažinojau ir kitų kuopų vyrų, kurie kreipėsi į mus. Be to, Radviliškyje turėjom pažįstamą dorą žmogų, batsiuvi, kuris specialiu užsakymu pagamindavo batus. Prašydavo parinkti kiaulės pūslių, iš jų darydavo vandens nepraleidžiantį pamušalą. Batsiuvys K. P. žinojo, kam gamina. Man tekdavo vežti užsakymus, o paskui parvežti batus partizanams. Per tą laikotarpį (1945-1951 m.) turbūt nemažą dalį Žaliosios rinktinės vyrų esu apavusi.

Po mūsų apylinkės zoną šeimininkavo Petro Mečionio-Lapo iš Dervelių kaimo būrys. Tai buvo paprasti kaimo artojai su pradinės mokyklos pažymėjimais, vienas kitas tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, buvę šauliai. Tai broliai Masilaičiai iš Užuožerių: Petras, slapyvarde Virpša, Vladas - Kerpė, Vincas Tarbūnas-Dagys, Alfonsas Simansonas-Karpis. Iš Dervelių broliai Jonaičiai: Jonas-Genys, Vincas-Dobilas ir Petras Mečionis-Lapas. Iš

35. Žaliosios rinktinės Virpšos grupės partizanai. Sėdi iš kairės: Petras Paluckas-Žukas ir Vladas Jurgaitis-Dagilis. Stovi iš kairės: Anicetas Verbliugevičius-Žilvitis, Bronius Kižauskas-Kotas, Petras Masilaitis-Virpša, Alfonsas Puodžiūnas-Kiaunė. Fotografuota apie 1947 m.

Draumėnų kaimo Klemas Jaraminas-Špokas, iš Vismantų kaimo Antanas Stonkus-Šlėga. Iš Žybartų kaimo Vacys Janeliūnas-Aidas, iš Riaubų kaimo Leonas Čalutka-Nemunėlis. Iš Maldžiūnų: Vladas Jurgaitis-Dagilis, Albertas Bernotas-Maiklas, Stepas Vaišvila-Uodas. Iš Aukštelkų kaimo Aleksas Šliurpa-Gruodis, Stasys Banilis-Smidras, Jonas Bulzgis-Klevas, Juozas Šulskis-Puškinas. Vėliau nuo 1946 m. lapkričio mėn. prisidėjo aukštelkietė Janina Kižauskaitė-Nijolė, Antanas Kižauskas ir Bronius Kižauskas-Kotas. Dar iš Šileikonių trys broliai Puodžiūnai: Jonas ir Vladas (slapyvardžių nežinau) bei Alfonsas-Kiaunė ir Juozas Montvilas. Iš Šniukonių kaimo - Petras Paluckas-Žukas. Šeduviai Juozas Skačkauskas-Strausas (vadas), Pranas Razgaitis-Sauleika ir daug kitų, kurių nepažinojau nei slapyvardžių nežinojau. Teko priimti kaip svečią ir J. Kimštą-Žalgirį, Algį ir Jurgį iš Vakarų srities, Joną Januševičių-Vilką iš Algimanto apygardos. 1948-1949 m. ir išdaviką Čemberleną su savo komanda. Viskas dabar atrodo kaip šiurpus sapnas, kurio prisiminti nesinori.

Nuo 1945 m. iki mano arešto 1951-aisiais netekome daug brangių, pačių geriausių kovotojų. Vieni jų krito nelygioje kovoje, kiti - išduoti parsidavėlių ir žiauriai nukankinti. 1946 m. sausio mėn. Vacys Janeliūnas-Aidas susirgęs prisiglaudė pas seserį Vandą Medžiaveprienę Kolyčių kaime. Tai pastebėjo išdaviko akis. Namai buvo apsupti, suimtas sunkiai sergantis partizanas ir jo sesuo. Bet Janeliūnui nebuvo lemta mirti svetimoje šalyje. Po 15 metų grįžo į

tėviškę, sukūrė šeimą. Dėl praeityje iškentėtų kančių ir pašlijusios sveikatos mirė 1968 m. Paliko žmoną ir tris mažus vaikučius.

1946 m. tarp Radvilonių ir Šklagų miškų, netikėtai užėjęs ant pasalų, žuvo partizanas J. Šulskis-Puškinas.

1945 metų sausio 14 d. mūsų apylinkę sudrebino šūviai ir nušvietė gaisro pašvaistės. Kareiviai apsupo Novogrudskių sodybą Birutės kaime. Sodyboje lankydavosi būrių vadai. Gerai įrengtoje slėptuvėje buvo radijo imtuvas, rašomoji mašinėle, čia spausdindavo atsisaukimus. Tą dieną slėptuvėje buvo likę tik broliai Jonas ir Vladas Puodžiūnai. Iš ryto 19 metų sodybos šeimininkas J. Novogrudskis nuėjo į daržinę kviesti partizanus pusryčių ir pastebėjo ant sukrautų javų gulinčius rusų kareivius. Apsimetė nepastebėjęs, bet broliui Vladiui, kuris buvo pieninėje, davė ženklą, kad į namus negrįžtų. Pranešti partizanams nebuvo sutarto ženklo. Apie 11 val. atvažiavo dar dvi mašinos kareivių iš Šeduvos. Apsupo visą sodybą. Apie 14 val. padegė daržinę. Partizanai bėgo iš degančios daržinės atsisaukdamai. Krito keturi rusų kariai. Partizanams teko bėgti lygiu lauku. Nubėgę apie pusę kilometro buvo nušauti ir nuvežti į Šeduvą išniekinti.

1946 m. rudenį partizanai Klemas Jaraminas-Špokas ir Antanas Stonkus-Šlėga žuvo netoli Stačiūnų.

1946 m. lapkričio mėn. Aukštelkų kaimo Kižauskų sodybą netikėtai apsupus kareiviams, žuvo šeši partizanai: Vladas Masilaitis-Kerpė, Aleksas Šumskis-Balandis, Anicetas Misius-Dragūnas iš Barvainių kaimo ir trys broliai Godeliai iš Karčemų kaimo. Pabėgti pavyko tik vienam Vincui Tarbūnui-Dagiui. Nors ir jis buvo sužeistas. Iki saugios vietos ant milinės jį vilko Janina Kižauskaitė. Taip buvo sunaikinta Kerpės grupė. BroLIAI Antanas ir Bronius Kižauskai, jų sesuo Janina bei pasveikęs Dagys kovojo Lapo būryje. Kižauskų šeima, vengdama arešto, įsijungė į kovotojų gretas, ir visi žuvo nelygioje kovoje.

1947 m. spalio 29 d. būrio vadas Strausas bei partizanai Kiaunė, Žukas ir Sauleika (Pranas Razgaitis) važiavo arkliu su užduotimi. Paryčiui užsuko pas Birutės kaimo gyventoją Petrą Plungę. Partizanai nepastebėjo, kad jie persekiojami NKVD. Visiems suėjus į vidų, lauke pasiliko Žukas, kuris tada ir pastebėjo priešus. Tuoju pranešė kitiems. Partizanai norėjo pasitraukti nepastebėti, bet nepavyko, nes sodyba jau buvo apsupta. Žukas buvo lauke, o kiti vyrai šoko pro langą. Iššokus Sauleikai ir Kiaunei, Strausas liko paskutinis. Šokdamas jis susilaužė koją. Surikęs: "Vyrai, gelbėkitės!", paleido šūvį į save. Kiaunė suglumęs grįžo, norėdamas Strausą išnešti. Bet priešo kulka pakirto ir jį. Taip Žalioji rinktinė neteko dar dviejų narsių kovotojų, o Plungės tvartas buvo padegtas padegamomis kulkomis. Šeimininkas areštuotas, kalintas Vorkutoje, kur ir žuvo šachtose.

1948 m. sausio 31 d. vėl netekome drąsaus partizano, kuris žuvo Birutės kaime sudegintoje Novogrudskių sodyboje. Novogrudskienė Elzė jau buvo

areštuota ir nuteista. Vyriausiajam sūnui Juozui pavyko išvengti arešto. Tad jaunesni broliukai Petras, Vladas ir Adolis, vadovaujami vyriausiojo brolio Juozo, ėmėsi atstatyti sudegintą sodybą. Prie molinio tvarto įsirengė gyvenamąjį kambarį, prie kito tvarto galo pristatė daržinę.

Ir vėl daržinėje buvo įrengta gera slėptuvė. Buvo radijo imtuvas ir rašomoji mašinėlė (tada per gaisrą slėptuvėje likę daiktai NKVD nebuvo atrasti, tik kai kas apgadinta). Vėl virė darbas, buvo spausdinami atsišaukimai. Dauginama ir platinama partizanų spauda. Jaunieji Novogrudskiai namuose mažai pasirodydavo. Jauniausias Adolis prisiglaudė pas gimines, Petras mokėsi kalvystės ir gyveno pas meistrą Paobelį kaime. Vladas mokėsi Kretingoje traktoristų kursuose. O Juozas sukiojosi aplink, bet namuose mažai būdavo. Į savo varganą būstą įsileido gyventi "patikimą" žmogų, kuris padarė savo juodą darbą. Išdavė slėptuvę. Apsupimo metu joje buvo tik vienas partizanas Aleksas Verbliugevičius-Žilvitis iš Pakalniškių kaimo. Jis buvo paliktas tvarkyti archyvo. Pajutęs, kad kovoti nėra prasmės, padegė slėptuvėje esančius popierius, metė granatą į apsupusius priešus, o antra granata susisprogdino slėptuvėje ir pats ten žuvo. Juozas ir Vladas Novogrudskiai buvo surasti ir areštuoti. Vladas žuvo įkalinimo vietoje.

1948-tieji metai turbūt buvo patys siaubingiausi metai, tai didieji tremties metai. Tai metai, nusinešę daugelį partizanų gyvybių. Nebuvo to mėnesio, kad miesto aikštės grindinys nebūtų aplaistytas kovotojų krauju.

1948 m. vasario 14 d. Lapo būrys, stovyklavęs nuošaliame Margių kaime, gavo užduotį nuvažiuoti į Jomantonius, į ištremtų Karlianskų namus paimti paslėptų ginklų. Tame būryje kovojo ir Ignas Karlianskas-Mėnulis. Pasikinę gerą arklį, išvažiavo aštuoni partizanai. Bet kelionė tęsėsi neilgai. Pavažiavę porą kilometrų, virš Miškadvario miško, pro kurį turėjo važiuoti, pamatė leidžiantis raketą. Naktis buvo šviesi, tad galėjo būti pastebėti, todėl pasuko kitu keliu pro Amalijos dvarą. Ties dvaru rusų sargybiniai suriko: "Stoj, kto takije?" P. Mečionis-Lapas ramiai atsakė: "Svoji". Mat važiuojančius partizanus lydėjo vilkinis šuo Brisius, kuris, ištrėmus P. Mečionio tėvelius, niekur neatsilikto nuo Petro. Tačiau jis išgelbėjo partizanus. Bet pavažiavus kokius tris šimtus metrų, kur kryžkelėje stovėjo sena daržinė, vėl sustabdė sargybiniai. Čia jau buvo nebetoli miškas, vyrai šoko iš rogių ir atsakė kulkosvaidžio salvėmis. Prasidėjo susišaudymas. Tuojau pat kryžkelėje krito partizanas Jonas Skačkauskas-Jaunutis. NKVD griebėsi vytis link miško bėgančius partizanus. Į koją buvo sužeistas partizanas Mėnulis. Kovos broliai jo nepaliko, nešė iki pirmos sodybos pamiškėje. Čia kieme stovėjo pakinkytas arkllys. Partizanai sužeistąjį paguldė į vežimą ir vienas nuvažiavo tik jam žinomą keliu į saugią vietą. Likusieji kitame pamiškės vienkiemyje gavę arklį nuvažiavo ten pat.

Bet tik spėjus paslėpti sužeistąjį, sargyba pastebėjo dvi pastotes, pilnas kareivių. Partizanams pavyko pasprukti nepastebėtiems ir pasislėpti

Draumėnų miške. O partizanas Mėnulis dėl sutrupinto sąnario kaulo liko invalidas visam likusiam gyvenimui. Iki 1952 m. slapstėsi, bet pastebėtas negerų akių, buvo išduotas, nuteistas 25 metams, lageryje mirė. Likusieji partizanai po savaitės vieną gražų rytą buvo pastebėti pas gyventoją netoli Rozalimo pušyno ir išduoti. Sodybą apsupo, tačiau miškas buvo visai netoli, todėl šeši partizanai pabėgo, o Dobilas ir Kotas, dengdami atsitraukiančius draugus, krito nuo priešo kulkos. Ten žuvo ir kažkoks skrebutis „komandirius“ ir keli eiliniai. Enkavėdistai buvo labai supykę, todėl žuvusių partizanų kūnus tampė pririšę prie arklių kojų.

1948 m. gegužis. Riaubų kaimo jaunuoliai Leonas Čalutka ir Julius Gaubas pabėgo nuo Sibiro kelionės. Tuojau pat susisiektė su partizanais ir papildė jų išretėjusias gretas. Bet už poros dienų Julius bandė aplankyti namus, o čia laukė kareiviai, kurie nepatyrusį kovotoją sunkiai sužeidė. Netoliese buvę partizanai Julijų nusinešė į mišką, kur už keleto valandų užgeso jauna gyvybė. Palaidojo čia pat.

1948 m. spalio pabaigoje Vladas Jurgaitis-Dagilis, pasižymėjęs narsa ir sumanumu, partizanų buvo pasiūstas į Vilnių su užduotimi. Įpareigojimą atliko.

36. Vladas Jurgaitis-Dagilis ir (?) Kauneckas-Kirvis. Fotografuota apie 1947 m.

Jau ėjo į stotį važiuoti atgal, kai netikėtai prie Aušros vartų sutiko pažįstamą rozalimietį skrebutį Vincą Plungę. O šis, matyt, sekė iš anksčiau, nes aplink jau buvo pilna enkavėdistų. Skrebas rodė pirštu, ką reikia sulaikyti. Pabėgti nebuvo galimybės. V. Jurgaitis suėmė, kalino Lukiškių kalėjime. Jis buvo nuteistas 25 metams. Bausmę atliko Magadane. Grįžo 1956 m., gyveno Anykščiuose, vėliau Kaune. Mirė sulaukęs 73 m. Kaune dalyvavo Atgimimo sąjūdyje, priklausė LPKT sąjungai, surado ir atidavė daug partizanų nuotraukų. Atskleidė daug pokario paslapčių.

1948 m. spalio mėn. Radvilonių miške vėl aidėjo šūviai. Čia stovyklavo Prano Palucko-Kadažio būrys. Kvartalas, kuriame stovyklavo partizanai, buvo apsuptas kareivių. Vyrų narsiai kovojo,

tačiau prasiveržti pavyko tik trims partizanams: Sauleikai, J. Kudakiui-Ilgūniui ir Julijai Pukytei-Širšei. Žuvo būrio vadas Kadagys, narsus ir patyręs kovotojas, visų Seduvos apylinkės skrebių pabaisa. Žuvo ir du broliai Gabeniai: Algis-Puodas ir Aleksas-Puodelis, Valerijonas Umbrasas ir Petras Mickus-Zubrys, buvęs Lietuvos kariuomenės viršila. Taip Kadagio vadovaujamas būrys buvo beveik visas sunaikintas.

1948 m. į būrį atėjo naujų partizanų. Tai Leonas Čalutka-Nemunėlis, Alfonsas Simansonas-Karpis. Iš Radviliškio atėjo pasižymėjęs veikėjas, dirbęs saugumo vairuotoju ir sugebėjęs padėti ne vienam areštuotajam pasprukti iš MGB rankų. Ir paskutinį kartą išvežė keturis suimtuosius. Turėjo pažįstamų partizanų - Leoną Gylį-Agniešką ir partizanus Mingėlus, kurie už jį laidavo. Jam net buvo patikėtos aukštos pareigos vietoje žuvusio partizano Kadagio. Iš karto užsirekomendavo kaip puikus, drausmingas kovotojas, tarp partizanų ir rėmėjų išsikovojo autoritetą ir pasitikėjimą.

O, pasirodo, buvo visai kas kita. Tai buvo saugumo infiltruotas pavojingas smogikas J. Rudžionis-Čemberlenas. Prasidėjo atskirų partizanų grupių persekiojimas ir naikinimas.

Prieš 1948-1949 žiemą Žaliosios rinktinės partizanai išsiskirstė į mažas grupes po keletą žmonių. Tarpusavyje palaikė ryšius per ryšininkus. Mano tėviškėje buvo nustatytas aplinkinių Lapo ir Strazdo bei Čemberleno grupių ryšis. Nors buvau ryšininkė, bet slėptuvių nežinojau. Žinojau tik, dėl kurios slėptuvės pas kurį ryšininką kreiptis. Kaip gaila, kad taip mažai tada žinojau. 1949 m. vasario pabaigoje pas mūsų kaimynus gyveno Čemberleno grupė: pats Čemberlenas, Monika Mingėlaitė-Ditė, Leonas Čalutka-Nemunėlis, Stepas Vaišvila-Uodas. Mane siuntinėjo tai į Radviliškį nurodytu adresu, tai į Jasaičius pas ryšininkę Verutę, į Litkūnus pas ryšininkę Stasę. Čemberleno grupė slėpėsi Žardelių kaime. Kartą pasimaišius skrebums, atsisaudydami pasitraukė, niekas nenukentėjo, galbūt tai buvo tik maskaradas. 1949 m. vasario pabaigoje ar kovo pradžioje netoli Raginėnų kaimo Padaugyvinio vienkiemyje apsistojo Virpšos būrys, kuris ten turėjo gerą slėptuvę. Vieną rytą pusryčiaujant sodyba buvo apsupta skrebių. Partizanai kovoti nesirengė, bandė pasislėpti slėptuvėje. Bet šeimininkė nespėjo paslėpti indų nuo stalo ir, pradėta tardyti, nurodė slėptuvę. Prasidėjo žiauri kova. Tratėjo šūviai, sprogo granatos. Apie mūsų žiaurumą pasakojo piemenaitė, rusų pabėgėlė, kuri liko nepastebėta pasislėpusi užpečkyje. Narsiausiai gynėsi brolis ir sesuo Brazauskai: Antanas-Žaibas ir Onutė-Vaikutis. P. Masilaitis-Virpša, šokdamas iš slėptuvės pro angą, metė granatą, kuri sprogdama pakirto tris netoliese stovėjusius skrebus. Žuvo ir pats Virpša. Tuo momentu pasinaudoję, iš slėptuvės išėjo ir kiti partizanai, bet toli nuo sodybos jiems nebuvo lemta nubėgti - visi žuvo. Tai buvo Antanas ir Onutė Brazauskai, Petras Masilaitis-Virpša, Petras Paluckas-Žukas iš Šniukonių kaimo, Juozas Montvilas iš Šileikonių kaimo, Venslovas ir

Baltramiėjūnas iš Raginėnų kaimo. Žuvę partizanai buvo išniekinti ir palaidoti Šeduvoje. Dabar toji sodyba sugriauta, žuvimo vieta kol kas nepažymėta.

Už kokių trijų dienų Arimaičių kaimo laukuose žuvo Vacys Brazauskas-Vairas, po to išniekintas Radviliškyje.

1949 m. kovo 11 d. Dovainišio kaime buvo apsupta Lapo grupė. Žuvo vadas Petras Mečionis-Lapas, kiti partizanai išsigelbėjo. Petrą skrebai išsivežė į Pakruojį. Būriui vadovauti ėmėsi Jonas Bulzgis-Klevas.

1949 m. kovo 20 d. į susitikimo vietą "Ilgoji Uošvienė" atėjo Čemberlenas su trim nepažįstamais partizanais ir pasakojo, kad naktį jam išėjus iš stovyklos į kaimą parsinešti maisto, slėptuvę apsupo kareiviai ir nukovė partizanus Moniką Mingėlaitę-Ditę, Joną Mončiauską-Valstietį, Teodorą Morkį-Sakaliuką, Buivį-Karvelį. Kareiviai visus išsivežė į Radviliškį.

Manęs prašė padėti susisiekti su Lapo ir Strazdo būriais, parašė laiškelius, ir aš iškeliavau pas ryšininkus. Pas ryšininkę Verutę kaip tik buvo partizanas Klevas, kitų nemačiau. Jis prašė nesakyti Čemberlenui, kad jį mačiau. Grįžusi pasakiau, kad Verutės zonoje Lapo partizanų nėra, po Lapo žuvimo visi iškeliavo į saugesnę vietą, žadėjo pranešti, kai apsistos. Čemberlenas, atrodo, patikėjo ir iškeliavo su savo draugais.

1949 m. balandžio mėn. per Velykas, Čemberlenas vėl pasirodė su tais pačiais Kauno srities partizanais (taip juos pristatė). Klausinėjo, ar nepasirodė kas iš Klevo vyrų. Atsakėm, kad nieko nematę. Tada siuntė mane su rašteliais ieškoti Strazdo, nes labai reikia užmegzti ryšį su kauniškiais, o jis netekęs Ditės, todėl su niekuo daugiau neturi jokių ryšių.

Nuėjusi į Litkūnus pas Stasę, radau ir partizanus dar švenčiančius Velykas. Jonas Rimaitis-Garnys ir Juozas Stasiūnas-Pavasaris buvo išvykę kitur švesti Velykų. Likę buvo tik Stepas Rimaitis-Strazdas iš Raginėnų, Apolonija Vaičiulienė-Pušaitė iš Šileikonių kaimo ir Alfonsas Mikšys-Laisvė nuo Šiaulėnų. Sutarėm po dviejų dienų susitikti, jei viskas bus ramu. Po dviejų dienų Čemberlenas atvyko į susitikimo vietą. Susitiko labai draugiškai, kaip ir visada. Buvo dar Velykų šventinė savaitė. Šeiminkai (mano tėveliai) pavaišino alumi ir margučiais. Partizanai padainavo savo žygio dainas, pasidžiaugė, kad, atrodo, aplinkui rami naktis, negirdėti įtartino šunų lojimo. Atėjo į susitikimą ir slapukas Algis Valys iš Žybartų kaimo. Jis prašėsi, kad būtų priimtas į partizanų gretas, nes nusibodo vienam tupėti, slapstytis nuo tremties. Čemberlenas patarė verčiau įsigyti dokumentus ir gyventi pavažiavus kur nors toliau nuo Šeduvos. Bet Algis atkakliai prašėsi priimamas į partizanų gretas. Po to vakaro visi išėjo į miško stovyklą, nes jau buvo gražus pavasario oras. Algis pasiliko. Po kelių dienų vėlyvą vakarą atėjo Čemberlenas kartu su tais pačiais "kauniečiais", Algiu ir dar vienu vaikinu ir manęs paklausė, ar pažįstu ryšininką Adolį Žvigailį. Atsakiau, kad esu mačiusi, bet gerai neįsidėmėjau. Tada liepė susipažinti ir pristatė vieną galbūt truputį panašų

vaikiną.

Mamai pasiūlius pvakarieniauti, atsisakė. Atseit, labai skuba, turi daug kitų reikalų. Tai buvo šeštadienis. Pirmadienio rytą atėjo vienas iš naujai

37. Agento smogiko J. Rudžionio išdavystės auka - ryšininkas Adolfas Žvigaitis. Fotografuota 4-5-ame dešimt.

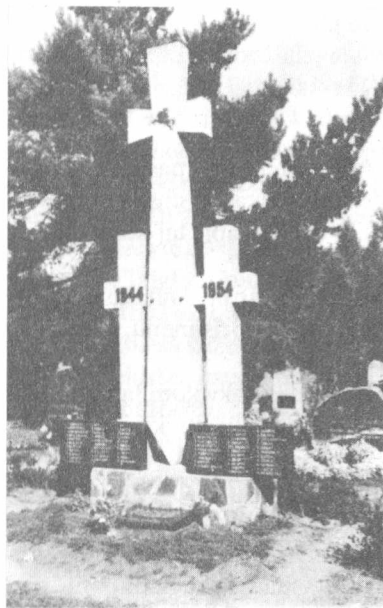
pažįstamų vyrų, paprašė pakviesti Algį. Kur ateiti, jis žinaš. Nuėjusi radau Algį miegantį. Skubiai atsikėlęs, jis apsirėngė ir išskubėjo. Daugiau jo niekas nematė. Vėliau sužinojau, kad taip iš namų išsivedė ir ryšininką Adolfą Žvigaitį, ir Zenoną Jakimavičių-Putiną. Ir pats Čemberlenas dingo su visais kauniečiais.

1949 m. vasarą jutom, kad esame akylai stebimi. Partizanai pas mus vengė užėti. Jei ko reikėjo - išsikviesdavo per ryšininkus. Liepos mėn. atėjo iš štabo Jurgis ir Algis ir pasakė, kad Juozas Rudžionis-Čemberlenas yra užverbutas smogikas ir savo ranka žudo laisvės kovotojus. Kad būtų apie tai perspėję prieš metus!

1949 m. rugsėjo mėn. partizanai stovyklavo Mažaičių miške. Dėl išdavystės vėl buvo apsupti. Žuvo Lapo būrio Klevo vadovaujami penki partizanai: Vincas Tarbūnas-Dagys, Alfonsas Simansonas-Karpis, Stepas

Vaišvila-Uodas, Balys(?) Sabaniškis-Uosis ir Antanas Samuolis-Druteika. Žuvusius kareiviai nusivežė į Radviliškį ir užkasė Vingėlišio durpyne. Dabar palaikai surasti ir perlaidoti Radviliškio kapinėse.

Baigėsi jau paskutinis 1949 m. mėnuo - gruodis. Partizanai apsisusto saugioje vietoje. Nemunėlis rugsėjo mėn. kautynėse buvo sužeistas į petį. Netekęs daug kraujo, nusilpo, ir žaizda negijo. Kartu su Nemunėliu gyveno ir dar du draugai - Klevas ir Smidras. Per ryšininkus apie sužeistąjį sužinojo viena pažįstama medicinos seselė ir pažadėjo atvežti vaistus į Preičiūnų vienkiemį. Partizanai išėjo į sutartą vietą susitikti. Čia juos vėl atsekė pastebėję blogi žmonės, apsupo sodybą ir padegė. Stasys Banilis-Smidras ir medicinos seselė Venslovaitė žuvo ugnyje, o Joną Bulzgi-Klevą nušovė bėgantį. Klevą nuvežė į Pakruojį. Venslovaitė ir S. Banilį palaidojo vietoje. Nemunėlis liko vienas. Palengva pagijo. Surinko archyvinę medžiagą ir saugiai paslėpė. (Archyvas surastas ir perduotas į LPKTS muziejų). Pats, įsigijęs dokumentus svetima pavarde, pasitraukė į Kaliningrado sritį. 1965 m. buvo išaiškintas, keletą metų patardė,

38. Paminklas žuvusiems partizanams
Radviliškio kapinėse

bet nenuteisė. Dabar Leonas Čalutka gyvena Šilutėje. Dažnai lankosi Radviliškyje pas gimines bei senus draugus. Jis yra visų laukiamas svečias, nes nieko neišdavė, kiti žmonės dėl jo nemukentėjo.

Tai dar nebuvo paskutinis partizanas, 1950 m. dar gyvavo Prano Razgaitio-Sauleikos vadovaujama grupė: J. Rimaitis-Garnys, Vincas Butkus iš Raginėnų kaimo, Vaclovas Šukys-Berželis iš Labučių, Julija Pukytė-Širšė. Kažkur dar buvo Juozas Stasiūnas-Pavasaris. 1950-51 m. žiemą sunkėjant sąlygoms, Sauleika ir Širšė apsigyveno Aldoniškyje pas Oną Jarienę. J. Rimaitis, V. Butkus, V. Šukys išsikūrė žiemoti Labučiuose Šukių šeimoje. 1951 m. kovo mėn. partizanai buvo išduoti ir paimti gyvi Šukių namuose. Vacys Paseka ir abi jo sesutės: Teresė ir Salomėja nuteisti po 25 metus kalėti, V. Butkus irgi 25 metus,

J. Rimaitis nuteistas mirties bausme. Sauleiką ir Širšę taip pat paėmė gyvus. Praną Razgaitį-Sauleiką nuteisė mirties bausme, J. Pukytę-Širšę - 25 metus kalėti, o ryšininkas Justas Šereiva iš Naujasodžio irgi buvo nuteistas mirties bausme.

V. Šukys ir V. Butkus grįžo į Lietuvą 1958 m., dabar jau abu mirę. J. Pukytė-Širšė gyvena Lietuvoje, grįžo 1957 m.

Kartu su paskutiniaisiais partizanais ir man teko 25 metai. Iki 1956 m. sėdėjau Mordovijos lageryje. Grįžę namo laukėm ir tikėjom laisva Tėvyne, nes ją labai mylim ir daug dėl jos kentėjom. Gera susitikti likimo draugus, pasidžiaugti turima laisve. Neduok Dieve, jeigu mūsų vaikams ar anūkams vėl reikėtų tai iškentėti.

Radviliškis, 1996 m.

Albina-Augustytė-Paukštienė

KAIP MUS IŠPROVOKAVO NKVD

Per 1946 m. Velykas tėtės brolio Jono Augustžio žmona pasakė, kad jos sesers dukra Marytė gyvena Raseiniuose. Mergina turi radijo siųstuva ir nori jį perduoti Kraujeliui, bet tik iš rankų į rankas. Pranešiau apie tai dėdei - būrio vadui Dominykui Kraujeliui-Nemunui. Vadas sako:

- Labai reikalingas daiktas, negalim nepaimti. Atvesk ją į Jautakinę.

Ten gyveno senas mokytojas, kurio pavardės neprisimenu. Tai buvo neturtingi, padorūs žmonės, augino dvi mergaites.

Per Atvelyki, nustatytu laiku, mudvi su Maryte apsinakvojom Jautakinėje. Kai dėdė pabeldė į langą, Marytė visa drebėjo. Paklausiau, ko ji dreba, ši atsakė, kad labai bijanti.

Dėdei irgi viskas pasirodė keista. Siųstuvo ji neatnešė, tik ūkiško muilo ir galifė kariškas kelnes. Sakėsi, atseit, negalėjusi, atnešianti kitą kartą. Dar pažadėjo Eleonorai Kraujelienei-Audrai padaryti pasą. Tik ji būtinai turi atvažiuoti į Raseinius nusifotografuoti, jokia kita nuotrauka netiksianti, o ir pasirašyti reikia. Kraujelis sako:

- Jei galvoji mus apgauti - nepasiseks, aš ir Raseiniuose tave rasiu, išdavystės neatleisiu.

- Ką jūs, ką jūs, aš niekada negalėčiau to padaryti, - prisiekinėjo Marytė. Taip ir išsiskyrėm, pažadėjom atvykti į Raseinius.

Nuvykomsu Kraujeliene be nuotykių. Marytė mus nuvedė pas fotografa, šis nupaveikslavo. Mergina prižadėjo artimiausiu laiku įteikti pasą. Vakare traukiniu iš Viduklės turėjom grįžti į Tytuvėnus. Per dieną pabuvom jos namuose, žemės ūkio mokykloje. Marytė vis stengėsi mus perkalbėti, kad liktume nakvoti: pas ją šianakt ateisią Tigro būrio partizanai, kurie po kautynių prie Jurbarko yra išblaškyti ir praša, kad Kraujelis juos priimtų į savo būrį. Dėdienė Marytei sako:

- Aš tų reikalų nesprenžiu ir nieko negaliu žadėti. Šiandien vakare mes turim grįžti.

Tada ji pažadėjo mus palydėti, gal pasitaikys koks pažįstamas vairuotojas, sustos ir mus nuveš. Anuomet autobusų nebuvo, stabdydavom pirmą pasitaikiusią mašiną. Išėjom ant kelio, pravažiavo viena mašina, bet ji nestabdė. Paskui sustabdė brezentu dengtą mašiną ir įsodino mus į kabiną. Atvažiavom iki Viduklės miškelio. Tada mašina sustojo, vairuotojas išlipo, atidarė kapotą ir ėmė krapštytis, - atseit, kažkas sugedo. Už kelių minučių iš griovio išsoko keletas ginkluotų vyrų, ištempė mus iš kabinos, apstumdė vairuotoją, užrišo mums akis, tempia į mišką. Jaučiu, kad patys eina pagrioviu, o mane veda grioviu. Paklydo, vieni sako, kad stovykla esanti kairėj, kiti tvirtina, kad dešinėj.

O Viduklės miškelis yra visai mažas, ir paklysti nėra kur. Vyrai mus keikia rusiškais keiksmazodžiais, stebisi, kaip mes galime draugauti su rusais enkavėdistais. Kai lietuviai vargsta miškuose, mes važinėjamės enkavėdistų mašina! Mes teisinamės, kad visai jų nepažįstame, kad tai atsitiktinė mašina. Tuomet jie klausė, kodėl mes nestabdžiusios kitos, o tik šitą mašiną. Atsakiau, kad mes iš viso nestabdėme, mums ją sustabdė pažįstama. Jie pasiteirauja, kas ta pažįstama. Pasakiau vardą, pavardę.

- A, Marytė... - pasikeičia jų tonas. - Ar ji mūsų šiandakt nelaukia? Mes "Tigrai". Taigi susipažinkime, aš - Paukštis.

Man atriša akis, žiūriu, kad ta palapinė, kurioj sėdžiu, visai nauja. Girdžiu dėdienės balsą kažkur šalia. Ji barasi:

- Jūs čekistai, banditai, jūs stribai, netikiu, kad jūs partizanai, jūs net kalbėt be keiksmazodžių nemokat! - Ją tildo, o ji vis barasi. Tada tas, kuris yra su manimi, įsako mano bendrakeleivę atvesti. Moterį atveda, su ja sykiu ateina ir Lapinas. Dėdienė kiek apimsta, mes vėl abi, jau ir saulė leidžiasi, prašome, kad mus paleistų ir tuomet spėtume į traukinį. Niekas mūsų neklauso, traukinys prašvilpė, o mes likom. Jau sutemus mus nuveda į sodybą pamiškėje. Viename trobos gale - mokykla, kitame gale gyvenama. Vyrai senukui liepia kinkyti arklį ir vežti mus, kur norėsime, tik taip, kad mums būtų saugu, antraip jis bus nubaustas. Vis kalbina Kraujelienę, kad gautų ryšį su būriu. Ji atsako, kad tai ne jos valioje, ji tokių reikalų nesprendžianti. Senukas grįžta į trobą, pasako, kad vežimas parengtas. Mudvi susėdame, jie mus palydi per vieškelį ir rodo degančią ugnį. Sakosi uždegę enkavėdistų mašiną. Jie lieka ant kelio, o senukas mus veža iki Šienlaukio. Štai ir pradeda aušti, mes jam padėkojam ir toliau leidžiamės pabėgiais pėsčios. Nepriejusios Lyduvėnų tilto, pasukome nuo geležinkelio (tiltą saugodavo sargybiniai ir galėjo paprašyti dokumentų). Perbrendam Dubysą. Apie priešpiečius atsirandam būryje. Dėdė labai jaudinosi, kad mes negrįžom vakare. Viską kuo smulkiau papasakojom, ir dėdė padaro išvadą, kad čia gali būti provokacija, užmegzti ryšio su jais negalima. Sutarėm, kad jei jie pasirodys, sakysime, jog, kur Nemunas yra nežinom, gal išvykęs, kada pasirodys - nežinom. Stengsimės jų atsikratyti.

Neilgai trukus, jie pasirodė, nors buvo sakyta, kad jei bus ryšys, tai per Marytę. Atėjo jie vidury baltos dienos dviese - Paukštis ir Lapinas su automatais ant pečių. Užėjo pas mane į skaityklą, kuri buvo įrengta mūsų namų seklyčioje Kaimalės kaime. Draugus jie buvo palikę pas kaimynus daržinėje. Priekaištavau, sakiau, kad ryšio neturiu: Kraujelis išvykęs, Kraujelienė išėjo jo ieškoti, be to, buvo susitarta palaikyti ryšį per Marytę ir nieko čia jie nepaskubinsią. Jie atsiprašinėjo, kad padėtis bloga, jie nebeturi savo būrio, juk reikia kažką susirasti. Po to išėjo pas savus. Mano mama, netikėdama dėdės žodžiais, kad jų reikia vengti, kad jie yra provokatoriai, prikepė kugelio, paėmė šovinių ir nunešė tiems vyrams į kaimynų daržinę. Paskui dėl to labai gailėjosi,

sakydavo, kad gal jie būtent tais šoviniais nušovė Upelį, ir ji prie to prisidėjusi. Po kurio laiko aš išėjau viską pranešti Kraujeliui. Papasakojau, kad prieš tai buvo atvažiavusi Marytė pas Jonienę ir dėdienė Jonienė garantuoja, kad Marytė negalinti mūsų išduoti. "Už ką?", - sakė dėdienė.

Kraujelis savais keliais buvo sužinojęs, kad jurbarkiečiai tikrai kautynėse buvo išblaškyti. Jei jie po kurio laiko pasirodys, "Tigrų" vadus reikšią atvesti į Janušų sodybą prie Giraitės miško, o visas būrys tegul pasilieka už Gudelių kaimo vieškelio ir nebando ateiti. Iki dvyliktos valandos vakaro Kraujelienė mūsų lauks prie Gudelių vieškelio.

Tie vyrai vėl pasirodė ir apsisotojo kaimynų ganykloje. Tąkart juos vedžiau aš. Ėjom per Gudelių durpyną ir būtume laiku suspėję nueiti, bet ten už kalno, jau netoli Gudelių vieškelio, jie pamatė beržų viršūnes. Beržai gražiai išsirikiavę pakelėje. Iš pakalnės žiūrint atrodė, kad ten kažkas eina. Buvo įsakyta visiems gulti. Sužvangėjo užtaisomi ginklai. Aš nespėjau nė atsigulti, kai ant manęs užriko rusišku keiksmoždžiu "B... gulk!" Tai buvo neįprastas įžeidžiantis antausis. Aš perpykau ir nė nemaniau gultis, sakiau, kad ten nieko nėra, ten tik beržų viršūnės. Mane su jėga stumteli, ir aš pargriūvu vis kartodama, kad ten beržų viršūnės. Vis tiek mes ten pragulim kažkiek laiko, kol jie įsitikina, kad ten tikrai niekas nejuda.

Pakylame eiti, bet jau pavėluojam ir Kraujelienės sutartoj vietoj nerandam. Suplerpiu laukine antim (tai buvo sutartinis Nemuno būrio garsas) kelis kartus. Niekas mums neatsiliepia.

Vyrų paprašiau daryti taip, kaip buvo sutarta. Būrys lieka, o mes su vadais Paukščiu ir Lapinu einam keliuku iki Janušų sodybos. Kraujelienė barasi, kodėl mes nesilaikom susitarimo ir vėluojame. Viską papasakojau. Ji sako:

- Nemunas negrižo, matyt, irgi nespėjo.

Jau aušta, Januška pasiima pančius ar apynasrius ir išeina, atseit, prie arklių. Lapinas su Paukščiu irgi tai išeina iki miško (o miškas visai čia pat), tai grįžta. Januška sako:

- Pažiūrėsiu, gal jau stovykloje Nemunas.

Tuo tarpu pareina Putinas. Jis sirgo drugiu, buvo juo užsikrėtęs armijoje. Putinas visas dreba, mes jį paguldom, apklostom, šalia jo užklojam automata. Ligonis papasakojo, kad būrys liko laukuose karklyne dienoti. Nežinia, kodėl dėdė neparvedė būrio: ar nespėjo, ar atsargumo dėlei. Staiga grįžta iš miško Januška ir sako:

- Pilnas miškas svetimų, ginkluotų vyrų, ir stovykloj girdėjau indus barškinant. Net neužsukau į stovyklą, parsivedžiau arklių ir grįžau miško kampu.

Tuo metu grįžta "Tigrų" vadai. Dėdienė juos puola barti, kodėl jie daro kaip stribai, enkavedistai, nesilaiko susitarimų, atvedė savo vyrus į stovyklą, o patys jau išaušus marširuoja iš miško į trobą.

- Jūs ne partizanai, jūs banditai, provokatoriai, išgamos, jokio ryšio negausit.

Eikit po velnių, kol neįvyko bėda.

Jie atsiprašinėja, kad liko nesuprasti.

- Ką padarysi, jūs apie mus dar išgirsite! Labai gaila, labai gaila! - atsisveikindami bučiuoja Kraujelienei ranką ir išeina į mišką. Kaimynas paskui pasakojo, kad grįždamas iš Tytuvėnų matė ginkluotus vyrus netoli miestelio miške ir ant vieškelio. Viskas klostėsi taip, kad vis mažiau abejojome, jog jie yra provokatoriai. Be galo džiaugėmės, kad mūsų būrys negrižo. O jų apetito, mes, matyt, nepatenkinom, ir tuokart mūsų nesuėmė. Nemunas kurį laiką negrižta į stovyklą Giraitėje, o Januška vis randa išgulėtą žolę tai pamiškėje, tai javuose, matyt, kad stovykla sekama. Paskui viskas nurimsta, ir būrys grįžta. Atrodo, miškas nebeseckamas. Raseinių ir Šiaulių rinktinių partizanų susitikimas sutiriamas Giraitėje-stovykloje. Ten 1946 m. gegužės 30 d. ir įvyksta kautynės. Žūsta mano brolis Nikodemus Augustis-Upelis.

1946 m. gegužės 30 d. po pietų Januškaitė su Linksmučiu išėjo iš stovyklos, išnešė indus ir pažadėjo atnešti ko nors atsigerti. Bet labai greitai jie grįžo ir pasakė, kad pamiškėje pamatė ginkluotus vyrus. Jie turėjo kulkosvaidį ir vorele jau supo mišką. Tuoį sukilo vyrai, buvo duota komanda pasiruošti kovai. Nuspręsta, kad trauksis Šimšos link, nes kito kelio nebuvo, vienoj pusėj už miško Gauštvinio ežeras, kitoje pusėje - kelias, kuriuo atvažiavo mašinos, ir laukia. Atbėgęs ryšininkas pranešė, kad ant kelio mašinos pilnos kareivių. Tuo metu Upelis buvo sargyboje. Stovykloje buvome keturios moterys: Januškos Juozo ryšininko žmona, sesuo Elytė, aš ir Kraujelienė. Mes neturėjom jokio ginklo, tik Kraujelienė - pistoletą. Dėdė Kraujelis mums pavedė nestovėti sargyboje ir pranešti Upeliui, kuria kryptim trauktis. Mums buvo liepta išsidėstyti atokiai viena nuo kitos, kad tik jaustumėm viena kitą ir su Upeliu trauktumėmės Šimšos link, kad prisijungtumėm prie vyrų. Mums nepasisekė: pamatėm vorele einančius ginkluotus vyrus. Vienas iš jų vilkėjo mėlyna palaidine. Kažkuri sako:

- Mūsiškiai, ten Lazdynas mėlyna palaidine!

Aš sakau: - Palaukit, juk vienas žiemine kariška kepure.

Mes sustojom, mus pastebi. Šaukia:

- B... Štai, štai! - ir paleidžia seriją iš automato. Tuoį už jų pasigirsta baisus šaudymas, prasideda kautynės. Mes bėgam kiek kojos neša atgal. Suprantam, kad esam atskirtos, bėgam stovyklos link, ten girdim, kad skamba indai, o tai reiškia, kad ten svetimi. Stovykloj ir apie ją nuo karo laikų likę bunkeriai pilni vandens. Atrodo, mūsų niekas nesiveja, o ten, kur mūsų vyrai, verda baisi pekla, sproginėja granatos. Mes sugulam už bunkerio stogo ir tariamės, ką toliau daryti. Mus pastebi, šauna. Padegamoji kulka virš mano galvos išaižo medžio tošį. Mes vėl bėgam jau nežiūrėdamos kur. Išbėgam į miško aikštelę, prieš saulę, perbėgam ją, vėl įpuolam į mišką, sustojam. Nebetoli miško kraštas, o ten turi būti sargyba, reikia ją apeiti nepastebėtoms ir įsmukti į javus. Mus

vijęsi čekistai šaukdami į puolimą aikštę, o vakaro saulė plieskia į akis, ir jie jau mūsų nemato. Keikdamiesi čekistai grįžta atgal. Mes prasmunkam į jonus ir laukais pasitraukiam tolyn. Januškių moterys užėina pas kaimynus persirengti, o mudvi su Kraujeliene į mano tėviškę už keleto kilometrų per durpyną ir laukus. Dėdienė nueina pas našlę Kivilienę, kurios sūnus buvo tarybinėje armijoje, o aš grįžtu namo. Tėvai išsigandę klausosi ir meldžiasi. Iki vakaro girdėjosi salvės.

Ryte ateina kaimynas ir praneša, kad buvo užėjęs Kraujelis, prašė pranešti, kad sūnus Upelis žuvo, o dukra - nežinia kur. Jie užėis pas ryšininką Kudžmą, galbūt ten dienos.

Aš bėgu pas Kudžmą, bet jų jau nebėra, jie pasitraukė į Karalimiškį. Vienas - sužeista koja raitas ant arklio. Miške randu jų pėdsakus - arklio kanopų pėdas. Seku iki Liolių vieškelio, ten pėdos dingsta. Aš grįžtu pas Kudžmą, jis pasako, kad Upelio kūnas yra susuktas į brezentinę palapinę ir paslėptas miške. Kai bus galimybė jį palaidoti, praneš. Birželio 8 d. man pranešama, kad devintos naktį būčiau Lapkalnyje netoli Kiaunorių. Radavičiaus sodyboje nupinam ažuolo lapų vainiką, pasiimam švęsto vandens. Elytė Januškaitė, Jadvyga Juškaitė ir aš Lapkalnyje laukiam. Girdim, kad nuo Giraitės keliuku važiuoja ratai, sustoja. Iš pašlaitės matom, kaip vyrai su neštuvais kyla į kalną. Atsiskiria Kraujelis. Iš pakalnės prieš vakaro žarą gerai matyti. Aš suplerpiu

39. Dominyko Kraujelio-Nemuno būrio partizanas Nikodemus Augustis-Upelis. Fotografuota 1944 m.

antimi, dėdė atsiliepia ir ateina prie mūsų, vyrai atneša neštuvus, padeda ant žemės. Aš žiūriu į Upelį, surišta virvele. Nematau galvos, tik pečius. Klausiu. Dėdė sako, jog kas liko nuo galvos, vyrai sudėjo ant krūtinės. Padegamoji kulka galvą sudraskė. Dėdė pasiunčia du vyrus pas Telmantą (jo žemėje Lapkalnis), nes jis buvo pažadėjęs sukalti karštą. Grįžta tik su kastuvais, sako, pas Telmantą atvažiavę giminės iš Šiaulių, jie nakvoja. Todėl karsto sukalti negalėjo, o dabar laukia su lentomis už daržinės. Vyrų pagilino nuo karo likusią duobę, paklojo ir užklojo lentomis. Nuleidom vainiką, dėdė pašventino duobę, keliais žodžiais atsisveikino. Prisimenu, kad sakė:

- Buvai mano dešinioji ranka... Čia graži vieta, čia kada nors mums pastatys paminklą.

Ten, apytikriai toje vietoje, dabar pastatėm ažuolinį kryžių ir akmenį su užrašu:

Blaškytas negandų juodų
Ilsėkis prie Kristaus kojų.
Pasodinom gėlių...

Nors ir daug duobių ten kasinėjom, tikrosios vietos ir palaikų neradome. Apie Upelio žūtį pasakojo kautynių metu šalia jo gulėjęs partizanas.

Vyrai besitraukdami iš sargybos Upelį pasiėmė. Kovotojas iššaudė vieną diską ir pakeitė kitu, pakėlė vieną kart, nusitaikė, nuleido automatą, pakėlė antrą kart, ir čia į jį pataikė. Tuo tarpu dėdė buvo kiek toliau, užspringo jo automatą. Šalia Upelio gulėjęs partizanas pametė jo jam Upelio automatą. Dėdė paklausė:

- O kaip Upelis?

- Jo nebėra, - jam atsakė.

Dėdė atsistojo visu ūgiu ir suriko:

- Vyrai, neatiduokim Upelio!

Tuo tarpu stribai jau nuavė žuvusiajam batus. Vyrai pakilo ir ugnimi išvijo rusus ir stribus iš miško. Vėliau vyrai grįžo prie Upelio. Suvyniojo į brezento palapinę ir paslėpė po kerplėšom.

Klaipėda, 1996 m.

40. Pašiaušės šauliai. Stovi iš dešinės pirmas Dominykas Kraujelis-Nemunas, Šturmas. Fotografuota 4-ame dešimt.

TRAGEDIJA ŠVENDRIŲ KAIME

Joanos Martinkaitės-Glodenienės, gyvenančios Šiaulių rajone, Švendrių kaime ir jos sesers kuršėnietės Joanos Martinkaitės-Sutkienės pasakojimas:

“Švendrių kaimas įsikūręs netoli Raudėnų. Čia 1945 m. liepos 31-osios naktį ir įvyko baisi tragedija. Enkavėdistai ir jiems talkinę sribai sudegino dvi šeimas. Tą naktį jie kratė ne vieną Švendrių kaimo sodybą, nes daug vyrų slapstėsi.

Lipskiai turėjo du sūnus ir dukterį. Sūnus Stasys slapstėsi nuo rusų kariuomenės. Naktį į Lipskių sodybą atėjo enkavėdistai, nušovė šunį, išvarė gyvulius iš tvarto, vėliau juos išsivedė į Tryškius. Žmonės suvarė į trobą, duris ir langus užraišiojo. Pylė benzina ir degino. Motina bandė šokti pro langą, bet budeliai į ją metė granatas. Rytą žmonės rado išnešiotas ir apdegusias senosios Lipskienės kūno dalis. O sūnų Viktorą, išbėgusį iš ugnies, užmušė muštinais. Apdegusį jį rado prie svirno. Tėvas užduso trobos kamine. Sudegė senasis Lipskis (g. 1874 m.), motina Julija Lipskienė (g. 1894 m.) ir užmuštas buvo Viktoras Lipskis (g. 1926 m.)”.

Kazys Klemanskis (g. 1927 m.), gyvenantis Šiauliuose, pasakojo:

“Mūsų sodyba buvo ant kalniuko pamiškėje. Šeimoje buvo keturi vaikai, brolis Stasys Klemanskis slapstėsi nuo sovietinės armijos. Enkavėdistai į sodybą atėjo prieš saulėlydį. Trobos viduje pradėjo mus kamantinėti, man ir tėvui rankas surišo už nugaros. Paskui visus išvarė į kiemą. Atrišo rankas. Enkavėdistas trenkė man su buože į krūtinę. Ir vėl suvarė atgal į jau padegtą trobą. Prieš tai nušovė šunį, išvarė gyvulius. Pirmiausia padegė ūkinius pastatus. Lipskių sodyba jau degė.

Troboje visi sugulėme ant grindų. Pradėjo šaudyti pro langus. Aš, tėvas ir keturiolikmetis Alfukas nubėgome į kamina. Alfukas kažkur pasiliko. Aš ir tėvas ištrūkome pro duris, esančias kamine ir vedančias į kitą kiemo pusę. Pasileidome bėgti link kūtės. Už kūtės peršovė bebėgantį tėvą. Aš pasileidau per rugių lauką į Vilimienės sodybos pusę. Bėgau susilenkęs, o kulkos lėkė pro ausis. Atsisukau - jauja, troba ir visa sodyba degė. Nubėgau į mišką, įkritau į duobę ir taip išsigelbėjau.

Brolis Stasys Klemanskis ir Stasys Lipskis, kada degino Švendrius, sėdėjo bunkeryje, įrengtame mūsų sodybos šulinyje.

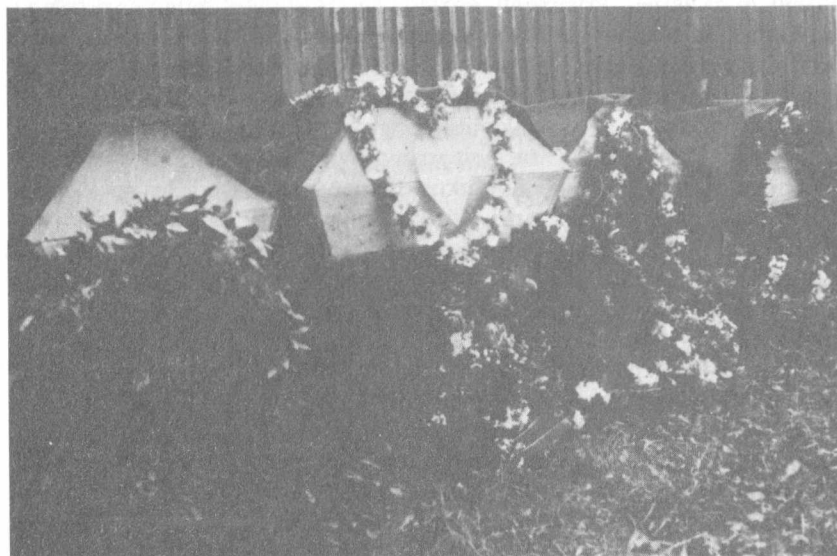
Peršautą tėvą sribai parsivarė, surišo diržais ir valkiojo už kojų, visus dantis išmušė.

Sudegė motina Ona Klemanskienė (g. 1900 m.), sesuo Joana Klemanskytė (g. 1921 m.) ir brolis Alfonsas Klemanskis (g. 1931 m.). Kada laidojo, iš viso buvo du karstai: tėvas, kuris “buvo cielybėje” įdėtas į vieną karstą, o motinos

ir vaikų apdegę kauleliai - į kitą."

Lipskius ir Klemanskius laidojo po keleto dienų, sekmadienį. Visi buvo palaidoti vienoje duobėje Raudėnų kapinėse.

**Užrašė Adolfas Turauskas
Kuršėnai, 1996 m.**

41. Nužudytųjų Klemanskių ir Lipskių šeimų palaikai karstuose. 1945 m.

Leonas Skėrys

ŠEŠI BROLIAI IR SESUO ALIŪNĖ

*Kai Lietuvą kaustė grandinėmis,
Jūs rinkotės mirtį*

Maskoliūnai gyveno Kruopių valsčiuje, Spaigių kaime. Buvo šeši broliai: Liudvikas, Vytautas, Vladas, Juozas, Alfonsas, Vacys ir sesuo Elena. Tėvai turėjo 76 ha žemės. Prisimenu, grožėdavaus jų sodyba, eidamas pro šalį į Kruopius. Tais laikais jie buvo pavyzdingi ūkininkai: siloso bokštas, nauji tvartai, svirnas ir daržinės. Tik gyvenamasis namas senas dar buvo. Kaimynai pasakojo, kaip vaikai, prasidėjus neramumams, tik gavę laikraščius, mesdavo visus darbus į šalį, skaitydavo, politikuodavo - buvo tikri lietuviai.

Pamenu, 1943 metų vasarą su mama aviečiaudamas Paliesių miške, pamačiau vyrus, dručkius, nedidukus. Jie per vasaros karščius rovė žiemą nukirstus medžių kelmus kurui. Koks tai buvo sunkus darbas. O rąstai jau buvo išpjauti lėtpjūvėje. Jie buvo skirti naujo namo statybai. Tačiau nebeteko rąstų dėti į sienas. 1944 m. gruodžio 20 d. juos sudegino enkavedistai. Sužeidė tada brolių Alfonsą, kurį suėmė ir dvidešimčiai metų įkalino Norilске. (Šiandien tik jis vienas gyvas ir likęs, gyvena Ukmergės rajone, Siesikuose). Keturi Maskoliūnai išėjo partizanauti. Karingi drąsūs buvo, gal kartais ir per griežti, bet teatleidžia jiems Dievas. Vladas žuvo 1947 m. prie Papišės, Zabikų miškuose. Daug tada partizanai paklojo atėjūnų. Brolių Maskoliūnai palaidojo Draginių kaimo senkapiuose. Neapraudojo sesuo Aliūnė Vlado, o broliai sėkmingai partizanavo iki 1949 m. sausio 6 d.

Naujuosius, 1949-uosius metus broliai sutiko Kruopių valsčiuje, Mažaičių kaime pas ryšininką Joną Gasparaitį ir Degulės dvaro savininkę Vandą Naulickaitę, aplankė savo draugus Levanuskus. "Trijų Karalių dieną užsuksime, bus Reginos Lipskaitės vestuvės, o mes, Trys Karaliai, jauni vyrai", - pasakė išeidami. Jonas Gasparaitis priminė: "Gal neikit, juk ten ir svetimų žmonių bus". "Et," - numojo vadas Vytautas Maskoliūnas, - pas juos beveik tris žiemas pragyvenome".

Išaušus Trijų Karalių rytui, Maskoliūnai iš Lipskių grįžo į bunkerį, buvusį Mažaičių kaime, Garbaliusko vienkiemyje, kur buvo įsikūrusi tarybinio ūkio arklidė. Arklininkas buvo Trinkūnas. Partizanai sumigo. Pabudo apsupti rusų. Vytautas Maskoliūnas, atmušęs tvarto skliautų lentas, šoko prie liepos ir buvo pakirstas kulkos. Matydami, kad pasitraukti nepavyks, Juozas ir Vacys paleido po kulka į smilkinį ir nusišovė. Taip pasakojo Jonas Gasparaitis. Jis pats juos pakrovęs į mašiną. Kur vežė, sniegas buvo nudažytas raudonai. Nuvežė į Šiaulius, Aušros 19. Ten per langą rytą matė juos prausiant ir paveiksluojant. J. Gasparaitis buvo areštuotas, mušamas ir tardomas, bet vėliau paleistas.

KINKIŲ KAUTYNĖS

Kur Tavo amžina buveinė? -

Klausia atgimusi tauta.

Giria ošia

Tau atgimimo dainą,

Žuvai, kad Lietuva būtų laisva.

Buvo jau po pietų, kai pro eglėje užsimaskavusio sargyboje sėdinčio Alfonso Kelpšos-Meškiuko akis kažkas šmėkstelėjo. Šmėkstelėjo pro keliuką, vedantį nuo Barkiškės vienkiemio link šv. Jono skynimo, kur buvo įrengtas partizanų bunkeris. A. Kelpšas paleido sutartinius šūvius. Tik išgirdę sargybinio šūvius, vyrai gavo vado Martyno Čiarapo komandą dviem kryptimis veržtis iš apsupimo. Jis pats su broliu Augustinu Čiarapu, Pranu ir Antanu Lileikomis bei Stasiu Žalium ir Alfonsu Kaveckiu bėgo link Kruopių, o vokietukas Vilius ir visi kiti - link Kuršėnų į Agailių miškus. Bet lendantčius iš žeminės vyrus pasitiko rusų pasala ir kulkosvaidis iš karto pakirto šešis partizanus. Kitiems vyrams pavyko palikti bunkerį. Besitraukdami dviem grupėmis, partizanai atsišaudė. Jie nukovė du rusų kareivius ir vieną karininką sužeidė. Vadas Martynas Čiarapas, jo brolis Augustinas, Pranas Lileika ir Alfonsas Kelpšas traukėsi į Mažaičių kaimo pusę. Kinkių kaimo palaukėje, ties Šiurkiškės vienkiemiu, užvirė nelygios kautynės. Perbėgant bevardį upelį, Augustiną Čiarapą pakirto rusų kulkosvaidis. Augustinas bandė stotis, įsikibęs į baltakamienį berželį, bet parkrito, o atbėgę trys rusai siundė jį šunimis ir spardė, kol užgeso 24 metų vyro gyvybė.

Taip pasakojo Ona Petrošaitė, tą pavakaręėjusi iš Kinkių kaimo pas Igną Mamoną. Ji buvo netoliese ir matė šį įvykį.

O vadas Martynas, eidamas atbulas, įlindo į biržėje esančią didelę šakų krūvą, Pranas Lileika ir Alfonsas Kelpšas - į šakotas skarotas egles. Kad pėdų nesuuostų šunys, išbėrė tabaką, ir rusai praėjo pro šalį.

Tada žuvo Augustinas Čiarapas, Antanas Lileika, Albinas-Alfonsas Kaveckis, Stasys Žalys, vokietukas Vilius, Juozas Stonys, Liudvikas Stonys, Juozas Kiriliauskas, Albertas Zibolis ir Vytautas Žiaurys. Tai įvyko 1946 m. gruodžio 22-osios popietė.

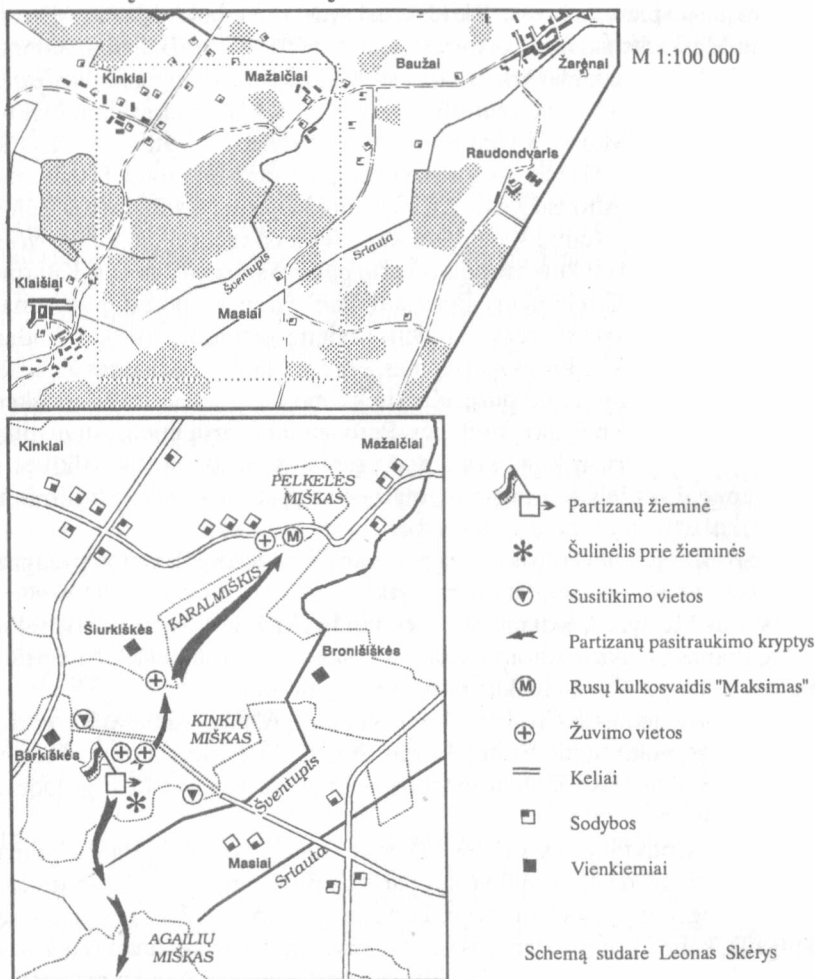
Žaizdotas, nukraujavęs, sušalęs Alfonsas Kelpšas atšliaužė į Baužų kaimą pas Vincą Žiogą, buvusį seniūną, kur partizanas ryšininko Jono Gasparaičio ir Felės Žiogaitės buvo sutvarstytas. Partizaną paslėpė pas Juozą Vasiliauską Tautgailių kaime, kur per žiemą jis išgijo, o pavasarį buvo nuvežtas pas tą kartą iš apsupimo gyvą išėjusį brolių Kazį Tupiką, partizanavusį Agailių miškuose.

Vėliau abu ten ir žuvo. O vadas Martynas Čiarpas dar ilgokai partizanavo. Vėliau jis legalizavosi, bet buvo išduotas, teistas, kalėjo 12 metų. Mirė, palaidotas Klaipėdoje.

Atgimimui prasidėjus, mūsų Žarėnų Sąjūdžio grupės iniciatyva prie bevardžio upelio, kur žuvo Augustinas Čiarpas, buvo pastatytas ažuolinis kryželis.

Užrašė Leonas Skėrys
Šiaulių rajonas, Baužų kaimas, 1996 m.

KINKIŲ KAUTYNIŲ SCHEMA

VIENOS IŠDAVYSTĖS ISTORIJA

*Niekas, nei lenkas, nei rusas, nei kryžiuotis, nei totorius
nėra tiek blogio padaręs lietuviams, kaip jie patys sau.*
Iš Jono Aisčio laiško F. Kiršai, 1950 m.

“...Kad ji gero gyvenime nematytų”, - šiuos žodžius lietuviškai pasakė politinis kalinys Mečislovas Alsys 1954 m. gegužės viduryje tolimame Kazachstane Kengyro politinių kalinių sukilimo metu. Tie žodžiai buvo pasakyti taip pat politinei kalinei, partizanų ryšininkei Pranei Varnaitei (dabar - Pakamanienei, gyvenančiai Viliočių kaime, prie kelio Šakyna-Žarėnai).

Trumpai apie Kengyro politinių kalinių lagerį. Lageris susidėjo iš trijų punktų. Pirmame punkte buvo kalinamos moterys, antrame - vyrai, nuteisti 10-čiai metų, o trečiame - vyrai, nuteisti 25-iems metams. Kadangi pats lageris buvo netoli nuo Džezkazgano miesto, tai kaliniai ir dirbo miesto statybose: kasė tranšėjas vamzdynamams, statė duonos kepyklą, įvairius kitus pastatus...

Po Stalino mirties, reikalaujanti didesnių teisių ir laisvių, 1954 m. gegužės 16 d. sukilo visi Kengyro lagerio politiniai kaliniai. Baudėjams ir malšintojams jie nepasidavė net 40 dienų (iki birželio 26 d.).

M. Alsys išsipasakojo Pranei Pakamanienei, kad jis lageryje visaip simuliuo, nėjo į darbą. Ir sakydavęs: “Pamatysit - aš dar būsiu reikalingas...” Sukilimui prasidėjus, sunkiausias teritorinis darbas buvęs tvorų, skiriančių visus tris lagerio punktus, nugriovimas. Na, ir dirbęs Mečislovas išsijuosęs: trumpai numigdamas, dieną naktį griovė pačių kalinių pastatytas lagerio punktus skiriančias užtvaras. ir tik Mečislovo brigadai baigus tvorą ardyti, galėjo susitikti dviejų skirtingų punktų - vyrų ir moterų - kaliniai, tarp jų ir du šakyniečiai.

Aplankius Liudviko ir Pranės Pakamanių sodybą, Pranė beveik pažodžiui prisiminė buvusio partizano, nuteisto 25 metams, pasakojimo žodžius:

- Ažuolo būrio, kuriam ir aš priklausiau, partizanai gerai pažinojo Kergalių kaimo ryšininkę (čia Mečislovas pasakė ryšininkės vardą ir pavardę, bet jos neminėsiu, nes to krašto žmonės beveik visi žino!) ir ja pasitikėjo, dažnai užeidavo pavalgyti ir pailsėti. Ir tą nelaimingą vakarą partizanai buvo pakviesti vakarienės. Tai buvo 1951 m. spalio 28 d., kai šešių partizanų būrys, vadovaujamas Juozo Kumpio-Cvirkos, užėjo pas ryšininkę. Ateidami nieko nematė ir net neįtarė, o ryšininkės jau buvo sutarta su MVD kariuomene, ir sodyba buvo apsupta. Kai užėjom, ryšininkė buvo labai keista, gal jos sąžinė buvo nerami. Mus vaišino - davė valgyti, išgerti. Paskui ryšininkė pridėjo ranką prie galvos ir pasakė: “Oi, vyrai, ką aš pamiršau!” Ir iš kito kambario atnešė butelį. Įpylė man ir vadui Kumpiui. Kai mes paprašėm, kad ir ji įsipiltų, atsisakė,

pasiteisinusi, kad serganti - turinti didelę slogą. Dar įpylė į stiklinę ir išnešė sargyboje buvusiam Rokui Ramanauskui. Išėjusi laukan pas sargybinių, ryšininkė nebegrižo. Visi po apsupimo likę gyvi partizanai atsibudom Šiaulių saugume. Mažai ką atsiminėm ir silpnai matėm akimis”.

Tai gi prakeikimas, kurį Mečislovas Alsys siuntė partizanus išdavusiai ryšininkei ir buvo: “Kad ji gero nematytų gyvenime!”

Išdavystės rezultatas buvo tragiškas: brolius Ramanauskus ir Starkų nušovė netoli sodybos. O trys partizanai, “užmigę nuo vaišių”, gyvi pateko į saugumiečių rankas ir atsidūrė Šiaulių kalėjime. Tai būrio vadas Juozas Kumpis ir broliai Mečislovas ir Antanas Alsiai. MGB tardymo protokoluose yra užrašyti parodymai, kad partizanai, pavaišinti degtine, paskaninta migdomaisiais specialiais preparatais, pusiau nematydami kelio ir svyrudami, vienas kitam dar padėdami, pasiekė netoli sodybos esantį miškelį, bet ten galutinai suveikė “vaistai” ir partizanai... užmigo.

Abu broliai Alsiai buvo nuteisti 25 metams, o būrio vadas Juozas Kumpis - sušaudytas. Mirtis pasiglemžė keturių jaunų vyrų gyvybes... Tai buvo baisi išdavystė.

Mečislovas Alsys gimė 1902 metais Gruzdžių valsčiaus Saveikių kaime.

42. Stovi iš kairės: (?) Rokas Ramanauskas-Žvejsys, Stasys Ramanauskas-Linksmutis, Antanas Satkus-Štarkus, Mečislovas Alsys-Domeika, Antanas Alsys-Antanaitis. Fotografuota apie 1951 m.

Tėvai turėjo 55 ha žemės. Mečislovas baigė Gruzdžių žemės ūkio mokyklą. Grįžęs iš lagerių, gyveno netoli Gruzdžių, Bartkūnų kaime. Savo šeimos neturėjo. M. Alsys buvo išsilavinęs žmogus. Net kalėjime užsirašinėjo politiniams kaliniams leidžiamus dalykus, o sugrįžęs iš kalėjimo beveik kasdien užsirašinėdavo dienos darbus, dienos "pagadą" - temperatūrą, kritulius, saulėtumą ir kitas oro permainas. Mirė 1989 m., palaidotas Gruzdžių kapinėse. Jo užrašų rankraščius ir nuotraukas iš partizanų gyvenimo "Aušros" muziejui perdavė M. Alsio lagerio metų draugas Vytautas Slapšinskas, po lagerių gyvenęs Šiauliuose, dabar jau miręs.

Mečislovo brolis Antanas Alsys (amžiumi vyresnis už brolių) mirė 1987 m.

Kitą to paties vakaro išdavystės auką - būrio vadą J. Kumpį Šiaulių kalėjime netikėtai teko sutikti kitai jaunai Šakynos krašto merginai iš Riškaičių kaimo Juzei Kundrotaitei-Vaitiekienei, dabar gyvenančiai Šaknoje, Žagarės gatvėje. Ji papasakojo apie dviejų jaunų, vienas kitą gerai pažinusių žmonių susitikimą kalėjimo kameroje. Šis pasimatymas kalėjime įvyko tik padedant lietuviui sargybiniui.

"...Būdama Šiaulių kalėjimo kameroje su vienuolika kitų moterų, sužinojau, kad už sienos yra kalinys, nuteistas mirties bausme... Kiek vėliau visas moteris kažkur iškėlė, ir kameroje likau viena. Išdrįsau sargybini paprašyti, kad leistų pamatyti nuteistąjį mirti. Iš sargybinio jokio atsakymo nesulaukiau. Vakare po kalėjimo korpuso patikrinimo, praėjus gal pusvalandžiui, sargybinis atrakino mano kameros duris, o pats koridoriumi nuėjo toliau. Sargybinis save laikė lietuviu, nes jo motina buvo lietuvė, o tėvas - rusas. Jo pavardė buvo ar ne Golikovas. Aš buvau nuteista 25-iems metams. Išėjusi į koridorių, atsidariau gretimos kameros "akutę" ir pamačiau vyrą, sėdintį prie spintelės ir vartantį knygą. Aš jį pažinau - tai buvo Juozas Kumpis. Ir pašaukiau: "Juozai, tai tu?" Jis priėjo prie langelio, ir gal penketą minučių pakalbėjom. Sužinojęs, kad mane nuteisė 25-iems metams, Juozas pasakė: "Juzyt, tu jauna - turi sugrįžti į Tėvynę. O mane sušaudys. Aš ant duobės krašto stovėsiu ramus. Nieko blogo nepadariau. Grįžusi visiems geriems žmonėms nuo manęs perduok linkėjimus!" Tik dabar pamačiau, kad J. Kumpio partizano uniforma buvo suplėšyta: matėsi, kad su jėga nuplėšti antpečiai ir kiti ženklai. Likusios tik išplėšimų žymės.

O prieš keletą dienų buvo Juozo Kumpio teismas. Jį teisė vieną. Į teismo salę įvesdavo po vieną liudininką. Taip įvedė ir mane, o vėliau ir mano tėvelį. Aš pasakiau, kad pažįstu. Klausė: "Ar ateidavo?" Aš viską verčiau ant tėtės, nes buvau nepilnametė, neturėjau dar 16 metų. Už paramą partizanams mane nuteisė 25 metus kalėjimo. Tokią "porciją" gavo visos dešimt mano kameros moterų".

Juzė dar prisiminė, kad J. Kumpis sakė pabudęs miške, suvyniotas į brezentą, apsigraibė - nėra ginklo... Ir vėl užmigo...

Jos atmintis išsaugojo ir J. Kumpio būrio dainuotą dainą:

"Praeis metai - ir jūs mus pamiršit.

O gal tik minėsit dainose?

*Tik motinų sielvartas, skausmas ir dejonės
Paliks širdyse amžinai”.*

Juozas Kumpis į partizanus išėjo 1945 m. kovo 26 d. Manoma, kad teismas galėjo įvykti 1952 m. pavasarį, o mirties bausmė įvykdyta dar vėliau.

O dabar ne tik apie Šakyną, bet ir visame krašte iš lūpų į lūpas kaip laisvės

43. Stovi iš dešinės pirmas Ažuolo būrio vadas Juozas Kumpis-Cvirka, Arnas, kiti neatpažinti. Fotografuota 1950 m.

kovų legenda perpasakojama Juozo Kumpio vadovaujamų šešių partizanų išdavystės istorija. Partizanų tragiški likimai jau tampa legenda, kurioje neatskiriama susipynė tiesa ir žmonių pasakojimų išmonė. Tai, kad atsimename juos - kol kas geriausias paminklas partizanas.

“Nėra nė vieno žuvusio už laisvę kapo, ant kurio nesubręstų laisvės sėkla, duodanti gyvenimą naujam daigui”, - tai poeto Volto Vitmeno žodžiai.

Gal ir teisis 1965 metais žuvęs Aukštaitijos partizanas Antanas Kraujelis, sakydamas: “Kai ateis laisvė, negražūs darbai nebus dovanoti, už juos teks atsakyti”.

**Užrašė Danielius Balčiūnas
Šiauliai, 1995 m.**

PAVĖKIŲ KAUTYNĖS

Antanas Stapušaitis, kilęs iš Kuršėnų krašto Dukurnių kaimo, prisimena: "Tais 1949 m. buvau tik septynerių metų piemenaitis, ganiau savo tėvo ir dar poros kaimynų bandą. Prisimenu gerai, kad tą ankstyvą rytą buvo didelė rasa, o aš ganiau netoli miško. Saulė jau buvo patekėjusi, kai netoliese išgirdau smarkų šaudymą. Suklusau, nes supratau, kad kažkas negero atsitiko. Tais laikais visokių nuotykių netrūko. Netrukus iš miško išlindo ginkluotų vyrų būrys. Vienas atsiskyrė nuo būrio, priejo prie manęs ir paprašė:

- Kai mes praesim pro čia, tu, piemenuk, pavarinėk karves po tą pievą, kad neliktų brydės rasoje, kur mes praėjom.

Taip pasakęs, jis vėl nubėgo prie savo vyrų, ir visi pro mūsų sodybą patraukė link netoliese tekančios Ventos. Matyt, jie skubėjo prie seniau čia buvusio tilto per Ventą, bet, jo neradę, grįžo atgal ir nuėjo link Pavakalnio. Tikriausiai ten ir persikėlė per Ventą. Jiems praėjus, aš tuoj pavarinėjau karves ir laukiau, kas gi bus toliau. Už kokios valandos pasirodė gerai ginkluoti kareiviai, jie vedėsi šunis. Supratau, kad vijosi praėjusius vyrus. Buvo matyti, kad tai ne sribai, o kareiviai, nes visi vilkėjo vienodas uniformas, o antpečiuose buvo ženklai. Vienas iš jų irgi atsiskyrė nuo būrio ir, priejęs prie manęs, pradėjo kalbinti rusiškai. Aš tada rusų kalbos dar nemokėjau ir į jo klausimus tik pečiais traukiau, nors supratau, kad jis klausinėja apie pro čia prabėgusius vyrus. Pamatęs, kad mes nesusikalbėsime, grįžo prie savo kareivių. Vedini šunimis, visi nuėjo link Ventos".

- Chaleckų šeimą pažinojau iš mažens, augome kaimynystėje, - pasakojo Jonas Kudokas, vaikystėje gyvenęs Kuršėnuose. - Kartu su jaisėjome į mokyklą ir artimai bendravome. Vokiečių okupacijos metais su Vytautu dalyvavome tautinių šokių ratelyje Kuršėnų mieste. 1944 m. artėjant frontui, abu broliai - Vytautas ir Henrikas - pasitraukė į Vakarus. Vokietijoje jie buvo apmokyti ir partizaninio judėjimo pradžioje atskraidinti į Lietuvą ir išmesti su parašiuotais. Vytautas Chaleckas buvo gana gudrus, apsirengęs tarybinio karininko uniforma apgaudavo sribus ir netgi žemesnio rango tarybinės armijos karininkus. Mėgdavo pavaikštinėti apsirengęs ir kunigu, ir paprastu valstiečiu. Turėjo dokumentų įvairiomis pavardėmis, tai ir į miestą nuvažiuodavo, ir po kaimus pavaikščiodavo, norėdamas pasiklaudyti, kokiomis nuotaikomis gyvena žmonės. Po karo, kai jie vadovavo partizanams, aš jų jau nesutikau, bet iš savo giminių, gyvenusių Pavėkiuose, o aš ten nuvažiuodavau, sužinodavau apie juos viską. Partizanams žuvus, žmonės kalbėjo, kad saugumas juos ilgai sekė, ir MGB užverbavo ne vieną agentą, kurie pranešdavo kiekvieną kovotojų pasirodymą tame krašte. Kalbėjo tada, kad Urkuvėnuose partizanus apsupo

kariuomenė ir puolė, bet jiems pavyko iš apsupimo prasiveržti ir pabėgti. Perėjo jie tiltu per Ventą ir traukėsi į didesnius miškus, bet prie Pavėkių partizanus užpuolė kariuomenė, tykojusi pasaloje. Žuvo apie 10 kovotojų, išsigelbėjo tik vienas Vytautas Chaleckas. Įlindęs karklyne į Vėkės upelį, pasinėrė į vandenį - tik galva paliko kyšoti tarp žolių. Tuo metu kareiviai jo nepastebėjo, susikrovė nukautuosius ir patenkinti išvažiavo.

Po kiek laiko aprimus, Vytautas Chaleckas išlindo iš upelio ir nuėjo į Noliškius pas savo rėmėjus Tamošaičius. Kaip pasakojo Vladas Tamošaitis ir partizanų ryšininkas Jonas Jokubaitis-Dainius, atėjo Vytautas Chaleckas labai susikrimtęs. Kalbėjo, kad žuvo visi draugai, kaip jam reikės toliau gyventi. Pirmiausia išsivalė automata, pavalgė, dar šeimininko paprašė ir šimto gramų nervams nuraminti. Nors šeimininkė ir draudusi šitaip nervus raminti, bet partizanas, išlikęs gyvas po tokių baisumų, išmetė vieną kitą burnelę. Susitarė su šeimininku Vladu Tamošaičiu, kad jį iš šios sodybos išveš šieno vežime. Prasadžiovino drabužius ir jau ruošėsi išvažiuoti. Pasigraudendamas, kaip reikės toliau gyventi, pamatė, kad keleliu ateina sribai. Šeimininkas atpažino, kad tai Kurtuvėnų sribai su pas juos į praktiką atsiųstais kursantais. Partizanas tuoj šoko į sodą, įlindo į po obelimis esantį avietyną ir manė ten pratūnosias. Sribai buvo ne tie, kurie dalyvavo partizanų sunaikinimo akcijoje prie Pavėkių, bet kurtuvėniškiai, bevaikštinėję po kaimus su kursantais. Eidami pro šalį, pamatė obuolių pilnas obelis ir užsuko į sodybą. Vienas tuoj įlipo į obelį, po kuria gulėjo partizanas, ir papurtė ją, kad prikrėstų obuolių. Abu, aišku, pastebėjo vienas kitą. Pirmas iššovė Vytautas Chaleckas, ir kursantas nukrito ant žemės. Kiti sribai suriko, klausdami, kas čia šaudo. Supratęs, kad žūtis neišvengiama, partizanas sušuko:

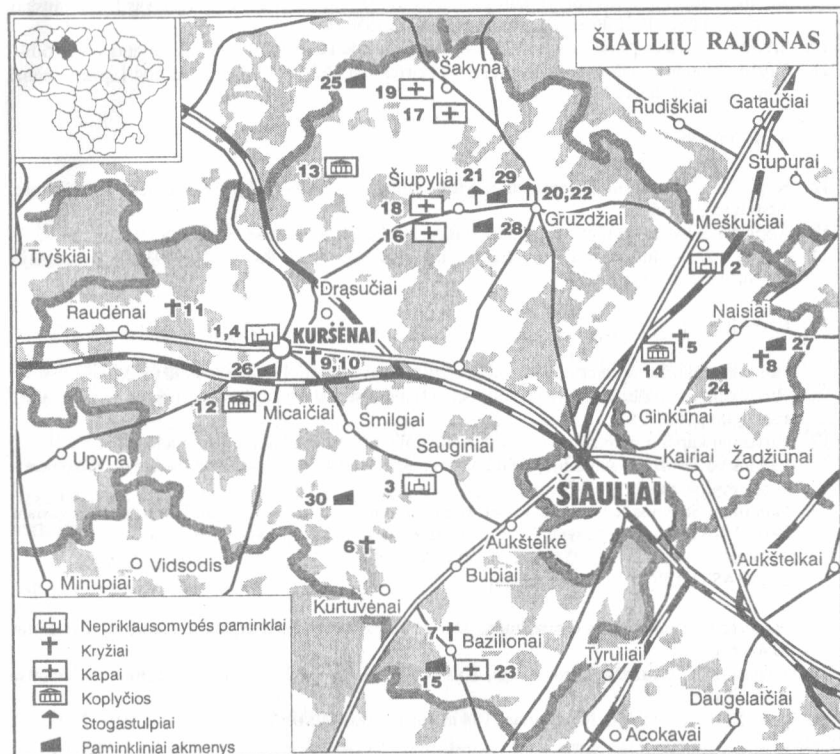
- Tai aš, jūsų ieškomas Vytautas Chaleckas, partizanas, šaudau komunistus, - ir norėjo paleisti automato salvę, bet automatas, ilgai išbuvęs vandenyje, užsikirto ir nesuveikė. Tuomet kursantai bei sribai paleido ugnį į tą avietyną, ir partizanas žuvo.

Šitaip Pavėkių kautynėse buvo sunaikinta dešimt partizanų, gyvas išliko tik vienas Kajetonas Matijošaitis-Vitalis, kuris, pasilikęs viename miškelyje, nepateko į apsupimą ir išvengė mirties. Jis žuvo 1950 m. sausio 21 dieną Gergždelių kaime netoli Kuršėnų.

Tarp žuvusiųjų buvo šie kovotojai: vadas Vytautas Chaleckas - Rimgaudas ir Henrikas Chaleckas - Tadas iš Kuršėnų; Stasys Matijošaitis - Vijūnas iš Šiaulių valsčiaus, Juodinkių kaimo; Zigmąs Jonaitis - Vėtra iš Padubysio valsčiaus, Pavėkių kaimo; Ignas Paliulis iš Luokės valsčiaus, Gintenių kaimo; Juozas Kazlauskas - Žaibas iš Šiaulių; Pranciškus Rimas - Rublis iš Padubysio valsčiaus, Pavėkių kaimo; Aleksas Kuizinas iš Luokės valsčiaus, Barvydžių kaimo. Du žuvę partizanai liko nežinomi.

**Užrašė Alfonsas Daunys
Šiauliai 1995 m.**

ATGIMIMO PAMINKLAI ŠIAULIŲ RAJONE

NEPRIKLAUSOMYBĖS PAMINKLAI

1. Vyties paminklas Kuršėnuose. Pastatytas 1928 m., nugriautas 1947 m., atstatytas 1989 06 14.
2. Paminklas "Laisvės angelas" Meškuičiuose. Skirtas Lietuvos Nepriklausomybės gynėjams. Pastatytas 1930 m., atstatytas 1991 03 11.
3. Lietuvos Nepriklausomybės paminklas Kužių seniūnijoje, Sauginiuose. Skirtas šauliams, žuvusiems už Lietuvos laisvę. Pastatytas 1929 m., nugriautas 1955 m., atstatytas 1991 m.
4. Paminklas partizanams, žuvusiems už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę 1945 - 1952 m. Atidengtas Kuršėnuose 1993 07 05.

KRYŽIAI

5. Kryžių kalnas (Jurgaičių arba Domantų piliakalnis), Meškuičių seniūnijoje. Pirmieji kryžiai pradėti statyti po 1831 m. sukilimo. Sovietinio laikotarpio metu kryžiai buvo naikinami, deginami, griaujami. Prasidėjęs Atgimimui, kalną papuošė nauja kryžių banga.
6. Kryžius Bubių seniūnijoje ant Girinukų kalno, skirtas lietuviškos spaudos atgavimui paminėti. Pastatytas 1905 m., 1939 m. kryžius po audros nuvirto. Atstatytas 1990 06 20.
7. Kryžius Bubių seniūnijoje prie Deglės upelio, skirtas žuvusiems partizanams atminti. Pastatytas 1990 m.

8. Kryžius Meškuičių seniūnijoje, Sereikių k., skirtas partizanams A. ir P. Šulmoms. Pastatytas 1990 07 20.
9. Kryžius Kuršėnų miesto parke kunigui Vaclovui Dambrauskui atminti. Vaclovas Dambrauskas buvo nužudytas 1941 06 25. Paminklas pastatytas 1990 m.
10. Tremtinių kryžius Kuršėnuose 1941 - 1953 m. genocido aukoms atminti. Atidengtas 1990 06 14.
11. Kryžius Raudėnų seniūnijoje, Švendrių k., skirtas 1945 07 31 NKVD sudėgintai Lipskių šeimai atminti. Pastatytas 1990 m.

KOPLYČIOS

12. Kopyčia ir memorialinė lenta su rašytojo kunigo J. Tumo-Vaižganto bareljefu Micaičiuose. Atstatyta 1989 09 17.
13. Kopyčia Šakynos seniūnijoje, Agailių miške, Mielaičių kapinaitėse. Atstatyta 1993 m.
14. Prie Kryžių kalno esanti kopyčia, kurioje popiežius Jonas Paulius II 1993 09 07 d. aukojo Šv. Mišias. Pastatyta 1993m.

KAPAI

15. Paminklas Bazilionų miestelio kapinėse partizanams atminti. Pastatytas 1990 08 26.
16. Paminklas Gruzdžių seniūnijoje, Lukošaičių kaimo senosiose kapinaitėse partizanams atminti. Pastatytas 1990 06 15.
17. Partizanų kapai ir paminklas Šakynos seniūnijoje, Mikutaičių kaime. Atidengtas 1991 08 24.
18. Paminklas Gruzdžių seniūnijoje, Šiuplyuose, skirtas 1945 m. liepos 29 d. genocido aukoms atminti. Atidengtas 1991 08 24.
19. Paminklas Šakynos seniūnijoje, Masių kaime caro armijos kariui lietuviai Dominykui, žuvusiam 1914 -1918 m. kare. Pastatytas 1936 m., nugriautas 1952 m., atsakytas 1990 08 06.

STOGASTULPIAI

20. Stogastulpis ir paminklas Gruzdžiuose, skirtas tautos kančioms ir atgimimui įamžinti. Pastatytas 1990 06 14.
21. Stogastulpis Gruzdžių seniūnijoje, Rakandžių kaime dr. Jonui Šliūpui atminti. Atidengtas 1988 09 17.
22. Gruzdžių kopylstulpis. Nugriautas 1974 m., atstatytas 1993 08 21.

PAMINKLINIAI AKMENYS

23. Paminklinis akmuo ir kryžius Bubių seniūnijoje, Bazilionuose, partizanams atminti. Pastatytas 1990 08 12.
24. Paminklas Meškuičių seniūnijoje, Gervėnų miške, partizanams atminti. Pastatytas 1994 11 19.
25. Paminklas Šakynos seniūnijoje, Žarėnuose, skirtas Sibire mirusiems tremtiniams atminti. Pastatytas 1989 06 14.
26. Paminklinis akmuo ir kryžius Pavėnčių geležinkelio stotyje 1941 - 1953 m. ištremtiesiems į Sibirą atminti. Pastatytas 1991 11 23.
27. Paminklas Meškuičių seniūnijoje, Sereikių kaime, 1941 - 1953 m. genocido aukoms atminti. Pašventintas 1992 09 19.
28. Paminklinis akmuo Gruzdžių seniūnijoje, prie kelio į Lukošaičių kaimą, Atlanto nugalėtojai lakūnui Feliksui Vaitkui atminti. Atidengtas 1993 08 21.
29. Paminklinis akmuo Gruzdžių seniūnijoje, Rakandžių k., nekaltai ištremtiesiems ir nebesugrįžusiems, karo ir pokario audrose žuvusiems Gruzdžių apylinkės gyventojams atminti. Pastatytas 1989 07 29.
30. Paminklas Bubių seniūnijoje, Pavėkių kaimo senosiose kapinaitėse, partizanams, žuvusiems 1947 m. rugpjūčio 27 d. Pavėkių kaime. Pastatytas 1995 09 24.

Parengė Laimutė Varkalienė

SUMMARY

This is a book about armed resistance in Šiauliai region in 1944-1953. The book consists of three chapters. Articles written on the grounds of archive data are published in the first chapter. Summary of every article is enclosed.

Partizan fights described in partizans' press of Juozapavičius platoon are published in the second part. The authors are introduced. Facsimiles of documents and fragments of partizan of Vytautas Didysis unit V. Goferis diary are enclosed.

The third part consists of reminiscences told by participants and witnesses of partizan movement.

N. Gaškaitė. Partizans' honour

In 1959, Central Committee of Lithuanian Communist party ordered KGB to form a special board to change society's view to the resistance. Propaganda showed partizans as killers of innocent people, and the partizan war against aggression of Soviet Union was called class struggle or even civil war.

Partizans were discredited in various ways all the time. NKVD formed special units of provocateurs in 1946, who were dressed in partizans' uniform and terrorized people on their behalf. To protect their honour, partizans punished collaborators by strict legal norms. Death sentences were executed just after warnings, by the sentence of court-martial. It was strictly forbidden to kill children and old people.

KGB counterfeited not only the facts, but statistic data too. Number of civil inhabitants killed during the period of partizan fights in 1944-1953 was enlarged approximately ten times, and it is possible to clear it out just after making lists of killed ones. Occupation power had not made such lists during 50 years, and it announced figures suitable for Soviet propaganda.

A. Malinauskaitė. Review of units acting in Šiauliai region

First units were organized in Šiauliai region in 1945. Former LLA tradition to divide partizans structures into regions and districts was kept. Žalioji unit was established in the Eastern part of Šiauliai region and in Panevėžys region in the spring of 1945. Genys (later - Voverė, Kunigaikštis Žvelgaitis) unit acted in Joniškis region. Vytautas Didysis (Atžalynas) unit acted in Šiauliai - Raseiniai region. This unit was disbanded in the autumn of 1948. All these units entered new Prisikėlimas regiment in April of 1948.

Vytenis unit which acted in Šiauliai region (Kuršėnai region was established at the end of 1947) belonged to Žemaičiai regiment. In 1951, Lietuvos Žalioji, Vytenis units were already destroyed. Activity of Kunigaikštis Žvelgaitis unit lasted for a longest time.

S. Norbutas. Betrayal

The last phase of partizans' fight in Partizanas Tautvydas platoon of Kunigaikštis Žvelgaitis unit is described in the sketch. After the formation of Joniškis MGB agents groups (Jorgėla, Katinas, Kuisis) among the partizans, all the partizans of Joniškis batallion were destroyed one by one in 1949-1951. Especially sad betrayal happened on August 18-19, 1950, when five partizans leaders who went to the meeting were killed in Daunorava forest. After this fatal loss, Partizanas Tautvydas platoon was totally destroyed. The small groups of other partizans were destroyed in a short time. The last of them - Pranas Pyragius-Gegužis and Donatas Kudla-Kukutis were killed on October 1, 1951, and their leader Andrius Žemaitis-Radvila by the sentence of military tribunal was hanged in Šiauliai on October 26, 1951.

A. Puodžiūnas. Easter bells were ringing...

An unmatched tragedy took place in Laumakiai village in the morning of April 22, 1946.

Fourteen inhabitants of that village were killed in Vincas Rimdžius farmstead in the early morning of Easter Sunday. Communists accused the partizans, but now, when it is possible to reach KGB archives, we can find the real murders. That was work of MGB agents.

Translated by Inga Taišiūnienė

Ilustracijų metrikų sąrašas

- 1-2. ŠAM
3. LYA. F. 3. B. 20/156, T. 3. L. 8
4. LYA. Baudž. b. f. B. 47416/3. T. 1. L. 41
5. ŠAM. GEK 57880
6. LYA. Baudž. b. f. B. 43094/3. T. 1. L. 448-259
7. ŠAM. GEK 75329
8. ŠAM. GEK 67954
9. Vargalio nuosavybė
10. ŠAM. GEK 71620
11. ŠAM. GEK 61411
12. ŠAM. GEK 52242
13. LYA Baudž. b. f. B. 23685/3. T. 1
14. LYA. F. 3. B. 71/47. L. 16
- 15-17. ŠAM
18. ŠAM. GEK 75312
19. ŠAM. Neg. Nr. GEK 69528
20. ŠAM. GEK 75316
21. ŠAM. GEK 61014
22. ŠAM. GEK 70659
23. ŠAM. GEK 75325
24. ŠAM. GEK 61407
25. ŠAM. GEK 66421
26. ŠAM. GEK 70664
27. ŠAM. GEK 70667
28. ŠAM. GEK 58573
29. ŠAM. T-Pg 6704
30. ŠAM. GEK 58579
31. ŠAM. Neg. Nr. GEK 64517
32. ŠAM. GEK 73324
33. ŠAM. GEK 59592
34. ŠAM. GEK 38199
35. ŠAM. T-Pg 6680
36. ŠAM. T-Pg 6829
37. ŠAM. GEK 68891
38. Povilo Juozapaičio fotografija
39. ŠAM. Neg. Nr. GEK 64520
40. ŠAM. GEK 71613
41. Joanos Sutkienės nuosavybė
42. ŠAM. GEK 60951
43. ŠAM. GEK 60950

Viršelyje:

Stovi iš kairės: Pranelis, Perkūnas, Kazys Vaišnora -Pocius, Algis Trinkas - Algis, Mečislovas Rudnickas - Birutis ir Klemas Grikainis - Gintaras. Fotografuota Kuršėnų rajone, Agailių miške, prie Mielaičių koplyčios, apie 1950 m. ŠAM. GEK 71246

Viršelio nugarėlės vidinėje pusėje:

Paminklas genocido aukoms Šiaulių Ginkūnų kapinėse.
Dailininkas - G. Tamošiūnas, architektas - A. Plaipa.
Povilo Juozapaičio fotografija

Turinys

Pratarmė	3
Kalba archyvai	4
Liudija partizanų spauda ir dokumentai	45
Žvilgsnis iš šiandienos: prisiminimai	111
Reziumė	141

Pa - 295

Partizanų kovos Šiaulių krašte.

Sudarytoja Malinauskaitė A., dailininkė Šimoliūnienė G. - Šiauliai: Saulės Delta, 1996. 144 p.: iliustr.

Tai knyga apie partizaninį judėjimą 1944-1953 m. Šiaulių krašte. Publikuojama archyvinė medžiaga ir istorikų straipsniai, pateikiama partizanų spaudos fragmentų bei prisiminimų.

UDK 947.45.08

ISBN - 9986 - 458 - 42 - 0

Šiaulių miesto savivaldybės kultūros skyrius
Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Šiaulių skyrius

PARTIZANŲ KOVOS ŠIAULIŲ KRAŠTE

80-asis "Saulės Deltos" leidinys

Sudarytoja **Aurelija Malinauskaitė**
Redaktorius **Bronius Maskuliūnas**
Dailininkė **Gražina Šimoliūnienė**
Leidybos vadovė **Jadvyga Kauneckienė**

SL 1910. 9 leidyb. apsk. l. 1996 11 04. Tir. 2000 egz. Užsakymas 2200. Kaina sutartinė.

Išleido Lietuvos kultūros fondo Šiaulių krašto leidykla "Saulės Delta", Aušros al. 15, 5400 Šiauliai. Telef. -431777, faksas - 432922.

Spausdino "Titnago" spaustuvė, Vasario 16-osios g. 52, 5400 Šiauliai.

